

JustReDI

Towards a just green and digital transition

Η έρευνα για την Πράσινη και Ψηφιακή Μετάβαση

NEWSLETTER #7

Η έρευνα για την Πράσινη και Ψηφιακή Μετάβαση

NEWSLETTER #7

www.justredi.gr

Επιμέλεια έκδοσης
Αθηνά Δήμου
Βαγγέλης Λιότζης

Περιεχόμενα

6

Η έρευνα για την Πράσινη
και Ψηφιακή Μετάβαση

Νίκος Δεμερτζής

7

Διενεργώντας την έρευνα για την Πράσινη
και Ψηφιακή Μετάβαση

Νίκος Δεμερτζής, Γιώργος Παπαδούδης,
Αποστόλης Λιναρδής, Θωμάς Γεωργιάδης,
Λυδία Αβράμη, Χρήστος Στάϊκος

13

Το δείγμα της έρευνας για την Πράσινη
και Ψηφιακή Μετάβαση

Γιώργος Παπαδούδης, Νίκος Δεμερτζής,
Θωμάς Γεωργιάδης, Αποστόλης Λιναρδής,
Χρήστος Στάϊκος, Αλεξάνδρα Θεοφίλη

19

Η Πράσινη Μετάβαση

Λυδία Αβράμη, Δήμητρα Κονδύλη,
Αντουανέττα Καπέλλα, Ανδρομάχη Χατζηγιάννη,
Αποστόλης Λιναρδής, Νίκος Δεμερτζής

28

Ψηφιακός Μετασχηματισμός

Αλεξάνδρα Θεοφίλη, Αντουανέττα Καπέλλα,
Ανδρομάχη Χατζηγιάννη, Δήμητρα Κονδύλη,
Λυδία Αβράμη, Θωμάς Γεωργιάδης

39

Η Διττή Μετάβαση

Αντουανέττα Καπέλλα, Αλεξάνδρα Θεοφίλη,
Δήμητρα Κονδύλη, Ανδρομάχη Χατζηγιάννη,
Χρήστος Στάϊκος, Γιώργος Παπαδούδης

Η έρευνα για την Πράσινη και Ψηφιακή Μετάβαση

Νίκος Δεμερτζής
Καθηγητής ΕΚΠΑ,
Επιστημονικός Υπεύθυνος
του JustReDI

Η πράσινη μετάβαση και ο ψηφιακός μετασχηματισμός είναι μείζονος σημασίας διαδικασίες που συντελούνται σε υπερεθνική, εθνική και τοπική κλίμακα, και αποτελούν δύο από τις πλέον σημαίνουσες εκφάνσεις της παγκόσμιας κοινωνίας της διακινδύνευσης, καθώς συναρθρώνονται με το σύνολο των οικονομικών, πολιτικών, τεχνολογικών, γεωστρατηγικών αλλαγών που παρατηρούνται παντού στον κόσμο. Η έκβασή τους δεν είναι προδιαγεγραμμένη καθώς οι συντελούμενες διεργασίες πραγματοποιούνται σε εξαιρετικά γρήγορους ρυθμούς, περιέχουν πολύ μεγάλο συντελεστή αβεβαιότητας και περιπλοκότητας, παράγοντας νέες κοινωνικές διακρίσεις και ανισότητες. Διότι ναι μεν διακηρύσσεται ότι σκοπός της πράσινης μετάβασης και του ψηφιακού μετασχηματισμού είναι η ανθεκτικότητα των κοινωνιών έναντι της κλιματικής αλλαγής, η συμπερίληψη και η δίκαιη ανάπτυξη, πλην όμως, στην πράξη, οι πολιτικές που χαράσσονται και εφαρμόζονται συχνά αποκλίνουν του στόχου αυτού.

Μεταξύ άλλων, στην εμβληματική Δράση JustReDI επιχειρείται η συστηματική αποτύπωση και εκτίμηση των θετικών συνεπειών και των αρνητικών επιπτώσεων της διασύνδεσης της πράσινης και ψηφιακής μετάβασης (αλλιώς: «διττή μετάβαση») στα άτομα και τα νοικοκυριά, τα οποία είναι μάλλον και τα πρώτα που τις υφίστανται, συχνότατα μάλιστα χωρίς να έχουν ενημερωθεί και προετοιμαστεί. Οπότε για την ερευνητική ομάδα του JustReDI σημασία έχει να δούμε αν και κατά πόσον οι άνθρωποι δεν υπομένουν απλώς ως παθητικά αντικείμενα τις όποιες συνέπειες της διττής μετάβασης, αλλά εάν και σε ποιον βαθμό λειτουργούν και ως ενεργητικά υποκείμενα που κατανοούν και διαμεσολαβούν τις διαμορφούμενες αλλαγές.

Προς τούτο ήταν απαραίτητο να προβούμε στην καταγραφή απόψεων, στάσεων, αξιακών προσανατολισμών και συμπεριφορικών προδιαθέσεων τόσο του ευρύτερου κοινού όσο και επιμέρους κοινωνικών ομάδων με συστηματικό και άρτιο τρόπο. Με ευθύνη του ΕΚΚΕ, αυτό έγινε με τη διενέργεια μιας μεγάλης – για τα ελληνικά (και όχι μόνο) δεδομένα – κοινωνικής έρευνας που αποτελεί την κορυφαία δράση του προγράμματος, καθώς θα αποτελέσει έρευνα αναφοράς για την ακαδημαϊκή κοινότητα, προπάντων όμως για εκείνους που ενδιαφέρονται να σχεδιάσουν τεκμηριωμένες ανθρωποκεντρικές πολιτικές για το κλίμα, το περιβάλλον και τη νέα ψηφιακή εποχή.

Τα κείμενα που ακολουθούν περιγράφουν την υποδειγματική από άποψη μεθόδου υλοποίησης της έρευνας, καθώς και ορισμένα από τα πλέον ενδιαφέροντα ευρήματά της.

Διενεργώντας την έρευνα για την Πράσινη και Ψηφιακή Μετάβαση

Νίκος Δεμερτζής
Καθηγητής ΕΚΠΑ,
Επιστημονικός Υπεύθυνος
του JustReDI

Γιώργος Παπαδούδης
Κύριος Ερευνητής ΕΚΚΕ,
Συντονιστής του JustReDI

Αποστόλης Λιναρδής
Διευθυντής ΙΚΕ/ΕΚΚΕ

Θωμάς Γεωργιάδης
ΕΔΙΠ Πάντειον Πανεπιστήμιο,
Επιστημονικός Συνεργάτης ΕΚΚΕ

Λυδία Αβράμη
Διδάκτωρ ΕΚΠΑ, Επιστημονική
Συνεργάτιδα ΕΚΚΕ

Χρήστος Στάϊκος
Επιστημονικός Συνεργάτης ΕΚΚΕ

Η εμβληματική Δράση με τίτλο «Ανθεκτικότητα, συμπερίληψη, και ανάπτυξη: Προς μια δίκαιη πράσινη και ψηφιακή μετάβαση των Ελληνικών Περιφερειών» καλύπτει συνολικά τη διαθεματική επιστημονική περιοχή των κοινωνικών επιδράσεων και συνεπειών από τον συντελούμενο πράσινο και ψηφιακό μετασχηματισμό στην Ελλάδα.¹ Η Έρευνα για την Πράσινη και Ψηφιακή Μετάβαση δεν εντάσσεται, απλώς, σειριακά αλλά συνδέεται λειτουργικά με το σύνολο των στόχων του JustReDI. Εισάγει ερωτήματα και πληροφορίες από άλλες ενότητες εργασίας, ώστε να παραχθούν απαντήσεις και δεδομένα με κεντρικό ρόλο για το σύνολο των επιμέρους διαστάσεων της Εμβληματικής Δράσης. Για αυτό τον λόγο, η διεπιστημονική έρευνα πεδίου κάλυψε γεωγραφικά ολόκληρο τον Ελληνικό χώρο με ένα τυχαίο, αντιπροσωπευτικό, και σημαντικό σε μέγεθος δείγμα νοικοκυριών και ατόμων συμπεριλαμβάνοντας και τις 13 περιφέρειες της χώρας.

Στην έρευνα εφαρμόστηκαν αυστηρά κριτήρια. Από τη δειγματοληψία και την εκπαίδευση έως τον σχεδιασμό της ηλεκτρονικής πλατφόρμας και τη δραστηριότητα στο πεδίο τα κριτήρια τα οποία εφαρμόστηκαν δεν αποκλίνουν σε τίποτε από εκείνα που εφαρμόζονται στις σημαντικότερες Ευρωπαϊκές ποσοτικές κοινωνικές έρευνες. Το ίδιο ισχύει και για τις διαδικασίες που ακολουθήθηκαν για τη διαμόρφωση του ερωτηματολογίου αλλά και για τους μηχανισμούς παρακολούθησης και ελέγχου της έρευνας πεδίου. Η κρισιμότητα του εγχειρήματος επέβαλε εφαρμογές ποιότητας σε κάθε φάση της προετοιμασίας, της συλλογής και της παραγωγής των δεδομένων. Ο σχεδιασμός της έρευνας εξελίχθηκε σε δύο φάσεις, έξι και επτά μηνών αντιστοίχως, από τον Σεπτέμβριο του 2023 έως τον Φεβρουάριο του 2024 και εκ νέου από τον Μάρτιο έως τον Οκτώβριο του 2024. Η υλοποίηση της έρευνας, με βάση τον αρχικό σχεδιασμό αλλά και ορισμένες απαραίτητες προσαρμογές, αποτυπώθηκε σε ένα διάστημα οκτώ μηνών, από τον Νοέμβριο του 2024 έως και τον Ιούνιο του 2025.

Η έρευνα πεδίου υλοποιήθηκε με προσωπικές συνεντεύξεις σε δείγμα 5.010 ατόμων/νοικοκυριών με στόχο να παρέχει τη δυνατότητα τεκμηριωμένης ανάλυσης σε γενικές ομάδες, και ειδικές χωρικές, κοινωνικές και δημογραφικές κατηγορίες του πληθυσμού στην Ελλάδα. Η ίδια η δομή της έρευνας υπηρετεί ως ένα υπόβαθρο εμπειρικής έρευνας για την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση σε πολλά επιστημονικά πεδία στα οποία συμπεριλαμβάνονται η δημογραφία και η στατιστική, τα μικροοικονομικά και τα μακροοικονομικά, η κατάσταση υγείας, η ψυχολογία και η κοινωνιολογία, ο σχεδιασμός και η άσκηση δημόσιων πολιτικών. Η έρευνα συνδυάζει δύο βασικά πλεονεκτήματα ως ένα είδος υποδομής υψηλής προτεραιότητας για τις κοινωνικές επιστήμες:

1. Ο τίτλος της εμβληματικής Δράσης στην Αγγλική γλώσσα είναι "Resilience, inclusiveness and development: Towards a just green and digital transition of Greek regions", με ακρωνύμιο "JustReDI".

(α) Συγκρισιμότητα: στην επιτόπια έρευνα περιλαμβάνονται ερωτήσεις που επιτρέπουν τη σύγκριση των ευρημάτων της με τα αποτελέσματα συναφών ερευνών της τελευταίας πενταετίας, όπως το Ευρωβαρόμετρο και οι έρευνες γνώμης για την κλιματική αλλαγή, που υλοποίησε το ΕΚΚΕ στο πλαίσιο του έργου «Εθνικό Δίκτυο για την Κλιματική Αλλαγή και τις επιπτώσεις της» (CLIMPACT) το 2020 και το 2025, όπως και το World Internet Project (WIP) το 2022. Κάτι τέτοιο επιτρέπει, μεταξύ άλλων, τη σύγκριση των τάσεων και των εξελίξεων αναφορικά με τις κοινωνικές επιπτώσεις της διπλής μετάβασης.

(β) Διεπιστημονικότητα: η διασύνδεση πολλών, διαφορετικών επιστημονικών πεδίων διαμέσου ενός κεντρικού ερωτηματολογίου θα επιτρέψει την αποκατάσταση σημαντικών ερευνητικών κενών και ελλείψεων σε κάθε πεδίο ξεχωριστά. Η ίδια διασύνδεση θα επιτρέψει νέες επιστημονικές συνθέσεις και αλληλεπιδράσεις για νέα ερωτήματα και παραγωγή νέας επιστημονικής γνώσης.

Οργάνωση της έρευνας πεδίου

Ερευνητές από το σύνολο των πεδίων ενασχόλησης με την Πράσινη Μετάβαση και τον Ψηφιακό Μετασχηματισμό συγκρότησαν την ομάδα έργου για τη συνολική ερευνητική δράση. Κατόπιν επιλογής μέσω ανοικτής διαδικασίας υποβολής προσφορών, η οποία διήρκησε επτά (7) μήνες, η ιδιωτική εταιρία ερευνών Κάπα Research, επιλέχθηκε να υλοποιήσει την επιτόπια έρευνα πεδίου και να συλλέξει τα δεδομένα. Η οργάνωση της έρευνας από τη μεριά του ΕΚΚΕ αναπτύχθηκε διαμέσου τριών αξόνων: (α) Την Κεντρική Ερευνητική Ομάδα του έργου, (β) τις Ομάδες Εργασίας ανά θεματική ενότητα, και (γ) και τις Εξειδικευμένες Ομάδες Υποστήριξης. Βασικό αντικείμενο του επιστημονικού εγχειρήματος ήταν η άρτια διεξαγωγή μιας δειγματοληπτικής κοινωνικής έρευνας πεδίου για τη συλλογή δεδομένων διαμέσου συστήματος CMS/CAPI με τουλάχιστον 5.000 δια ζώσης ολοκληρωμένες προσωπικές συνεντεύξεις στις 13 περιφέρειες της Ελλάδας. Σκοπός της έρευνας ήταν η άντληση δεδομένων σχετικά με τις στάσεις, τις απόψεις, τις συμπεριφορές, τις προσδοκίες, τις αξιολογήσεις και τις αντιλήψεις της Ελληνικής κοινωνίας όσον αφορά την πράσινη μετάβαση και τον ψηφιακό μετασχηματισμό, όπως και την εξέλιξη των εθνικών στρατηγικών και πολιτικών για τα δύο αυτά ζητήματα. Η έρευνα προσφέρει υψηλής ποιότητας δεδομένα για τη διττή μετάβαση σε φορείς της ακαδημαϊκής και ερευνητικής κοινότητας, σε φορείς χάραξης πολιτικής καθώς και στο ευρύτερο κοινό.²

■ Μέθοδος συλλογής δεδομένων: Συνεντεύξεις πρόσωπο με πρόσωπο με τη μέθοδο CAPI με μέση τιμή χρονικής διάρκειας τα 50'.

■ Επιλεξιμότητα: Νοικοκυριά με τουλάχιστον ένα άτομο ηλικίας 18 ετών και άνω, τα οποία διαμένουν στην ελληνική επικράτεια, ανεξαρτήτως υπηκοότητας ή εθνικότητας, χωρίς, όμως, να υφίστανται γλωσσικά εμπόδια. Στα νοικοκυριά με επιλέξιμο άτομα διεξήχθη μονάχα μία συνέντευξη ανά νοικοκυριό.

2. Τα δεδομένα και τα τεκμήρια/πόροι της έρευνας θα είναι προσβάσιμα στους ακόλουθες συνδέσμους μέσω του Αποθετηρίου του ΕΚΚΕ: Ελληνικό DOI: <https://doi.org/10.17903/FK2/YCKFNE>, Αγγλικό DOI: <https://doi.org/10.17903/FK2/6KFREA>.

■ Μέγεθος δείγματος και προσπάθειες επαφής: Το προβλεπόμενο μέγεθος δείγματος ήταν 5.000 άτομα, ενώ το τελικό υλοποιηθέν δείγμα μετά την ολοκλήρωση της συλλογής δεδομένων ανήλθε σε 5.010 άτομα. Συνολικά πραγματοποιήθηκαν 14.862 προσπάθειες επαφής, με τον υπολογισθέντα δείκτη απόκρισης να διαμορφώνεται στο 51%.

■ Δειγματοληπτικό πλαίσιο και δειγματοληψία: Πλαίσιο με 500 Πρωταρχικές Δειγματοληπτικές Μονάδες (PSUs) που καλύπτει το σύνολο των 13 περιφερειών (NUTS-2) της χώρας με ειδική μέριμνα για τα δύο πρώην πολεοδομικά συγκροτήματα της ευρύτερης Αθήνας και της ευρύτερης Θεσσαλονίκης που αποτελούν διακριτά στρώματα εντός των Περιφερειών Αττικής και Κεντρικής Μακεδονίας, αντίστοιχα με ονομασίες Πολεοδομικό Συγκρότημα Πρωτευούσης και Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης. Οι Πρωταρχικές Δειγματοληπτικές Μονάδες συγκροτούνται από ένα ή περισσότερα κοντινά οικοδομικά τετράγωνα. Η επιλογή του δείγματος έγινε με πολυσταδιακή στρωματοποιημένη δειγματοληψία (49 στρώματα δειγματοληψίας και τρία στάδια).

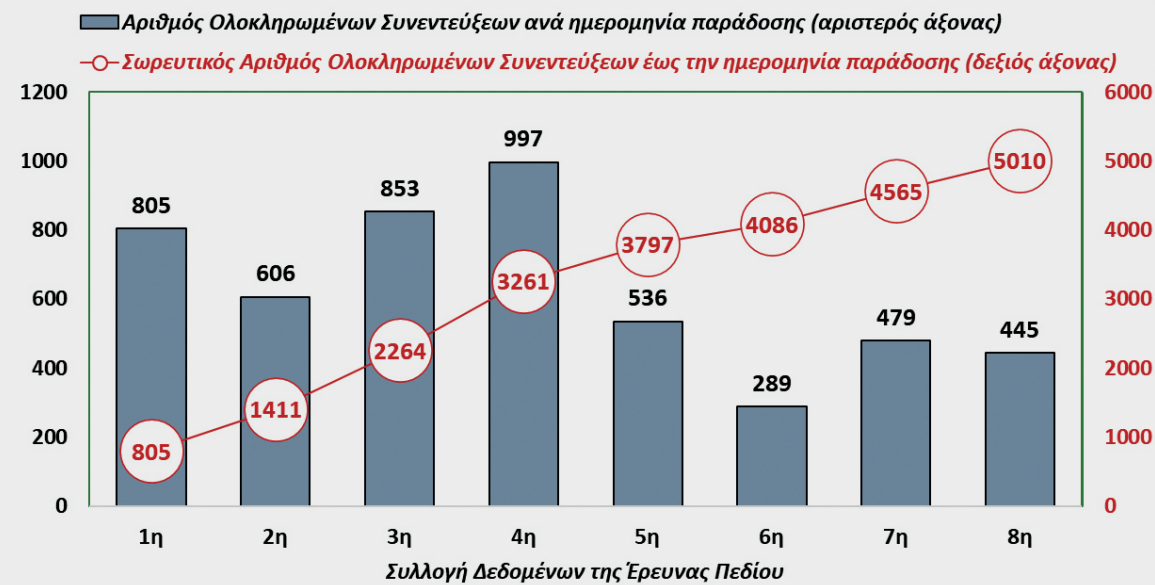
Υλοποίηση της έρευνας πεδίου

Πριν την πιλοτική έρευνα (Νοέμβριος – Δεκέμβριος 2024) ολοκληρώθηκε το στάδιο της εγκατάστασης των εφαρμογών και του εξοπλισμού διασφαλίζοντας τη λειτουργικότητα όλων των μερών του εξοπλισμού και του λογισμικού. Η φάση αυτή, ήταν κρίσιμη για τον εντοπισμό λαθών λειτουργικότητας των συστημάτων, αστοχιών, δυσλειτουργιών και γενικότερα ό,τι μπορεί να επηρεάσει την ομαλή λειτουργία της επιτόπιας έρευνας. Οι βασικοί στόχοι της πιλοτικής έρευνας περιλάμβαναν τον έλεγχο του προγραμματισμού και της δρομολόγησης (routing) του CAPI, καθώς και τον έλεγχο της ορθότητας των ερωτήσεων και των κλιμάκων στις απαντήσεις. Η διαδικασία της δειγματοληψίας που χρησιμοποιήθηκε κατά το στάδιο αυτό ήταν όσο το δυνατόν πλησιέστερη σε αυτή που θα χρησιμοποιούνταν κατά τη διάρκεια της κύριας έρευνας πεδίου. Η οριστικοποίηση του ερωτηματολογίου της κύριας έρευνας έγινε μετά τη λήξη και ανάλυση των αποτελεσμάτων της πιλοτικής έρευνας. Σε αυτή τη φάση έγιναν ορισμένες αναγκαίες αλλαγές στο αριθμό και τη διατύπωση μερικών ερωτήσεων.

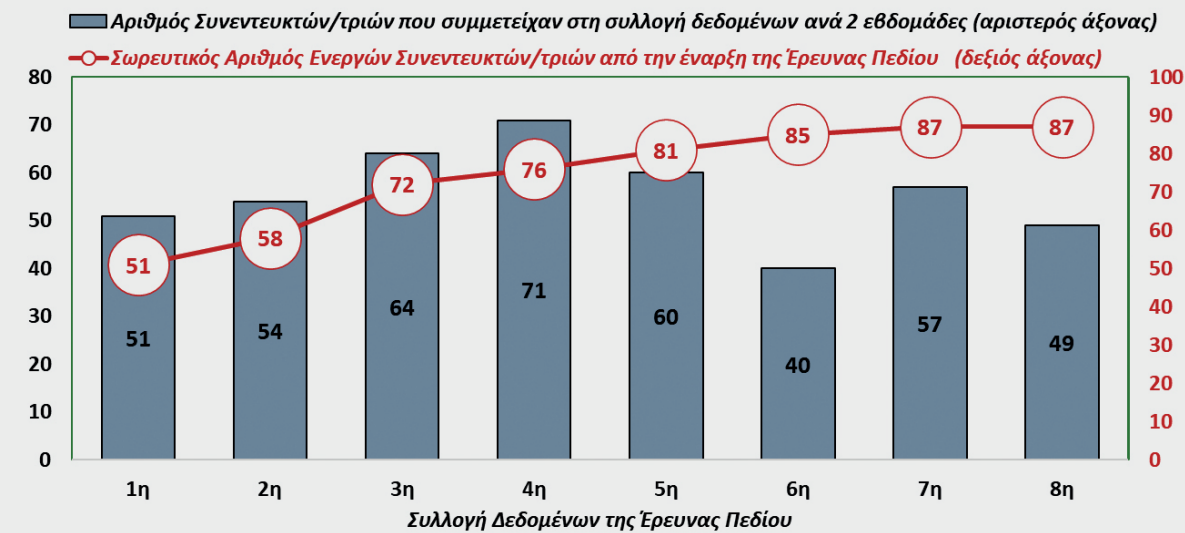
Η συλλογή δεδομένων της κύριας έρευνας πεδίου ξεκίνησε στο τέλος Ιανουαρίου 2025 και ολοκληρώθηκε στο τέλος Μαΐου 2025, διαρκώντας συνολικά περίπου τέσσερις μήνες. Κατά την τετράμηνη διάρκεια της κύριας έρευνας πεδίου, οι συνεντεύξεις που είχαν συλλεγεί παραδίδονταν τμηματικά, με σχεδόν δεκαπενθήμερη περιοδικότητα. Συνολικά πραγματοποιήθηκαν οκτώ παραδόσεις δεδομένων, σε κάθε μία από τις οποίες αποστέλλονταν τα δεδομένα των συνεντεύξεων που είχαν ολοκληρωθεί έως την εκάστοτε ημερομηνία παράδοσης. Η πρώτη παράδοση δεδομένων έγινε λίγες ημέρες μετά τη συμπλήρωση του πρώτου δεκαπενθημέρου από την έναρξη της έρευνας, ενώ η τελευταία (όγδοη) παράδοση συνέπεσε με την ολοκλήρωσή της, στις 25 Μαΐου 2025.

Κατά το πρώτο ήμισυ της κύριας έρευνας πεδίου, δηλαδή το δίμηνο από τις 30 Ιανουαρίου 2025 έως και τις 31 Μαρτίου 2025 είχαν πραγματοποιηθεί συνολικά 3.261 συνεντεύξεις, που αντιστοιχούν περίπου στο 65% του συνολικού αριθμού συνεντεύξεων (βλ. Γράφημα 1.1). Η επίδοση αυτή αναδεικνύει τον έντονα εμπροσθοβαρή χαρακτήρα του σχεδίου υλοποίησης της έρευνας πεδίου, με το μεγαλύτερο μέρος της συλλογής δεδομένων να γίνεται στις πρώτες εβδομάδες, αποτυπώνοντας έναν εξ αρχής έντονο

Γράφημα 1.1. Αριθμός συνεντεύξεων ανά συλλογή δεδομένων και σωρευτικά

Γράφημα 1.2. Αριθμός ενεργών συνεντευκτών/τριών ανά συλλογή δεδομένων και σωρευτικά

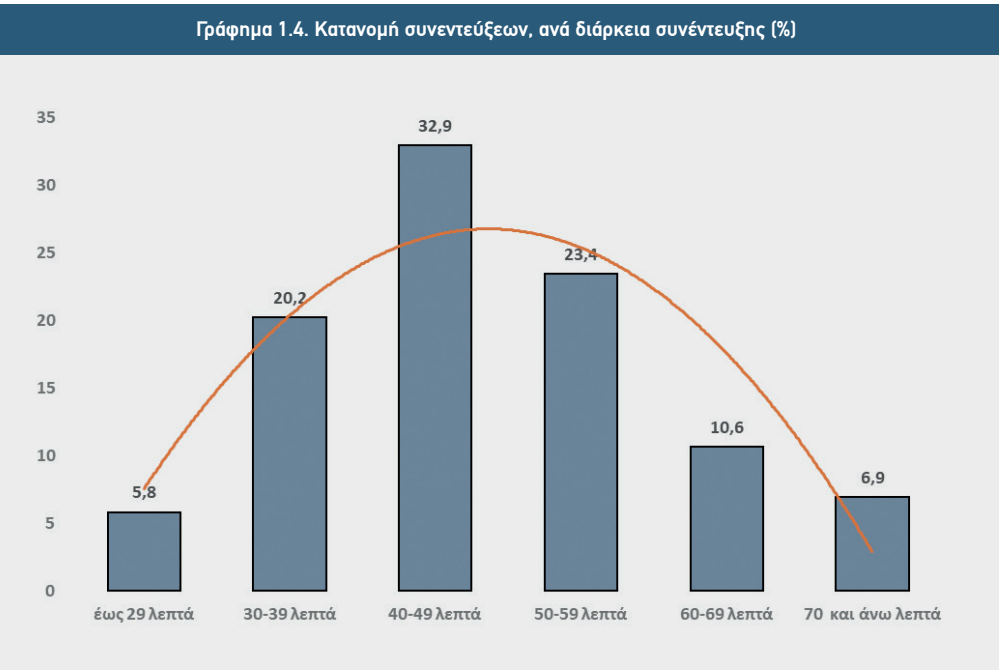
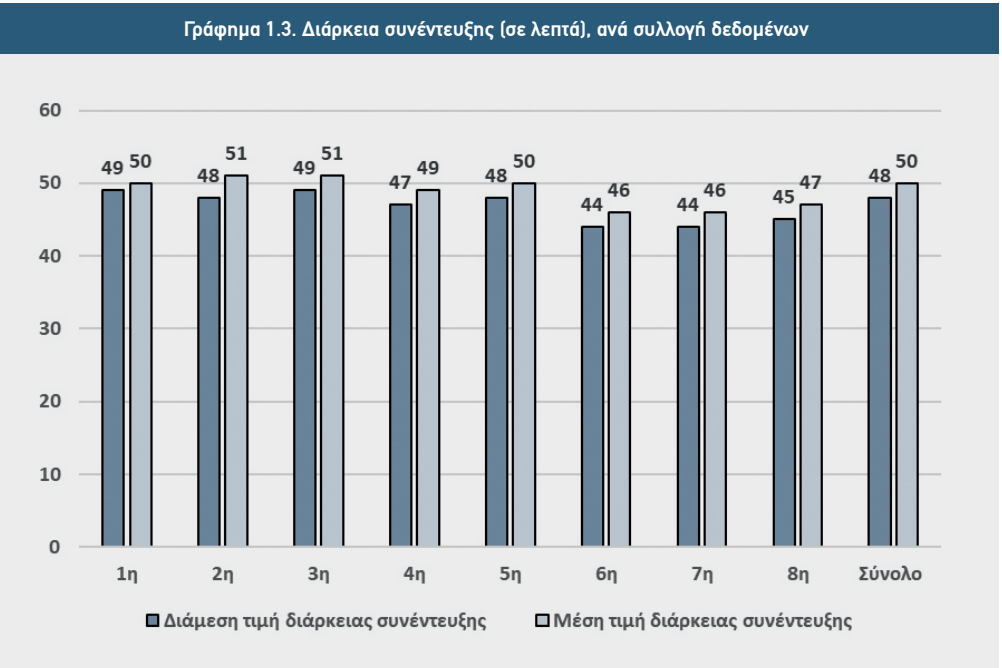
και σταθερό ρυθμό υλοποίησης του σχεδίου συλλογής δεδομένων. Παρότι στη συνέχεια παρατηρήθηκε μια σχετική επιβράδυνση (εν πολλοίς αναμενόμενη λόγω της περιόδου των διακοπών του Πάσχα), η μετέπειτα πορεία της συλλογής δεδομένων ήταν απολύτως ομαλή και με σταθερό ρυθμό επιτυγχάνοντας έναν συνολικό αριθμό 5.010 ολοκληρωμένων συνεντεύξεων.

Ο εμπροσθοβαρής χαρακτήρας της συλλογής συνεντεύξεων διευκολύνθηκε από δύο, κυρίως, παράγοντες: α) τον αυστηρό σχεδιασμό και την ευέλικτη οργάνωση της έρευνας αλλά και στα οφέλη που προέκυψαν από τη διεξαγωγή της πιλοτικής έρευνας, και β) από την εξ αρχής ενεργοποίηση ενός σχετικά μεγάλου αριθμού εκπαιδευμένων συνεντευκτών/τριών στην κύρια έρευνα πεδίου. Η σημασία του δεύτερου παράγοντα αποτυπώνεται στα δεδομένα του Γραφήματος 1.2, ο οποίος παρουσιάζει τον αριθμό των ενεργών συνεντευκτών/τριών κατά τη διάρκεια της κύριας έρευνας πεδίου. Έως και το πρώτο δεκαπενθήμερο της έρευνας πεδίου είχαν ενεργοποιηθεί 51 συνεντευκτές/τριες στη συλλογή δεδομένων.

Ο ολοένα αυξανόμενος αριθμός συνεντεύξεων κατά τις πρώτες τέσσερις παραδόσεις δεδομένων (όπως παρουσιάστηκε στον προηγούμενο πίνακα) μπορεί να αποδοθεί στον σταθερά αυξανόμενο αριθμό συνεντευκτών/τριών που συμμετείχαν στη συλλογή δεδομένων σε κάθε μία από τις τέσσερις πρώτες παραδόσεις δεδομένων συνεντεύξεων. Χαρακτηριστικά, τα δεδομένα των 997 συνεντεύξεων που συγκεντρώθηκαν κατά την τέταρτη παράδοση δεδομένων, συλλέχθηκαν από 71 συνεντευκτές/τριών. Επίσης, ενδεικτικό της μεγάλης ενεργοποίησης ενός σημαντικού αριθμού συνεντευκτών/τριών από την αρχή της έρευνας πεδίου θεωρείται το γεγονός ότι έως το πρώτο δίμηνο της έρευνας πεδίου είχαν ενεργοποιηθεί 76 από τους/τις 87 συνεντευκτές/τριες που συμμετείχαν στη συλλογή δεδομένων κατά την κύρια έρευνα πεδίου (ήτοι το 87% των συνεντευκτών/τριών ήταν ήδη ενεργοποιημένοι/ες από το πρώτο ήμισυ της έρευνας πεδίου).

Η μέση διάρκεια συνέντευξης για το σύνολο των συνεντεύξεων της έρευνας πεδίου διαμορφώθηκε στα 50 λεπτά και η διάμεση στα 48 λεπτά (Γράφημα 1.3). Αξίζει να σημειωθεί ότι η διάρκεια των συνεντεύξεων παρουσίασε σχετική σταθερότητα κατά την υλοποίηση της έρευνας πεδίου, με τη διάμεση τιμή να κυμαίνεται μεταξύ 44 και 49 λεπτών και τη μέση τιμή μεταξύ 46 και 51 λεπτών. Οι χαμηλότερες τιμές διάρκειας συνεντεύξεων καταγράφονται στις τελευταίες παραδόσεις δεδομένων, γεγονός που ενδέχεται να σχετίζεται με την ολοένα αυξανόμενη εξοικείωση των συνεντευκτών/τριών με τη διαδικασία.

Η κατανομή των συνεντεύξεων με βάση τη διάρκειά τους δείχνει ότι μία στις δύο συνεντεύξεις (56,3%) διήρκεσε από 40 έως 59 λεπτά, ενώ συνολικά μεταξύ 30 λεπτών και 60 λεπτών ολοκληρώθηκε το 76% των συνεντεύξεων. Το ποσοστό των συνεντεύξεων που διήρκεσε λιγότερο από 30 λεπτά είναι 5,8% και εκείνων που ξεπέρασαν τη μία ώρα (17,5%) – το 10,6% ήταν από 60 έως 69 λεπτά, ενώ ένα επιπλέον 6,9% διήρκεσε 70 λεπτά και άνω. Η σχετικά κανονική κατανομή που παρατηρείται αποτελεί ακόμη ένα στοιχείο ελέγχου, το οποίο επαυξάνει την ποιότητα της έρευνας.

Το δείγμα της έρευνας για την Πράσινη και Ψηφιακή Μετάβαση

Γιώργος Παπαδούδης

Κύριος Ερευνητής ΕΚΚΕ,
Συντονιστής του JustReDI

Νίκος Δεμερτζής

Καθηγητής ΕΚΠΑ,
Επιστημονικός Υπεύθυνος
του JustReDI

Θωμάς Γεωργιάδης

ΕΔΙΠ Πάντειον Πανεπιστήμιο,
Επιστημονικός Συνεργάτης ΕΚΚΕ

Αποστόλης Λιναρδής

Διευθυντής ΙΚΕ/ΕΚΚΕ

Χρήστος Στάϊκος

Επιστημονικός Συνεργάτης ΕΚΚΕ

Αλεξάνδρα Θεοφίλη

ΕΤΕΠ ΕΚΚΕ

Προκειμένου να απαντηθούν τα κεντρικά ερωτήματα της έρευνας όσον αφορά τις στάσεις, τις απόψεις, τις αξιολογήσεις και τις προτιμπίες συμπεριφορές των Ελλήνων πολιτών για την πράσινη μετάβαση, τον ψηφιακό μετασχηματισμό, αλλά και τη διπλή μετάβαση, στο ερωτηματολόγιο περιλήφθηκαν 138 επιμέρους ερωτήσεις. Πριν και μετά από εκείνες τις ερωτήσεις περιλήφθηκαν και 32 ακόμη ερωτήσεις προς τα ερευνώμενα άτομα για τα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά τους, την οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού τους, και το πλαίσιο που συνοδεύει τις δράσεις τους στην καθημερινότητά τους.

Από τα ερευνώμενα άτομα ζητήσαμε τη συμμετοχή τους καθώς ήταν και παραμένει τεράστιας σημασίας για την ποιότητα και την επιστημονική αξία της έρευνας. Κατά τις συνεντεύξεις τονιζόταν πως μονάχα με αυτή τη συμμετοχή θα ήταν εφικτό να προσεγγισθούν διεξοδικές απαντήσεις στα επίμονα ερωτήματα που θέτουν οι μεταβάσεις. Και τα 5.010 ερευνώμενα άτομα, που συμμετείχαν, απάντησαν στις 170 ερωτήσεις του ερωτηματολογίου επιτρέποντας την κατασκευή μιας βάσης δεδομένων με 851.700 μοναδικές επιλογές.

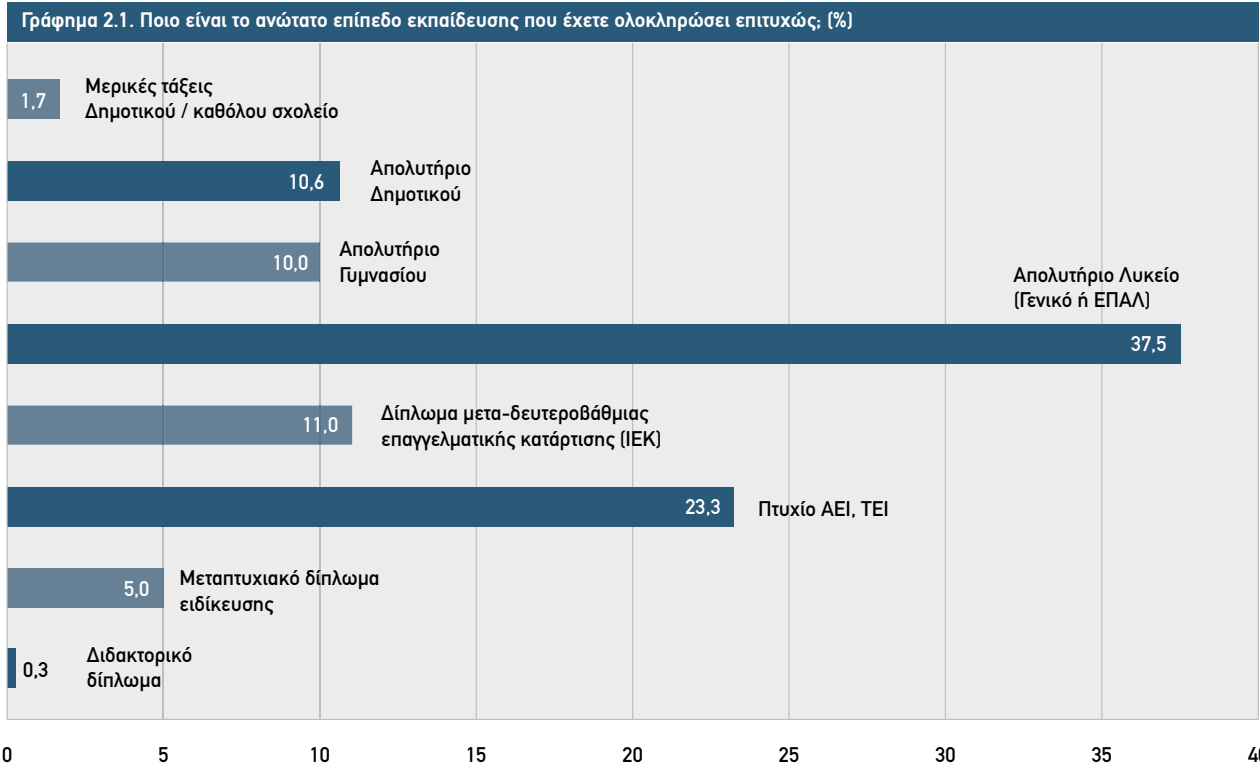
Χωρικές κατανομές: Το δείγμα της έρευνας περιλαμβάνει 5.010 παρατηρήσεις, κατανεμημένες σε όλες τις περιφέρειες της χώρας (σε επίπεδο NUTS-2). Η Περιφέρεια Αττικής συγκεντρώνει 1833 παρατηρήσεις, καταγράφοντας το μεγαλύτερο μερίδιο (36,6%) επί του συνόλου των παρατηρήσεων, σημειώνοντας σχεδόν αμελητέα απόκλιση σε σχέση το αντίστοιχο μερίδιό της με βάση την Απογραφή του 2021 (35,1%). Ακολουθεί η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας με 857 παρατηρήσεις (17,1% του δείγματος), ενώ μερίδιο που κυμαίνεται περί το 5% με 6% του συνολικού δείγματος εμφανίζουν άλλες 6 περιφέρειες (Θεσσαλίας 6,6%, Δυτικής Ελλάδας 6,2%, Κρήτης 5,8%, Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (5,3%), Πελοποννήσου (5,2%), και Στερεάς Ελλάδας (4,9%). Αξίζει να σημειωθεί ότι ακόμη και οι λιγότερο πολυπληθείς περιφέρειες, όπως τα Ιόνια Νησιά ή το Βόρειο Αιγαίο, διαθέτουν επαρκές δείγμα (άνω των 90 παρατηρήσεων σε απόλυτους όρους) για την εξαγωγή αξιόπιστων συμπερασμάτων σε βασικές στατιστικές αναλύσεις. Παράλληλα, οι αστικές περιοχές (εννοώντας μια πόλη άνω των 10.000 κατοίκων) αντιπροσωπεύονται με μερίδιο ίσο με το 62% του δείγματος. Ένα επιπλέον 13% του δείγματος αφορά συνεντεύξεις σε ημιαστικές περιοχές (πόλεις με 2.000 έως 10.000 κατοίκους), ενώ οι αγροτικές περιοχές (οι περιοχές με πληθυσμό έως 2.000 κατοίκους) αντιστοιχούν στο 25% του συνολικού δείγματος.

Φύλο και ηλικία: Συνεχίζοντας με τα βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος, η ποσοστιαία σύνθεση του δείγματος ως προς το φύλο αποτελείται από 52% γυναίκες και 48% άνδρες. Το ηλικιακό εύρος των ατόμων του δείγματος κυμαίνεται μεταξύ της ηλικίας των 18 ετών έως και την ηλικία των 91 ετών, με διάμεση (και μέση) τιμή τα 51 έτη. Από 18 ετών έως και 37 ετών είναι το 25% του δείγματος, από

37 ετών έως και 65 ετών είναι το 50% των ερευνώμενων, ενώ από την ηλικία των 65 ετών έως και την ηλικία των 91 ετών είναι ένα επιπλέον 25% του δείγματος.

Μέγεθος νοικοκυριών και οικογενειακή κατάσταση: Όσον αφορά το συνολικό μέγεθος του νοικοκυριού, δηλαδή τον αριθμό των ατόμων που ζουν στο ίδιο νοικοκυριό με το άτομο με το οποίο έγινε η συνέντευξη, προκύπτει ότι τα άτομα σε διμελή νοικοκυριά αντιστοιχούν στο 36,3% του δείγματος. Το σχετικό μερίδιο των τριμελών και των τετραμελών νοικοκυριών είναι 21,3% και 17,6% αντίστοιχα, ενώ ένα επιπλέον 4,9% αφορά νοικοκυριά αποτελούμενα από πέντε μέλη. Το μερίδιο των μονομελών νοικοκυριών ανέρχεται στο 18,7% του δείγματος. Όσον αφορά την οικογενειακή κατάσταση, το 55,8% του δείγματος είναι έγγαμοι (ή με σύμφωνο συμβίωσης), ενώ ένα επιπλέον 5% αποτελείται από άτομα που δηλώνουν συμβίωση. Άγαμοι είναι το 23,4% του δείγματος, ενώ σε κατάσταση χρειάς βρίσκεται το 8,1% του δείγματος. Τέλος, το μερίδιο των διαζευγμένων στο συνολικό δείγμα ισούται με 1%. Η κατανομή του δείγματος ως προς τον αριθμό των παιδιών αναδεικνύει ότι η πλειονότητα των συμμετεχόντων (35,3%) έχει δύο παιδιά, ενώ ένα επιπλέον 17,5% δηλώνει ότι έχει ένα παιδί. Οι τρίτεκνοι αντιστοιχούν στο 11% του δείγματος, ενώ τα ποσοστά μειώνονται αισθητά για τέσσερα ή περισσότερα παιδιά (1,9% και κάτω από 1% αντίστοιχα). Το ποσοστό των ατόμων χωρίς παιδιά αντιστοιχεί στο ένα τρίτο του δείγματος (33,4%).

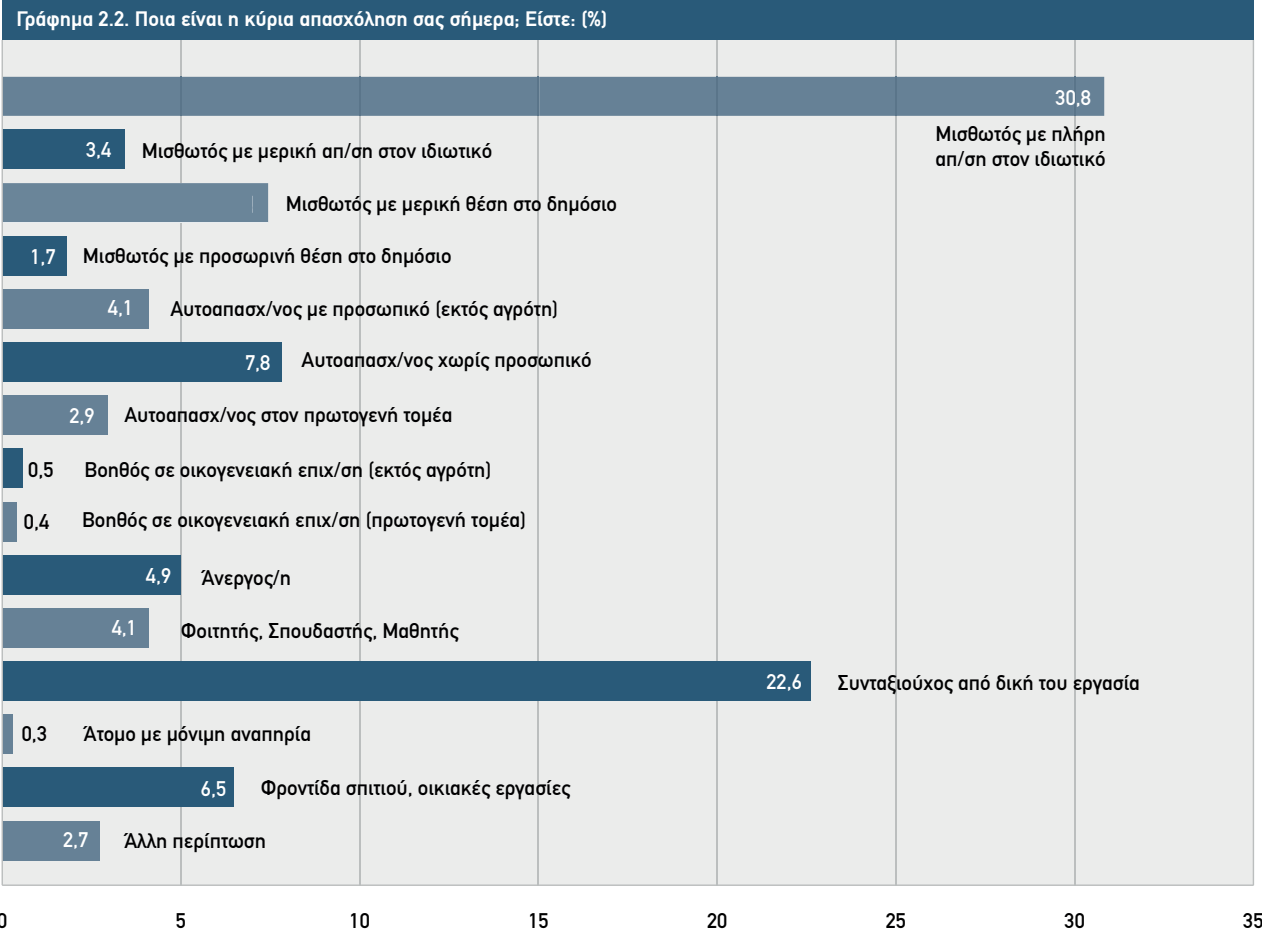
Στρέφοντας την προσοχή στην ποσοστιαία σύνθεση του δείγματος ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης των ερευνώμενων διαπιστώνεται ότι το 37,5% των συμμετεχόντων έχει ολοκληρώσει ένα επίπεδο έως και το λύκειο (Γενικό ή ΕΠΑΛ), ενώ ένα επιπλέον 11%

Πηγή: Ερώτηση 1.8

έχει αποκτήσει δίπλωμα αντίστοιχο με την μεταδευτεροβάθμια επαγγελματική κατάρτιση (IEK). Το 23,3% είναι πτυχιούχοι ανώτατης εκπαίδευσης (ΑΕΙ/ΤΕΙ), ενώ μικρότερα ποσοστά καταγράφονται για μεταπτυχιακούς (5%) και διδακτορικούς τίτλους (0,3%). Τα χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης (δημοτικό ή γυμνάσιο) αφορούν συνολικά περίπου το 22% του δείγματος (10% έχουν ολοκληρώσει το γυμνάσιο, και ένα επιπλέον 10,6% το Δημοτικό, ενώ ένα επιπλέον 1,7% έχει ολοκληρώσει μόνο μερικές τάξεις του δημοτικού).

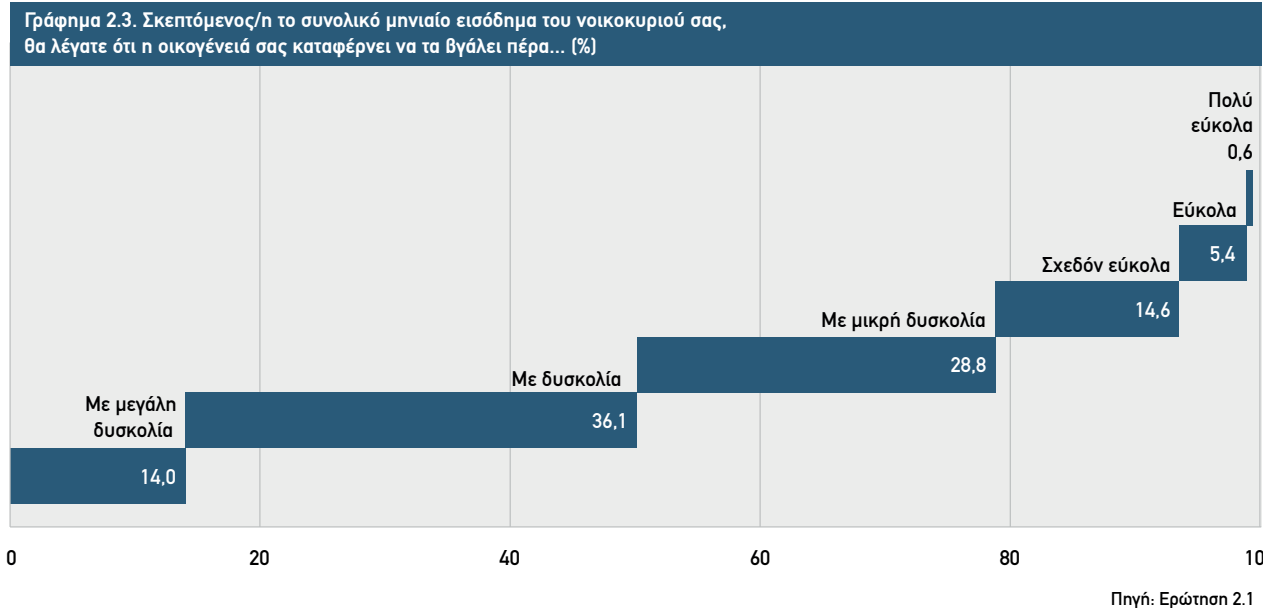
Σε κατάσταση απασχόλησης βρίσκεται, συνολικά, το 59% του δείγματος. Ειδικότερα, το 30,8% είναι μισθωτοί σε πλήρη απασχόληση στον ιδιωτικό τομέα και ένα επιπλέον 7,4% μισθωτοί με μόνιμη θέση στο δημόσιο τομέα. Οι αυτοαπασχολούμενοι αντιστοιχούν στο 11,9% του συνολικού δείγματος (4,1% με προσωπικό, 7,8% χωρίς προσωπικό). Οι αυτοαπασχολούμενοι στον πρωτογενή τομέα (αγρότης, κτηνοτρόφος, αλιέας) αποτελούν το 2,9% του δείγματος. Αντιθέτως, σε κατάσταση ανεργίας βρίσκεται τα 4,9% του δείγματος, ενώ ένα επιπλέον 33,5% του δείγματος βρίσκεται εκτός εργατικού δυναμικού (με τους συνταξιούχους, ειδικότερα, να αποτελούν το 22% των ερευνώμενων ατόμων). Τέλος, το 94% έχουν εργαστεί για κάποιο διάστημα στη ζωή τους, ενώ το υπόλοιπο 6% δεν έχει εργαστεί ποτέ.

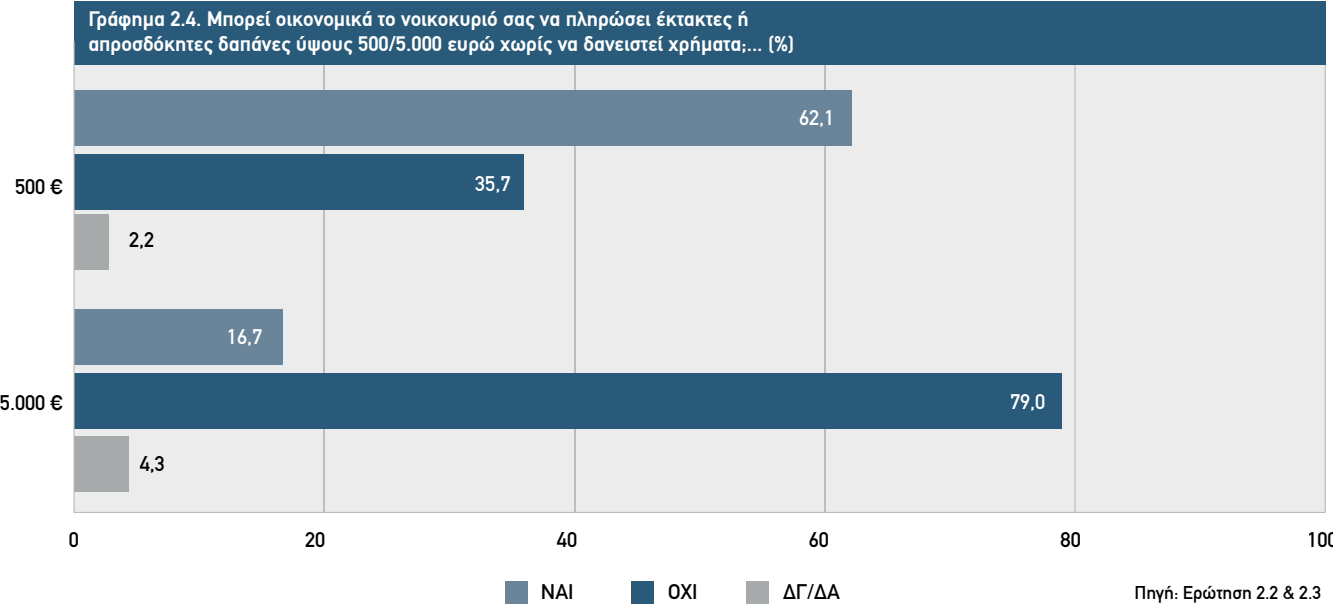
Πηγή: Ερώτηση 1.9

Το 69,4% του δείγματος είναι ιδιοκτήτες της κατοικίας που διαμένουν (61,3% ιδιοκτήτες χωρίς υποχρεώσεις δανείου και ένα επιπλέον 8,1% ιδιοκτήτες με υποχρέωση δανείου). Ταυτόχρονα το 5,2% του δείγματος διαμένει σε μια παραχωρημένη κατοικία, δίκως να καταβάλει ενοίκιο. Τέλος, οι ενοικιαστές αποτελούν το 25% του δείγματος. Η πλειονότητα των κατοικιών που διαμένουν τα νοικοκυριά και άτομα του δείγματος φαίνεται να έχει κατασκευαστεί κατά την περίοδο 1961–1980 (32,8%) και την περίοδο 1981–1995 (27,3%). Ένα μικρότερο ποσοστό κατοικεί σε νεότερες κατοικίες, με 15,1% να διαμένει σε σπίτια που κατασκευάστηκαν την περίοδο 1996–2005, ενώ κατοικίες μετά το 2012 είναι ιδιαίτερα περιορισμένες (μόλις 1,4% για το 2012–2016 και 0,7% για το 2017 και μετά). Οι παλαιότερες κατοικίες (πριν το 1960) αφορούν περίπου το 5,6% του δείγματος. Το 11,5% δεν παρείχε απάντηση όσον αφορά το έτος κατασκευής της κατοικίας που διαμένουν.

Όσον αφορά το κατά πόσο το νοικοκυριό τους καταφέρνει να τα βγάλει πέρα με το μηνιαίο του εισόδημα, η πλειονότητα των ερωτηθέντων δήλωσε ότι αντιμετωπίζει δυσκολίες. Συγκεκριμένα, το 36,1% απάντησε «με δυσκολία», το 28,8% «με μικρή δυσκολία» και το 14% «με μεγάλη δυσκολία». Μονάχα το 14,6% απάντησε ότι τα βγάζει πέρα «σχεδόν εύκολα», ενώ πολύ μικρότερα ποσοστά δήλωσαν ότι τα καταφέρνουν «εύκολα» (5,4%) ή «πολύ εύκολα» (0,6%).

Παράλληλα, αδυναμία του νοικοκυριού να ανταποκριθεί σε έκτακτες ή απροσδόκητες δαπάνες ύψους 500 ευρώ (χωρίς να δανειστεί χρήματα), δηλώνει πάνω από ένα στα τρία νοικοκυριά (36%). Σε αντίστοιχη ερώτηση που επικεντρώνεται στη δυνατότητα του νοικοκυριού να καλύψει κάποια έκτακτη ανάγκη ύψους 5.000 ευρώ (χωρίς δανεισμό), το ποσοστό των νοικοκυριών που δηλώνει αδυναμία κάλυψης μιας δαπάνης αυτού του χρηματικού ύψους ανέρχεται στο 79%.

Σε δύο ερωτήσεις του ερωτηματολογίου ζητείται από τους ερευνώμενους να δηλώσουν εάν τους τελευταίους 12 μήνες – προκειμένου να εξοικονομήσουν χρήματα και να κρατήσουν τα έξοδα χαμηλά – αναγκάστηκε το νοικοκυριό τους να ανεχτεί το κρύο ή/και τη ζέστη. Ειδικότερα, ένα στα τρία νοικοκυριά (34%) δήλωσε ότι ανέχτηκε το κρύο τους τελευταίους 12 μήνες προκειμένου να κρατήσει τα έξοδα του νοικοκυριού του χαμηλά. Σχεδόν ισόποσο (36%) εμφανίζεται και το ποσοστό των νοικοκυριών που αναγκάστηκε να ανεχτεί τη ζέστη προκειμένου να εξοικονομήσει χρήματα τους τελευταίους 12 μήνες.

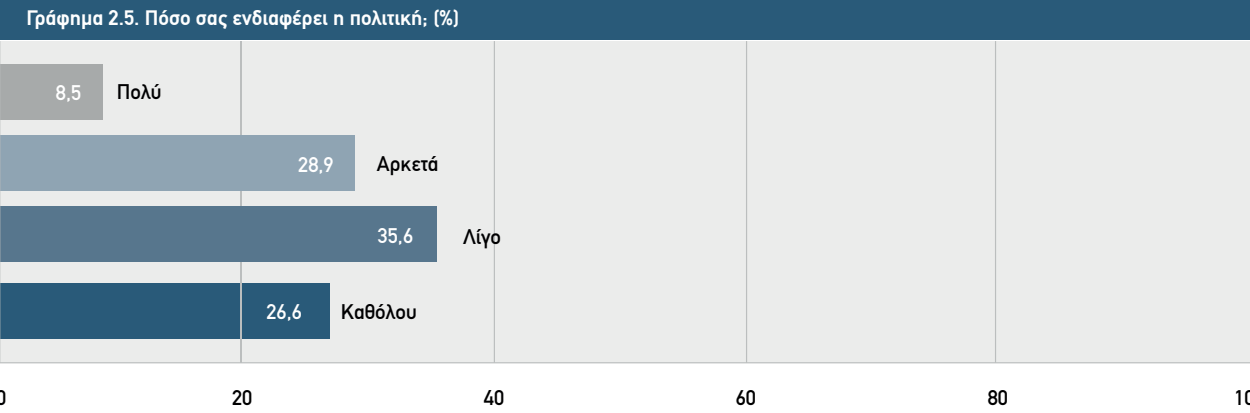
Ληξιπρόθεσμες οφειλές σε λογαριασμούς (ρεύματος, φυσικού αερίου, τηλεφώνου, νερού κ.λπ.) λόγω οικονομικής αδυναμίας εξόφλησής τους αναφέρει το 17% των νοικοκυριών. Αντίστοιχη εικόνα αναφορικά με την ένταση της οικονομικής πίεσης των νοικοκυριών προκύπτει και από την ερώτηση που ζητάει από τους ερευνώμενους να δηλώσουν εάν είχε το νοικοκυριό τη δυνατότητα να αποταμιεύσει χρήματα τα δύο τελευταία χρόνια, με το 77% των νοικοκυριών να αναφέρει ότι δεν είχε τη δυνατότητα αποταμίευσης μέρους του εισοδήματός του τα τελευταία δύο χρόνια. Στην ερώτηση που αφορούσε το εάν το νοικοκυριό έχει τη δυνατότητα να καλύψει το κόστος διακοπών διάρκειας μίας εβδομάδας για όλα τα μέλη του, το 50,9% των συμμετεχόντων δήλωσε ότι δεν διαθέτει την απαιτούμενη οικονομική δυνατότητα, ενώ το 47,4% απάντησε θετικά. Ποσοστό 1,7% επέλεξε να μην απαντήσει.

Συνεχίζοντας με τα ευρήματα για την κατανομή των απαντήσεων στην ερώτηση σχετικά με το ενδιαφέρον για την πολιτική, η εικόνα που προκύπτει δείχνει ότι η πλειονότητα των συμμετεχόντων δηλώνει περιορισμένο ενδιαφέρον: το 35,6% ενδιαφέρεται «λίγο» και το 26,6% «καθόλου». Μόνο το 8,5% δηλώνει ότι ενδιαφέρεται «πολύ», ενώ περίπου τρεις στους δέκα (28,9%) απαντούν ότι ενδιαφέρονται «αρκετά».

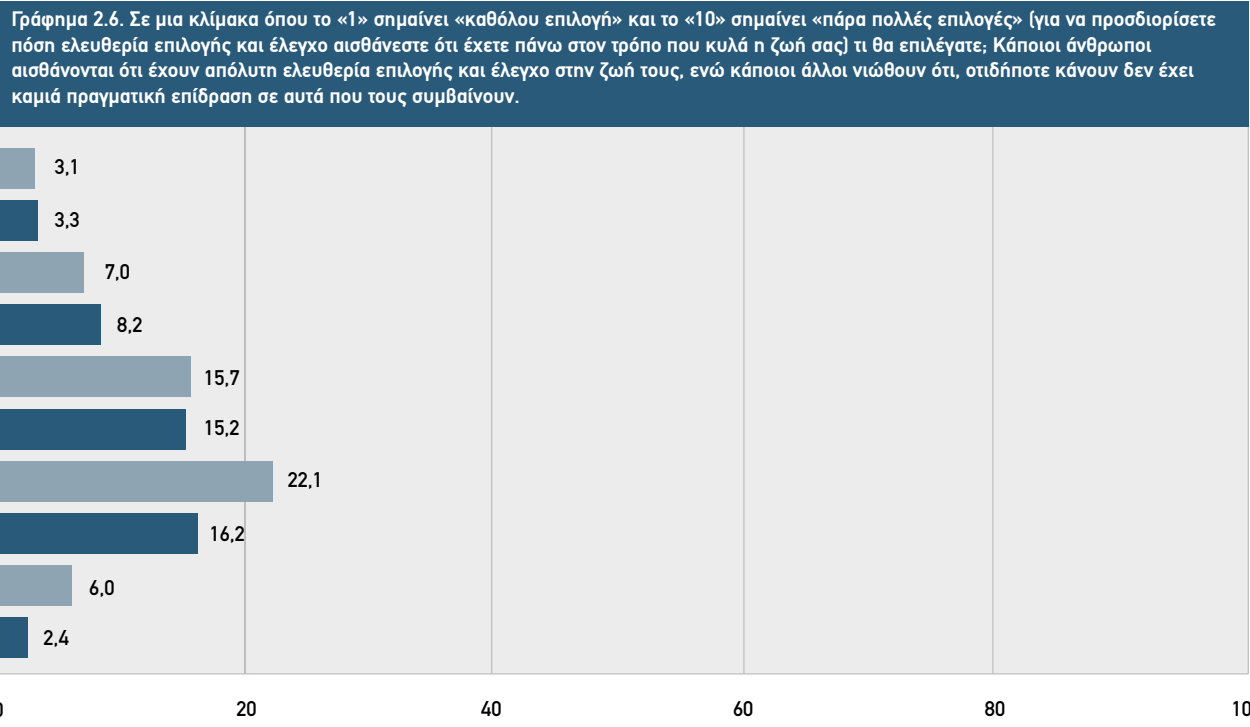
Οι απαντήσεις σχετικά με τη σχέση των ερωτώμενων με την πολιτική δείχνουν ότι σχεδόν οι μισοί (48,3%) απλώς ψηφίζουν στις εκλογές, ενώ σημαντικό ποσοστό (27,3%) δηλώνει ότι αισθάνεται κοντά σε κάποιο κόμμα χωρίς ενεργή υποστήριξη. Μόνο το

9,8% έχει ενεργό ρόλο (είτε ως υποστηρικτές είτε ως μέλη), ενώ ένα 13,4% δηλώνει πλήρη αποστασιοποίηση είτε μέσω αποχής είτε μέσω μη συμμετοχής.

Οι απαντήσεις στην ερώτηση για την υποκειμενική αίσθηση ελευθερίας επιλογών και ελέγχου στη ζωή δείχνουν μια κατανομή με σχετική έμφαση στις μεσαίες τιμές της κλίμακας. Η πλειονότητα των ερωτώμενων συγκεντρώνεται στις τιμές 5 έως 8 (69,2%), με κορυφή στην τιμή 7 (22,1%), υποδηλώνοντας μια σχετικά θετική αλλά όχι απόλυτα σίγουρη αίσθηση ελέγχου. Αντίθετα, μόνο ένα μικρό ποσοστό τοποθετείται στα δύο ακραία σημεία της κλίμακας (1 ή 10), δείχνοντας ότι τα περισσότερα άτομα του δείγματος βιώνουν την καθημερινότητά τους μέσα σε ένα φάσμα οριοθετημένης αυτονομίας.

Πηγή: Ερώτηση 6.1

1 = Καθόλου επιλογή 10 = Πάρα πολλές επιλογές

Πηγή: Ερώτηση 6.3

Η Πράσινη Μετάβαση

Λυδία Αβράμη

Διδάκτωρ ΕΚΠΑ, Επιστημονική Συνεργάτιδα ΕΚΚΕ

Δήμητρα Κονδύλη

Διευθύντρια Ερευνών ΕΚΚΕ

Αντουανέττα Καπέλλα

ΕΛΕ Β΄ Βαθμίδας ΕΚΚΕ

Ανδρομάχη Χατζηγιάννη

Διευθύντρια Ερευνών ΕΚΚΕ

Αποστόλης Λιναρδής

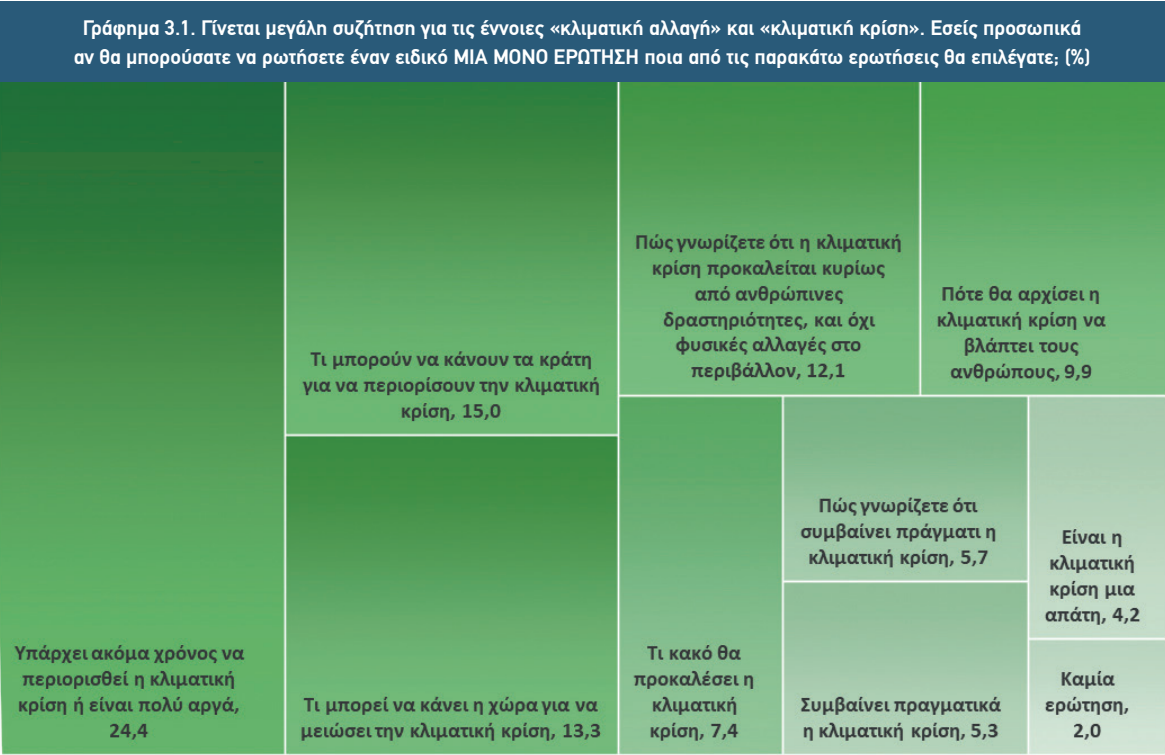
Διευθυντής ΙΚΕ/ΕΚΚΕ

Νίκος Δεμερτζής

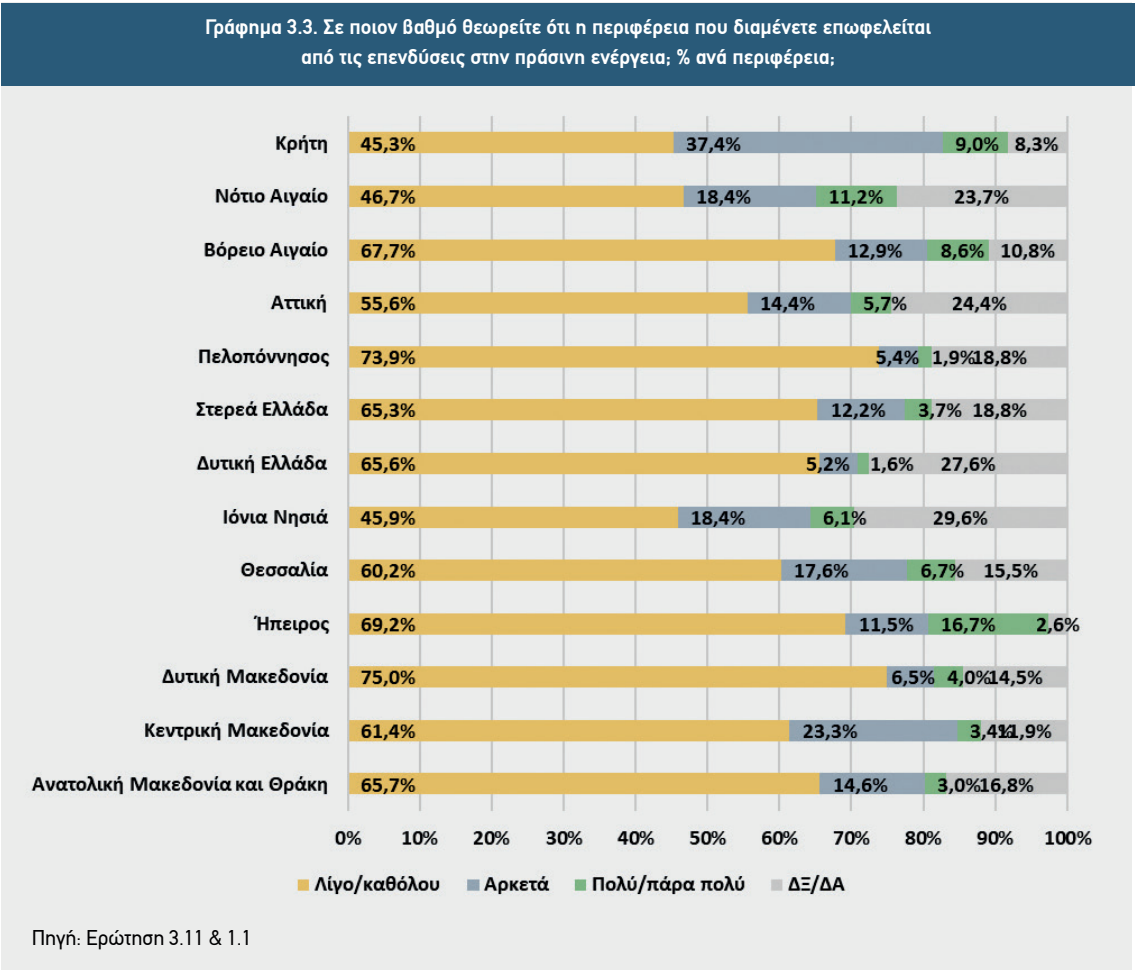
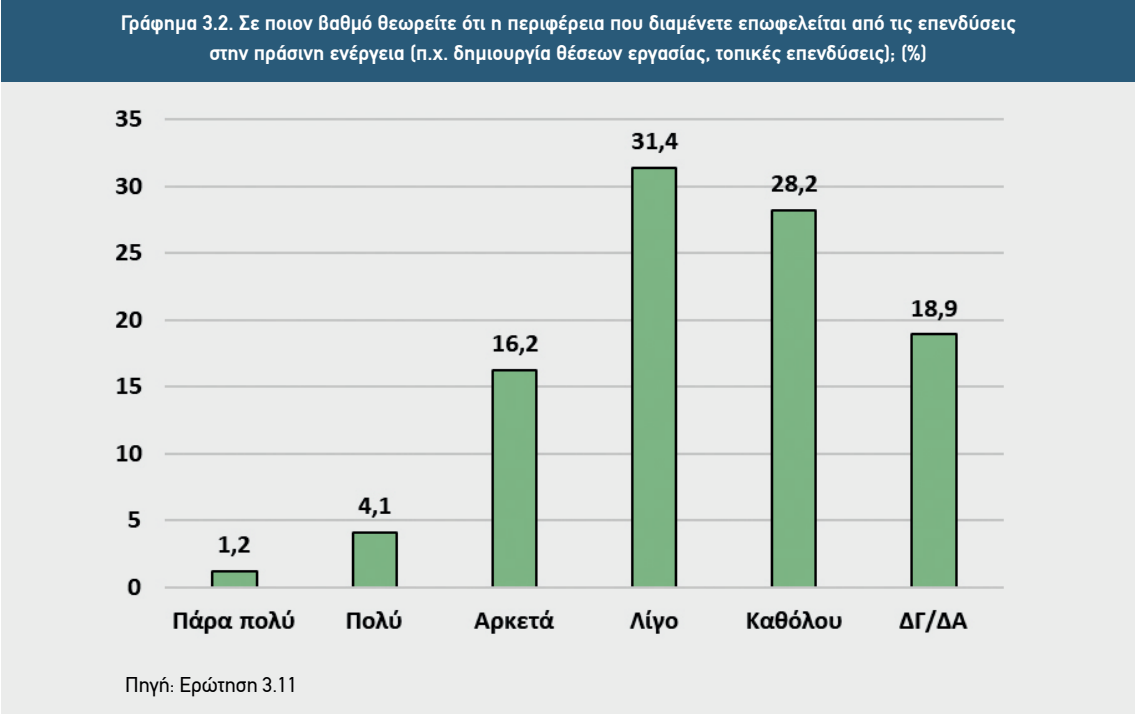
Καθηγητής ΕΚΠΑ, Επιστημονικός Υπεύθυνος του JustReDI

Στο ερωτηματολόγιο της έρευνας συμπεριελήφθησαν 28 ερωτήσεις (ή ακριβέστερα 55 εφόσον ληφθούν υπόψη τα υποερωτήματα) που αφορούν την πράσινη μετάβαση, αποσκοπώντας στην αποτύπωση των στάσεων, αντιλήψεων, συμπεριφορών και προθέσεων της ελληνικής κοινωνίας για το θέμα. Μεταξύ άλλων, διερευνάται η αξιολόγηση των πολιτικών για την πράσινη μετάβαση, οι θεσμοί και οι φορείς που εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα στη διαμόρφωση και εφαρμογή των πολιτικών. Στο επίκεντρο βρίσκονται και οι εκτιμώμενες επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, η αντίληψη επικείμενου κινδύνου και η πρόθεση για ανάληψη ατομικής ή συλλογικής δράσης. Στη συνέχεια παρουσιάζονται ορισμένα από τα ευρήματα της έρευνας που αποτυπώνουν τις αντιλήψεις για την κλιματική αλλαγή και την αντιμετώπισή της, την ελπίδα να ξεπεραστούν οι προκλήσεις που συνοδεύουν τις κλιματικές μεταβολές, την πληροφόρηση που λαμβάνουν οι πολίτες για τα θέματα αυτά και την πρόθεση ανάληψης δράσης και τα αποτελέσματα που δύναται να επιφέρει η μεταβολή της ατομικής συμπεριφοράς στην αντιμετώπιση του φαινομένου.

Για πρώτη φορά σε πανελλαδική έρευνα γνώμης ζητήθηκε από τους πολίτες να επιλέξουν μία μόνο ερώτηση που θα ήθελαν να κάνουν σε έναν ειδικό όσον αφορά την κλιματική αλλαγή/κρίση. Όπως φαίνεται στο Γράφημα 3.1, το 24,4% των ερωτώμενων θα επέλεγε να ρωτήσει έναν ειδικό αν υπάρχει ακόμη χρόνος για να περιορισθεί η

Πηγή: Ερώτηση 3.3

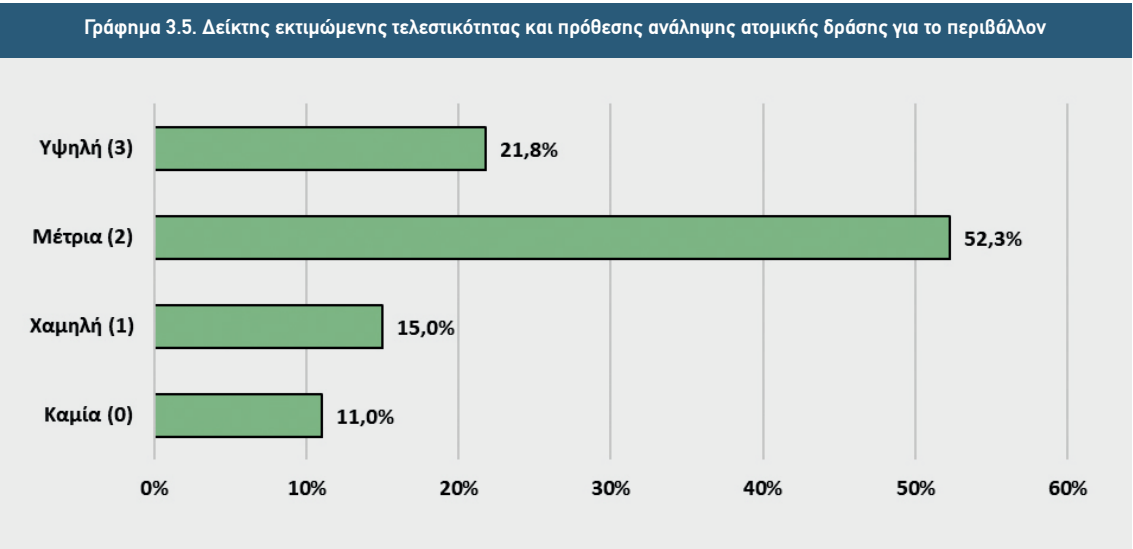
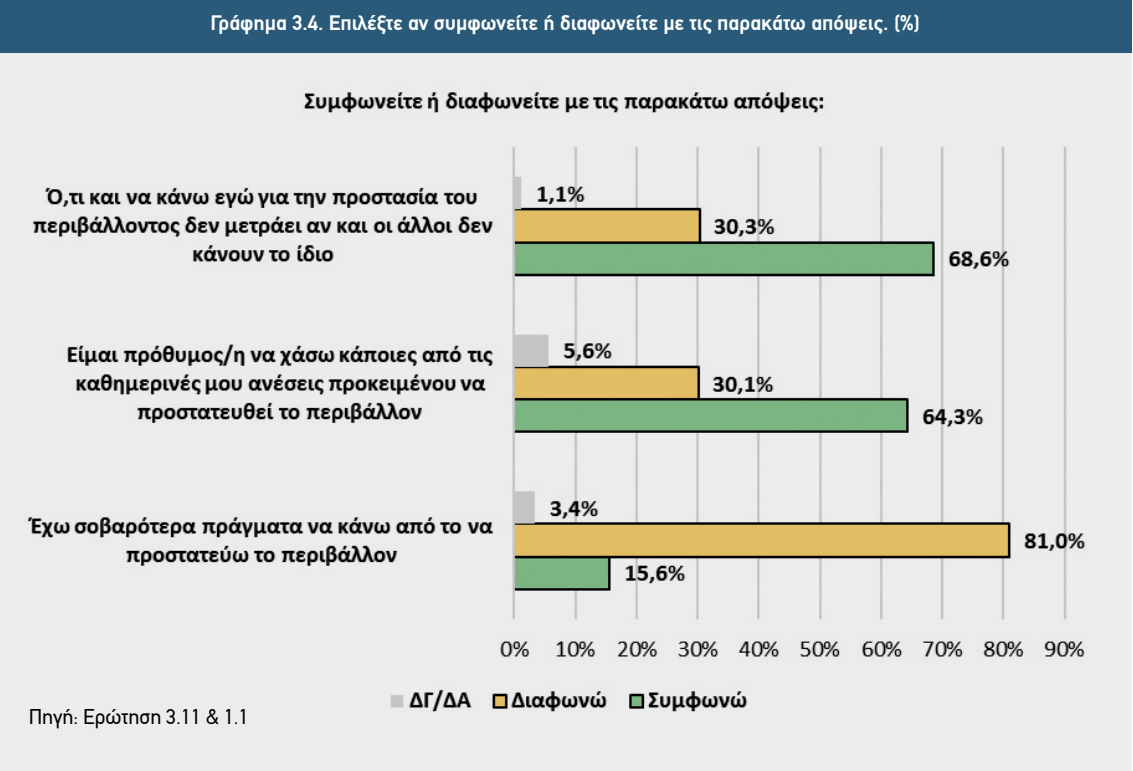
κλιματική κρίση, ενώ 15% και 13,3% αντίστοιχα τι μπορούν να κάνουν τα κράτη γενικά και ειδικότερα η χώρα μας για να περιορισθεί η κλιματική αλλαγή. Αξίζει όμως, να σημειωθεί ότι ένα ιδιαιτέρως υψηλό ποσοστό των ερωτώμενων επιλέγει ερωτήματα που υποκρύπτουν την απόρριψη της κλιματικής αλλαγής, καθώς δεν φαίνεται να είναι πεπεισμένο ότι η κλιματική κρίση προκαλείται κυρίως από ανθρώπινες δραστηριότητες και όχι φυσικές αλλαγές στο περιβάλλον (12,1%) ή ότι συμβαίνει πραγματικά (5,3%) ή δεν είναι μία απάτη (4,2%). Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, και το ποσοστό εκείνων που φαίνεται να ανησυχεί για τις επικείμενες επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και πότε θα αρχίσουν να γίνονται ορατές (17,3%), εκφράζοντας την επιθυμία να διατυπώσουν σχετικά ερωτήματα σε έναν ειδικό.

Επιπλέον, από την έρευνα προκύπτει ότι η πλειονότητα των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η περιφέρεια που διαμένει επωφελείται «λίγο» ή «καθόλου» (59,6%) από τις επενδύσεις στην πράσινη ενέργεια, όπως η δημιουργία θέσεων απασχόλησης (Γράφημα 3.2). Μάλιστα, όπως φαίνεται στο Γράφημα 3.3, την άποψη αυτή υιοθετούν σε μεγαλύτερο ποσοστό οι συμμετέχοντες στην έρευνα που διαμένουν στις περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας (75%), Πελοποννήσου (73,9%) και Ηπείρου (69,2%), ενώ ιδιαιτέρως υψηλά είναι και τα αντίστοιχα ποσοστά στις περιφέρειες Στερεάς Ελλάδας, Δυτικής Ελλάδας, Βορείου Αιγαίου και Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ορισμένες από αυτές τις περιφέρειες, όπως η Δυτική Μακεδονία και η Πελοπόννησος, βιώνουν σε μεγαλύτερο βαθμό τις επιπτώσεις των πολιτικών της πράσινης μετάβασης, όπως η απολιγνιτοποίηση. Ενώ έχουν εγκριθεί περιφερειακά προγράμματα οικονομικής υποστήριξης και ανάπτυξης προς το σκοπό αυτό, όπως τα Σχέδια Δίκαιης Μετάβασης, φαίνεται ότι τα θετικά αποτελέσματα δεν είναι ακόμη ορατά ή/και ότι οι σχετικές δράσεις δεν έχουν τον αναμενόμενο αντίκτυπο. Αξιοσημείωτο είναι και το ποσοστό 18,9% εκείνων που δηλώνουν ότι δεν γνωρίζουν (Γράφημα 3.2).

Στο ακόλουθο Γράφημα 3.4 αποτυπώνεται η επικρατούσα αντίληψη περί σχετικής ματαιότητας της ατομικής δράσης, καθώς η πλειονότητα των ερωτηθέντων (68,6%) υιοθετεί την άποψη «ό,τι και να κάνω εγώ για την προστασία του περιβάλλοντος δεν μετράει, αν και οι άλλοι δεν κάνουν το ίδιο». Τούτο όμως δεν φαίνεται ότι λειτουργεί ως ανασταλτικός παράγοντας για τη δηλωμένη πρόθεσή τους να μεταβάλλουν τη συμπεριφορά τους με σκοπό την περιβαλλοντική προστασία. Ειδικότερα, πολύ μεγάλο ποσοστό δηλώνει ότι προτίθεται να χάσει κάποιες από τις καθημερινές του ανέσεις προκειμένου να προστατευθεί το περιβάλλον (64,3%), ενώ η συντριπτική πλειονότητα (81%) δεν θεωρεί ότι έχει σοβαρότερα πράγματα να κάνει από το να προστατεύσει το περιβάλλον.

Η κυρίαρχη αυτή στάση προκύπτει και από τον εκτιμώμενο από τα στοιχεία της έρευνας δείκτη πρόθεσης ανάληψης δράσης για το περιβάλλον.¹ Όπως φαίνεται στο Γράφημα 3.5, η πλειονότητα των ερωτηθέντων εκφράζει μέτρια πρόθεση ανάληψης ατομικής δράσης

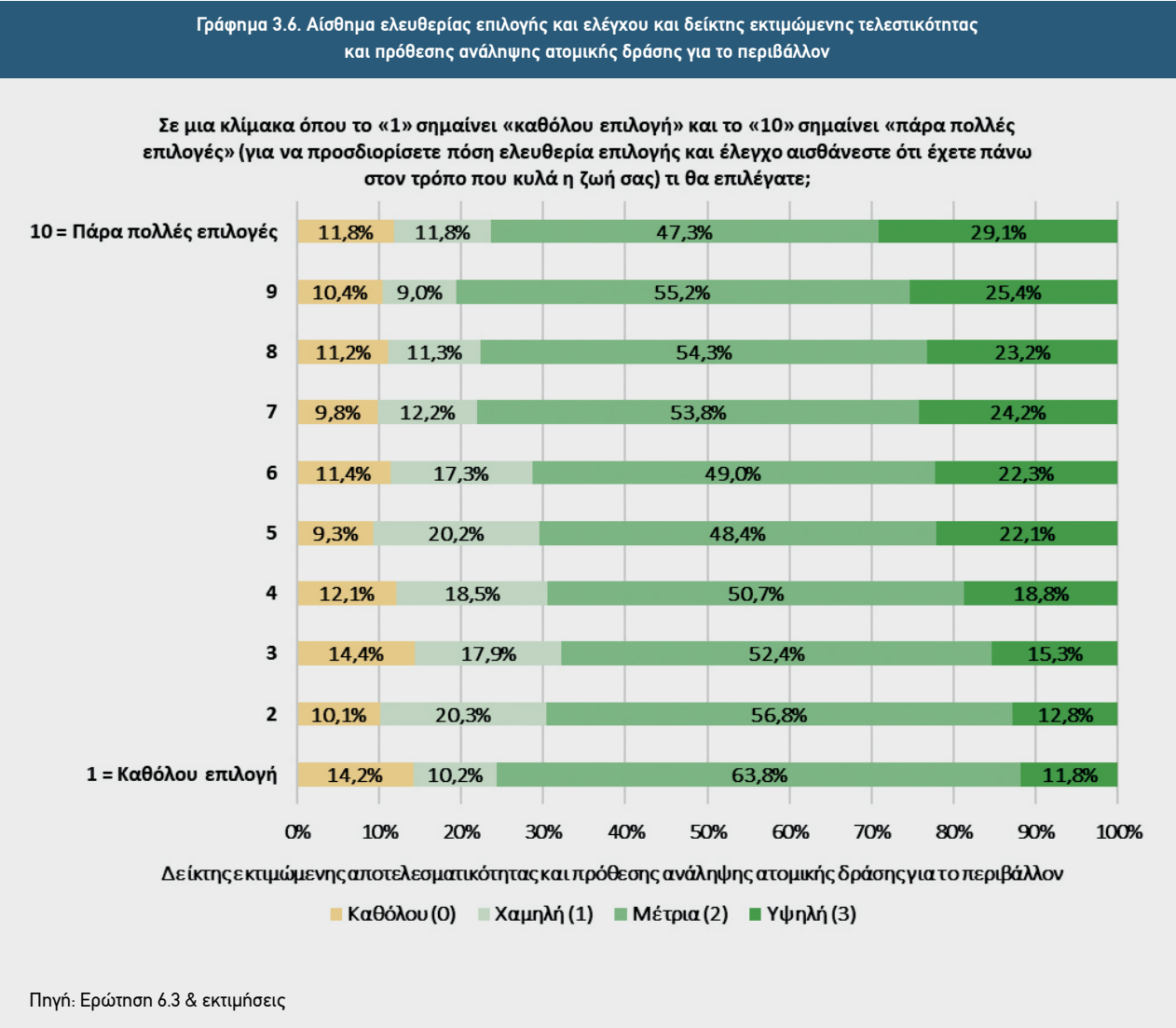
1. Η εκτίμηση για τον "environmental efficacy index" απαρτίζεται από τις τρεις προτάσεις, που προαναφέρθηκαν στο Γράφημα 3.5. Αποδίδονται οι τιμές 0 (Συμφωνώ) και 1 (Διαφωνώ) στην απάντηση που δίνεται στις προτάσεις: «Έχω σοβαρότερα πράγματα να κάνω από το να προστατεύω το περιβάλλον» και «Ό,τι και να κάνω εγώ για την προστασία του περιβάλλοντος δεν μετράει αν και οι άλλοι δεν κάνουν το ίδιο». Αντίστοιχα, αποδίδεται η τιμή 0 (Διαφωνώ) και 1 (Συμφωνώ) στην πρόταση «Ό,τι και να κάνω εγώ για την προστασία του περιβάλλοντος δεν μετράει αν και οι άλλοι δεν κάνουν το ίδιο». Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο δείκτης λαμβάνει συνολικά τις τιμές (0-3), όπου η τιμή 3 υποδηλώνει υψηλή πρόθεση ανάληψης ατομικής δράσης για το περιβάλλον.

για το περιβάλλον (τιμή 2), ενώ το 21,8% αναγνωρίζει σε μεγάλο βαθμό τη συμβολή της ατομικής δράσης στην αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και προτίθεται να απωλέσει μέρος των καθημερινών του ανέσεων προς το σκοπό αυτό (τιμή 3).

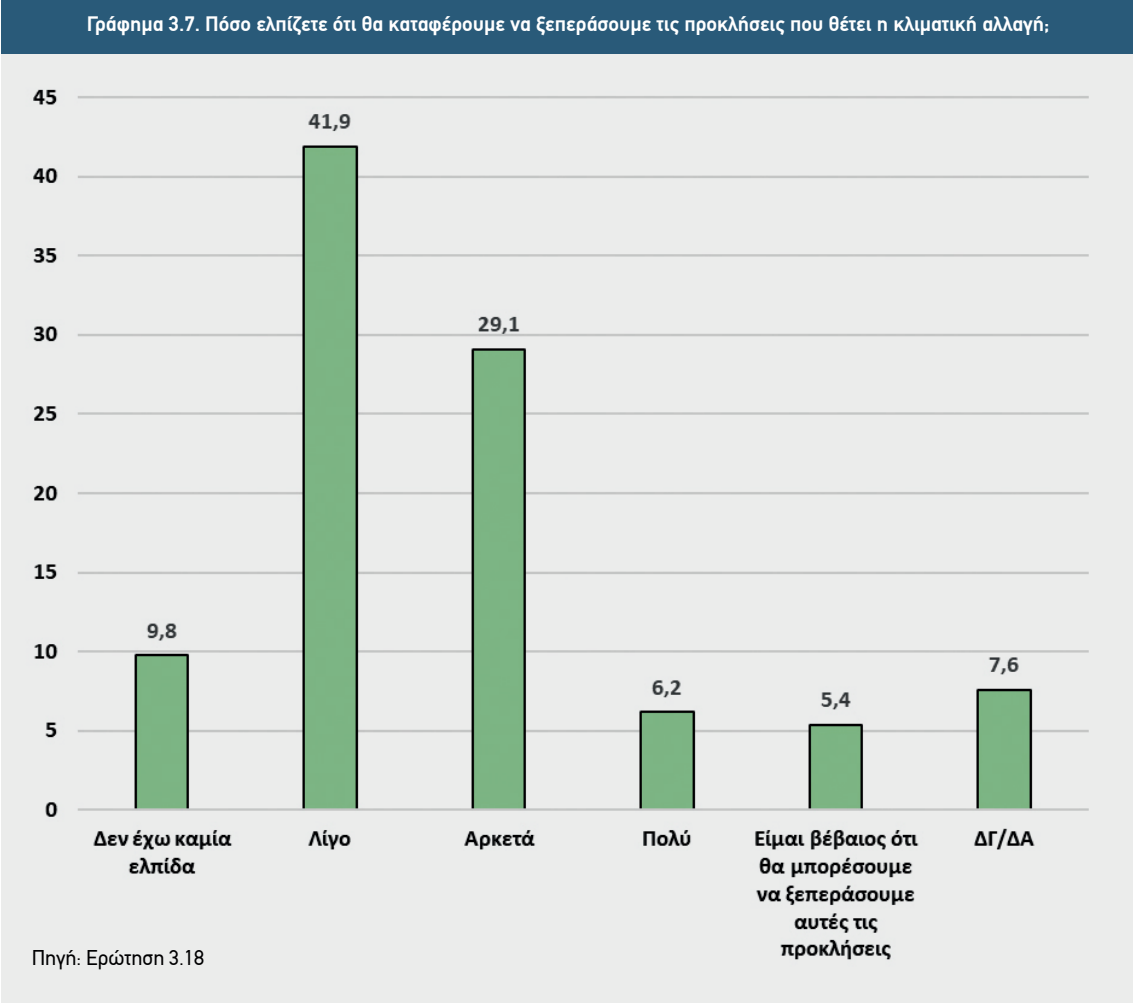
Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι πολίτες με υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης και ικανοποιητικό εισόδημα τείνουν να εκφράζουν σε μεγαλύτερο βαθμό την πρόθεσή τους να μεταβάλλουν τις καθημερινές τους συνήθειες και εκτιμούν ότι η ατομική δράση μπορεί πράγματι να συμβάλει στην επίλυση του προβλήματος. Ειδικότερα, το 24,8% των ερωτηθέντων που είναι κάτοχοι πτυχίου, μεταπτυχιακού ή διδακτορικού εκφράζουν υψηλή πρόθεση ανάληψης ατομικής δράσης (τιμή 3), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των ερωτηθέντων που έχουν απολυτήριο γυμνασίου ή λυκείου δεν ξεπερνά το 10%.

Επιπροσθέτως, το 30,1% των ερωτηθέντων που δηλώνουν ότι τα βγάδουν πέρα εύκολα ή πολύ εύκολα με το συνολικό μηνιαίο εισόδημα του νοικοκυριού εκφράζει υψηλή πρόθεση να συμβάλει έμπρακτα στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής (τιμή 3), ενώ μόνο το 15,9% που δηλώνουν ότι αντιμετωπίζουν δυσκολία ή μεγάλη δυσκολία

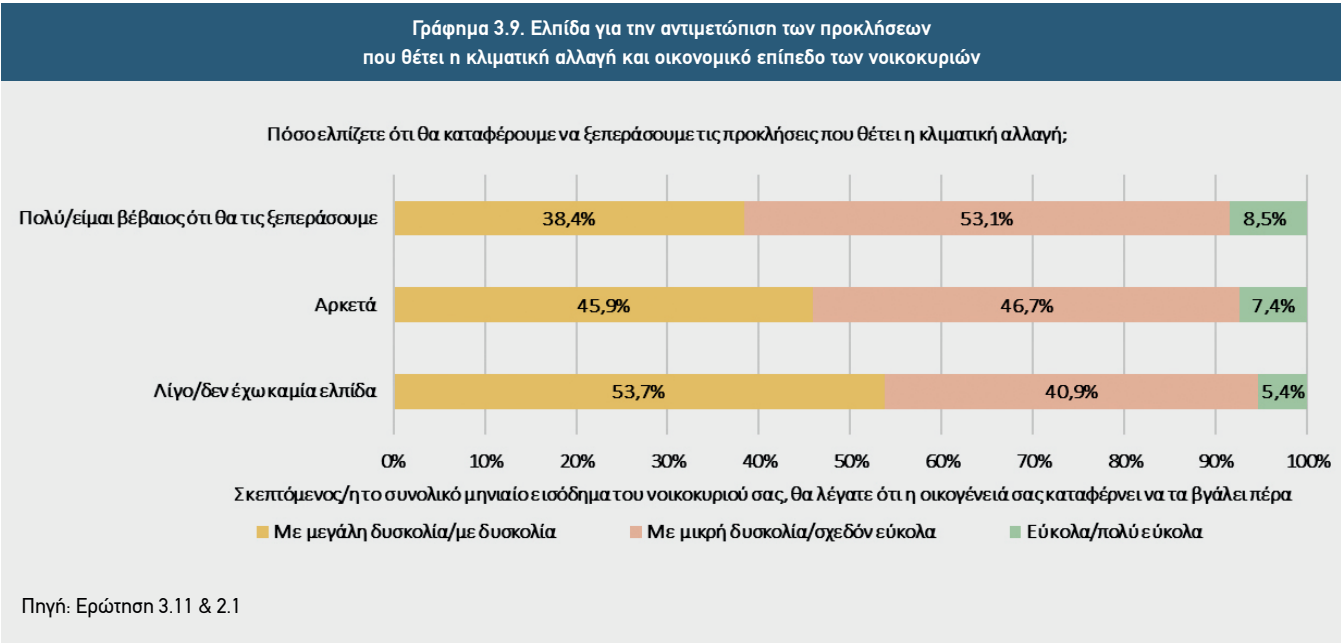
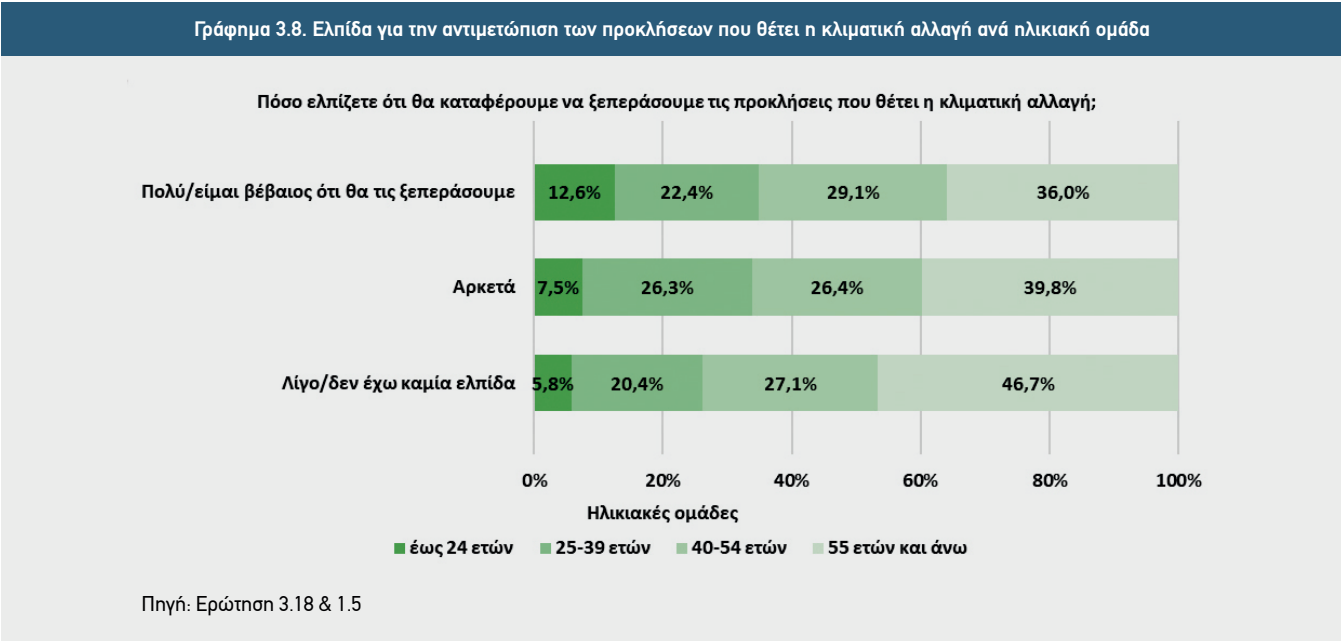
διαβίωσης με το υφιστάμενο εισόδημα υιοθετεί την παραπάνω στάση. Σημειώνεται επίσης, ότι η πρόθεση ανάληψης ατομικής δράσης για το περιβάλλον και οι εκτιμήσεις των πολιτών για τα αποτελέσματα που δύνανται να αποφέρει φαίνεται να συνδέονται με το αίσθημα ελευθερίας επιλογής και ελέγχου της ζωής τους. Από το Γράφημα 3.6 φαίνεται ότι όσοι αισθάνονται ότι έχουν περισσότερες επιλογές και ελέγχουν τη ζωή τους είναι περισσότερο πρόθυμοι να συμβάλλουν στην επίλυση του προβλήματος, μεταβάλλοντας την καθημερινότητά τους.

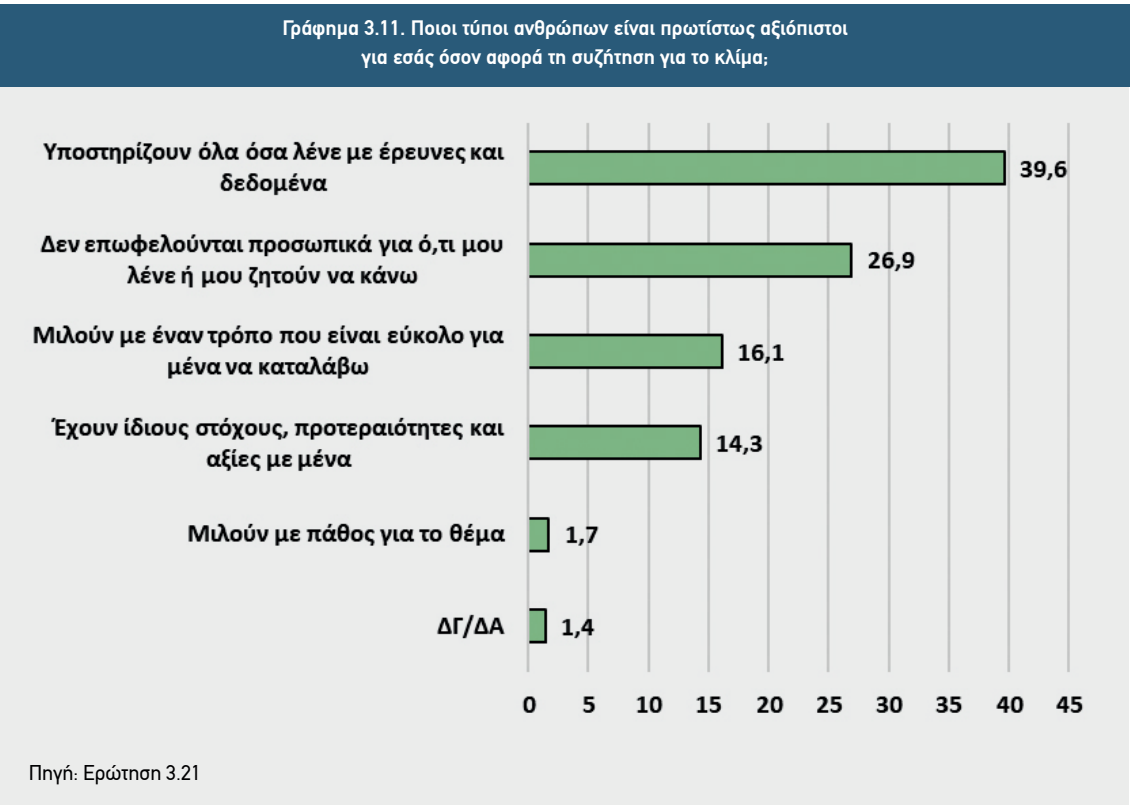
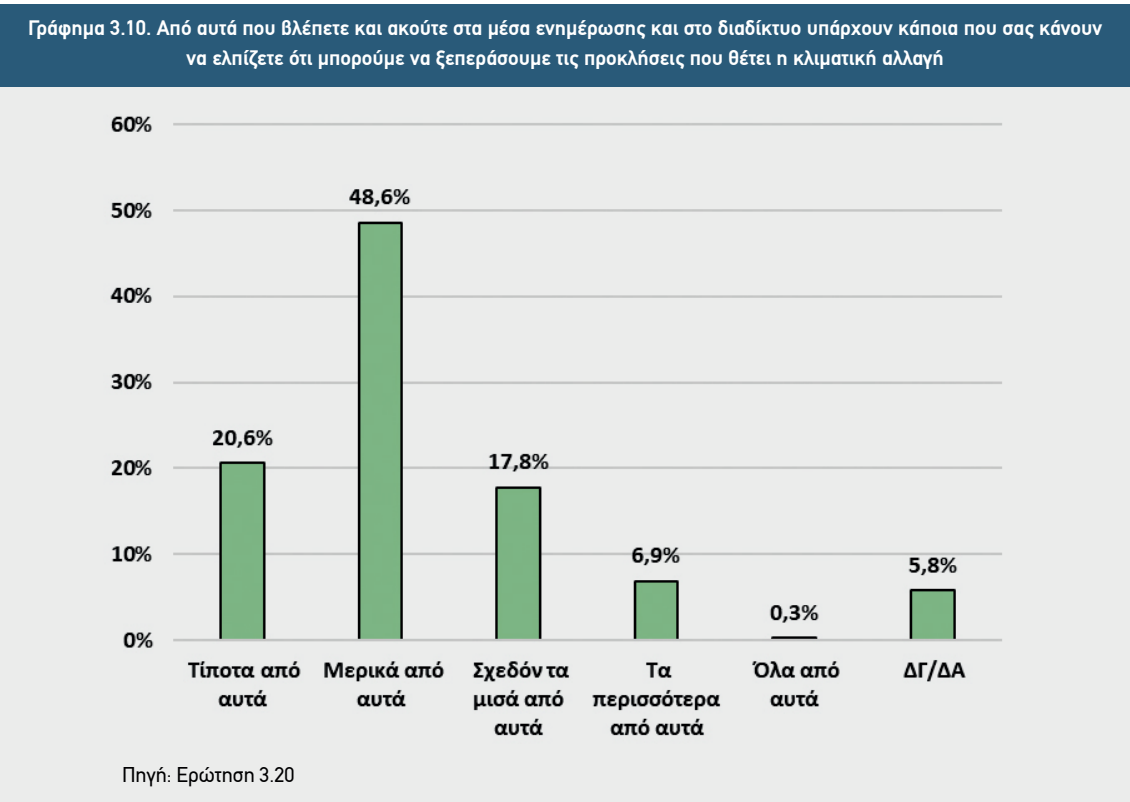
Παρά ταύτα, σε μεγάλο ποσοστό οι πολίτες δεν ελπίζουν ότι μπορούν να αντιμετωπισθούν οι προκλήσεις που θέτει η κλιματική αλλαγή. Συγκεκριμένα, το 51,7% των ερωτηθέντων ελπίζουν «λίγο» ή «καθόλου» αυτές, ενώ μόλις 11,6% ελπίζει «πολύ» ή με «βεβαιότητα» πως θα ξεπερασθούν οι προκλήσεις αυτές (Γράφημα 3.7). Αξίζει να σημειωθεί ότι στην περιφέρεια Ηπείρου η συντριπτική πλειονότητα των ερωτηθέντων (79,4%) είναι απαισιόδοχοι, με εξίσου υψηλά ποσοστά να καταγράφονται και στις περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας, Στερεάς Ελλάδας και Πελοποννήσου. Πρόκειται για

περιφέρειες που υφίστανται σε μεγαλύτερο βαθμό τις επιπτώσεις των πολιτικών της πράσινης μετάβασης, όπως η απολιγνιτοποίηση, ή έχουν βιώσει στο πρόσφατο παρελθόν φυσικές καταστροφές.

Όπως αποτυπώνεται στο Γράφημα 3.8, τα άτομα σχετικά μεγαλύτερης ηλικίας είναι λιγότερο αισιόδοξα για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της κλιματικής αλλαγής, με το 46,7% των ερωτώμενων που ελπίζουν «λίγο» ή «καθόλου» να ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 55 ετών και άνω. Κάτι τέτοιο ενδεχομένως συνδέεται με το γεγονός ότι η

συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα έχει βιώσει τις κλιματικές μεταβολές και τις επιπτώσεις τους, και, ως εκ τούτου, αντιλαμβάνεται διαφορετικά το μέγεθος των προκλήσεων που τις συνοδεύουν. Λιγότερο αισιόδοξα φαίνεται ότι είναι άτομα με περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες: το 53,7% που ελπίζει «λίγο» ή «καθόλου» ότι οι προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής θα ξεπεραστούν προέρχεται από νοικοκυριά που τα βγάζουν πέρα «δύσκολα» ή «πολύ δύσκολα» με το συνολικό μηνιαίο εισόδημά τους (Γράφημα 3.9).

Στο Γράφημα 3.10 παρουσιάζεται, μεταξύ άλλων, το 20,6% και το 48,6% των συμμετεχόντων στην έρευνα να δηλώνει ότι «τίποτα από αυτά» και «μερικά από αυτά» που πληροφορούνται από ΜΜΕ και διαδίκτυο τους κάνουν να ελπίζουν ότι οι προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής δύνανται να αρθούν. Τούτο πιθανόν να συνδέεται με τη χρόνια δυσπιστία έναντι των πηγών δημόσιας πληροφόρησης που έχει καταγραφεί στην Ελλάδα προ πολλού.

Για τους περισσότερους πάντως, η αξιοπιστία της πληροφόρησης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την τεκμηριωμένη γνώση και την απουσία προσωπικού οφέλους εκ μέρους του επικοινωνητή. Σχεδόν 40% των πολιτών θεωρεί πρωτίστως αξιόπιστους εκείνους που υποστηρίζουν όλα όσα λένε με έρευνες και δεδομένα, καθώς και εκείνους που δεν επωφελούνται από τις ενέργειες που τους παροτρύνουν να πράξουν (Γράφημα 3.11).

Ψηφιακός Μετασχηματισμός

Αλεξάνδρα Θεοφίλη

ΕΤΕΠ ΕΚΚΕ

Αντουανέττα Καπέλλα

ΕΛΕ Β΄ Βαθμίδας ΕΚΚΕ

Ανδρομάχη Χατζηγιάννη

Διευθύντρια Ερευνών ΕΚΚΕ

Δήμητρα Κονδύλη

Διευθύντρια Ερευνών ΕΚΚΕ

Λυδία Αβράμη

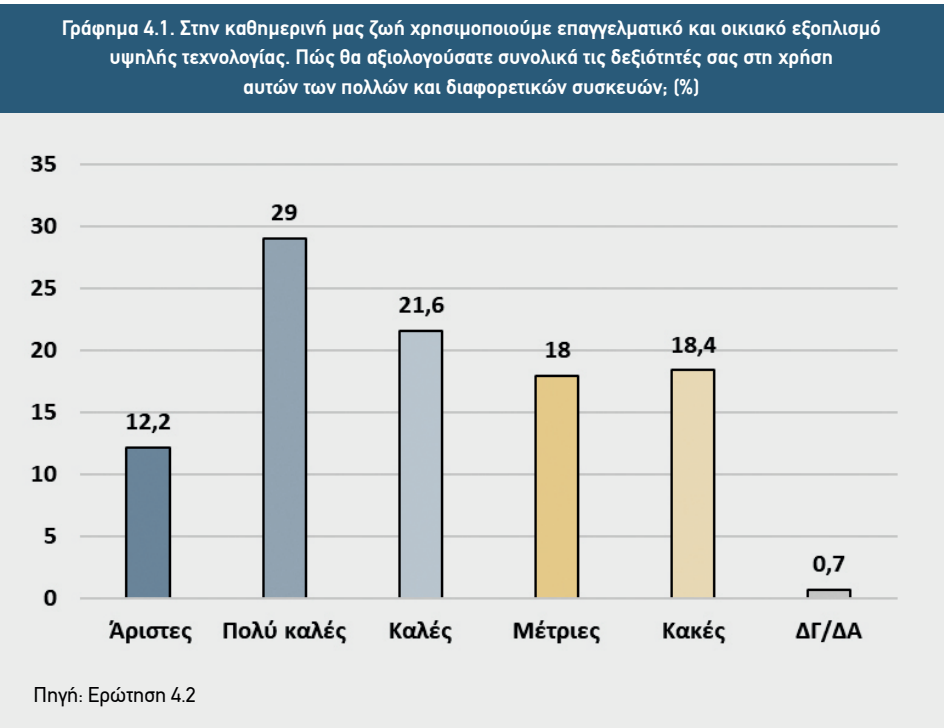
Διδάκτωρ ΕΚΠΑ, Επιστημονική
Συνεργάτιδα ΕΚΚΕ

Θωμάς Γεωργιάδης

ΕΔΙΠ Πάντειον Πανεπιστήμιο,
Επιστημονικός Συνεργάτης ΕΚΚΕ

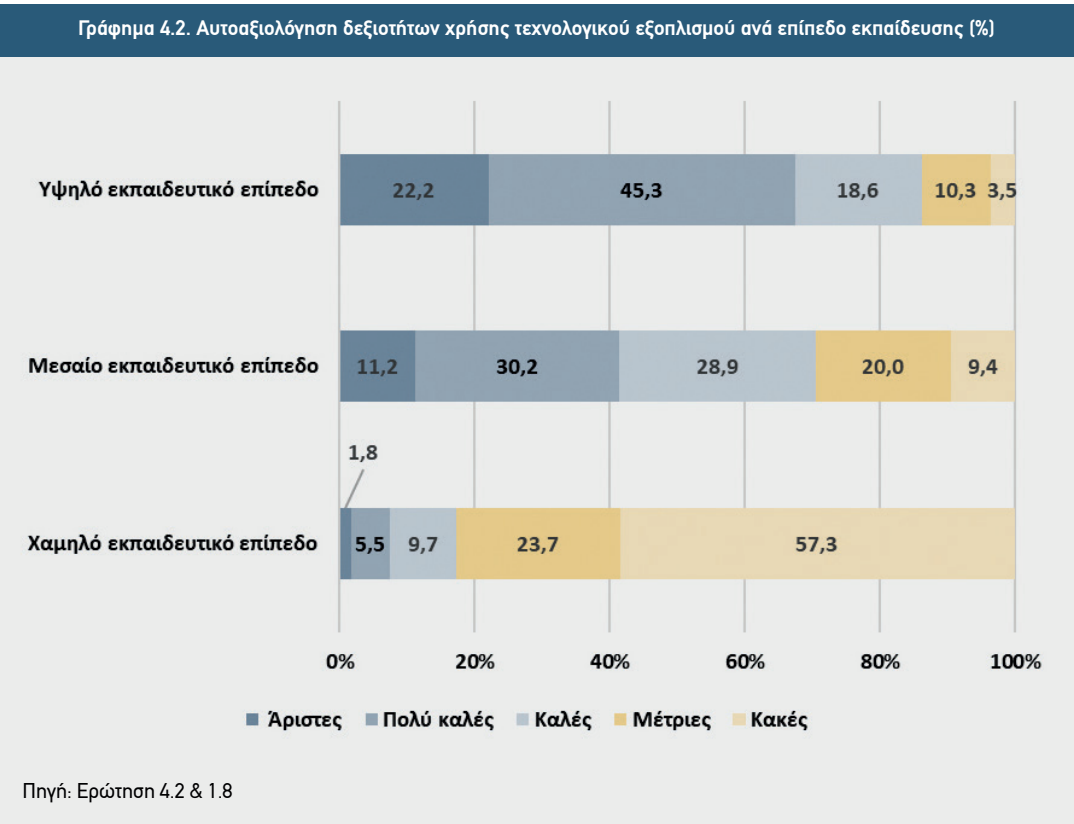
Στο ερωτηματολόγιο της έρευνας συμπεριλήφθησαν ως ξεχωριστό τμήμα 25 ερωτήσεις (ή με μεγαλύτερη ακρίβεια 56 εφόσον ληφθούν υπόψη τα σχετικά υποερωτήματα) αναφορικά με τον ψηφιακό μετασχηματισμό, με στόχο την αποτύπωση των στάσεων, αντιλήψεων και προσδοκιών της ελληνικής κοινωνίας για τη συγκεκριμένη μετάβαση. Στη συνέχεια παρουσιάζονται βασικές ερωτήσεις που αφορούν τις ψηφιακές δεξιότητες, τη χρήση δημόσιων υπηρεσιών, την υποχρεωτική ψηφιοποίηση, τη μελλοντική σημασία της τεχνολογίας, την τεχνητή νοημοσύνη και τις προκλήσεις της ψηφιακής εποχής, εξετάζοντας παράλληλα διαφοροποιήσεις ανά μορφωτικό επίπεδο, οικονομική ευχέρεια, κατάσταση απασχόλησης και ηλικία.

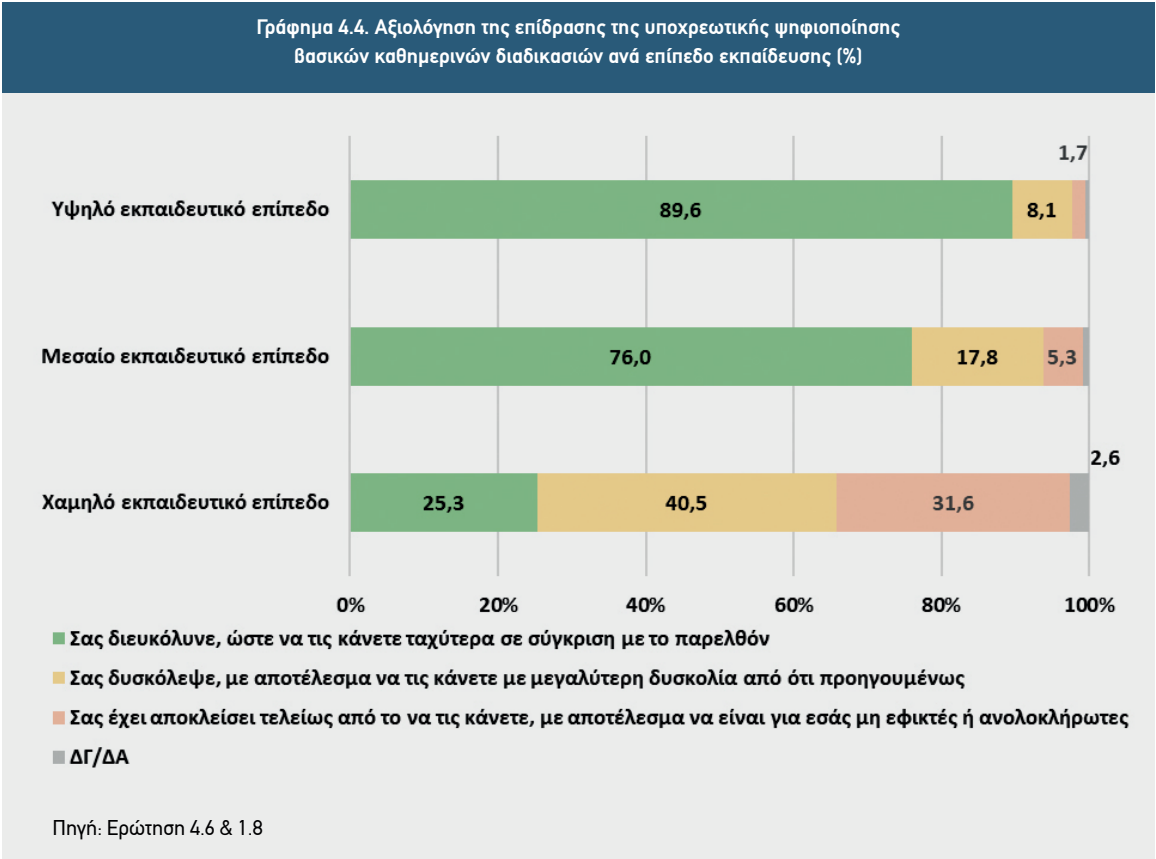
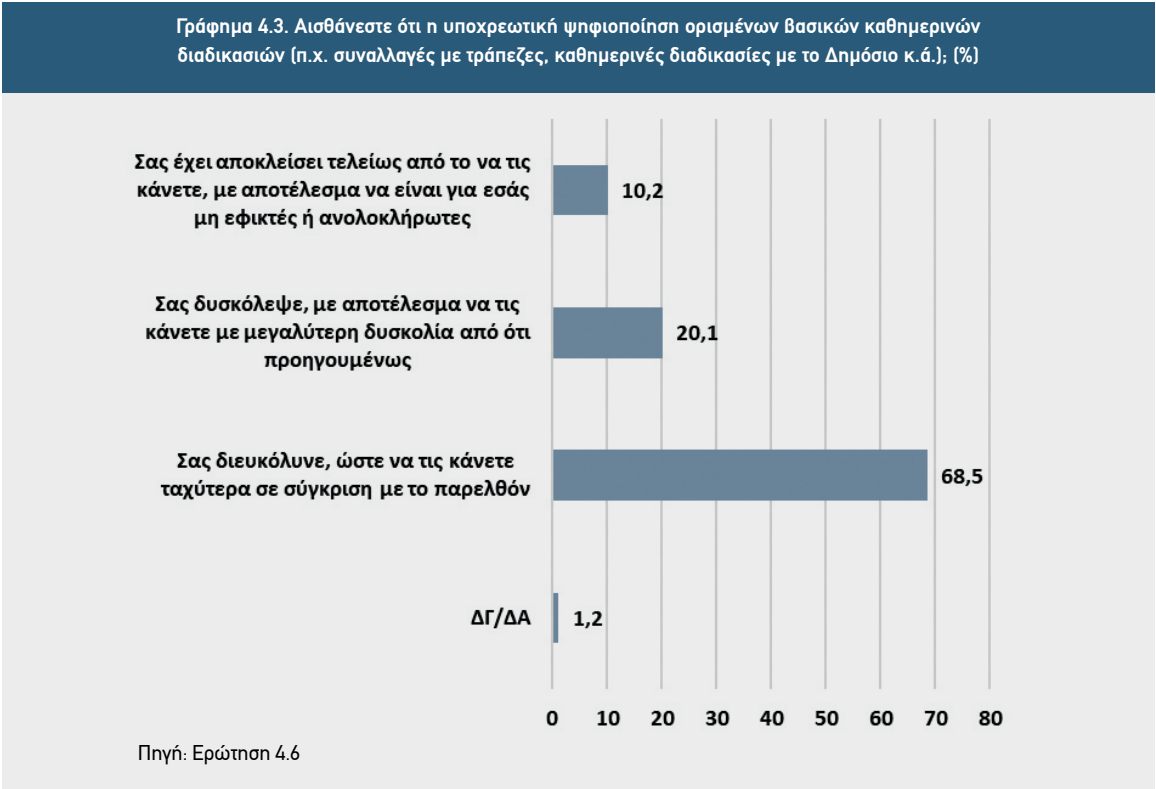
Αφετηρία της ανάλυσης αποτελεί η αυτο-αποτίμηση των ψηφιακών δεξιοτήτων. Συγκεκριμένα, οι ερωτώμενοι αξιολόγησαν τις δεξιότητές τους στη χρήση επαγγελματικού και οικιακού εξοπλισμού υψηλής τεχνολογίας ως εξής: 12,2% «Άριστες», 29% «Πολύ καλές», 21,6% «Καλές», 18,6% «Μέτριες» και 18,4% «Κακές», ενώ μόλις 0,7% επέλεξε «Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ».

Πέρα από τη συνολική εικόνα, η ανάλυση δείχνει σημαντικές διαφοροποιήσεις στην αυτοαξιολόγηση των δεξιοτήτων ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης (Γράφημα 4.2). Στα χαμηλά επίπεδα εκπαίδευσης (πρωτοβάθμια, κατώτερη δευτεροβάθμια) κυριαρχούν οι χαμηλές αυτοαξιολογήσεις. Το 57,3% τοποθετείται στην κατηγορία «κακές», το 23,7% στις «μέτριες» και μόλις το 1,8% δηλώνει ότι έχει «άριστες» δεξιότητες. Σημαντικό ποσοστό των ερωτώμενων, ένας στους πέντε, δεν είναι σε θέση να αυτοξιολογήσει τις δεξιότητες χρήσης τεχνολογικού εξοπλισμού. Για το μεσαίο εκπαιδευτικό επίπεδο, ένα 11,2% αξιολογεί τις δεξιότητές του ως «άριστες» και το 30,2% ως «πολύ καλές», ποσοστά που δείχνουν σημαντική αυτοπεποίθηση. Επιπλέον, το 28,9% τοποθετείται στην κατηγορία «καλές», ενώ το 20% εκτιμά ότι οι δεξιότητές του είναι «μέτριες». Οι πραγματικά χαμηλές αξιολογήσεις περιορίζονται στο 9,4%, ποσοστό σαφώς χαμηλότερο σε σχέση με τα χαμηλά μορφωτικά επίπεδα.

Στα υψηλά επίπεδα εκπαίδευσης (τριτοβάθμια – πανεπιστημιακή, τεχνολογική, μεταπτυχιακά, διδακτορικό) οι αυτοαξιολογήσεις είναι ακόμη πιο θετικές. Ένας στους τέσσερις (25,2%) δηλώνει «άριστες» δεξιότητες, ενώ σχεδόν οι μισοί (45,6%) τις αξιολογούν ως «πολύ καλές». Επιπλέον, το 18,4% τις κατατάσσει στην κατηγορία «καλές». Συνεπώς, στο περιβάλλον της εκτεχνολογισμένης οικιακής διαβίωσης, όσο υψηλότερο το εκπαιδευτικό επίπεδο, τόσο ενισχύεται η αυτοπεποίθηση στη χρήση τεχνολογικών εργαλείων, ενώ οι αντιλήψεις για ανεπαρκείς δεξιότητες μειώνονται δραστικά.

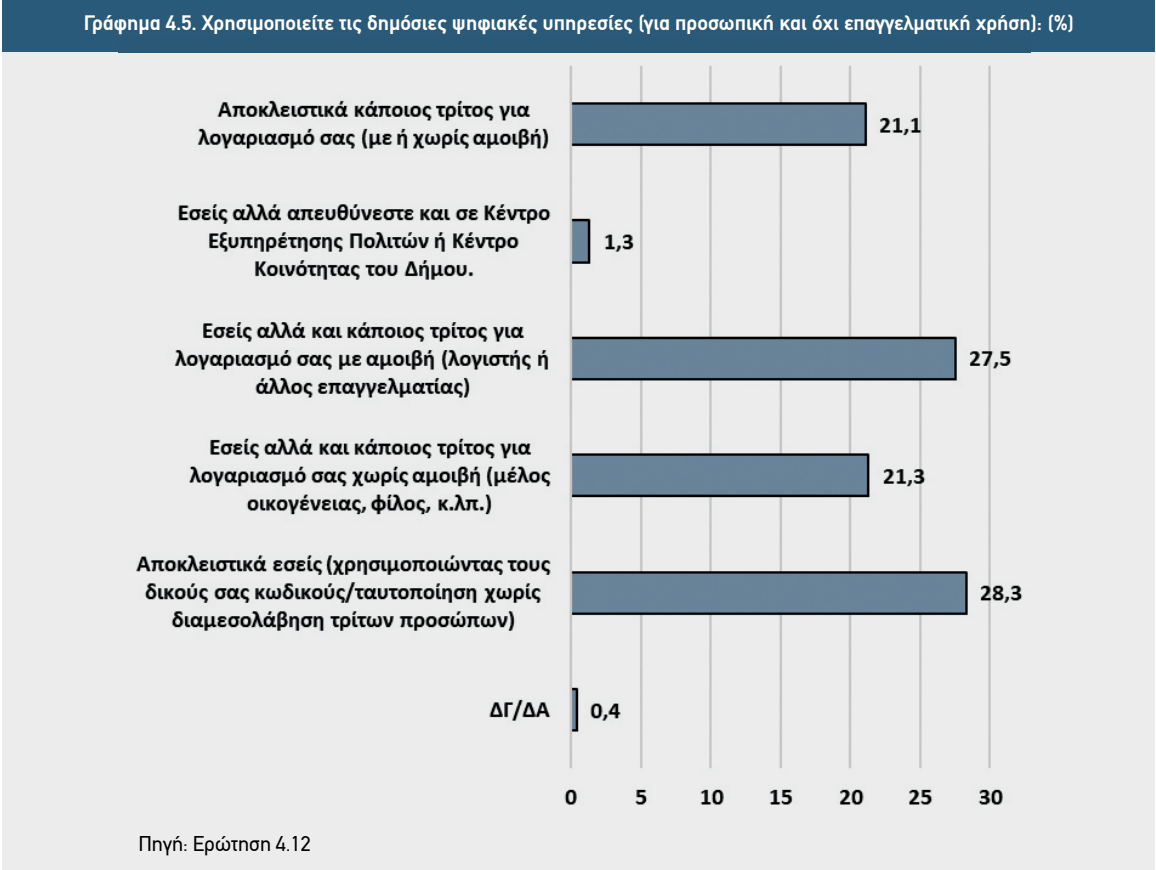

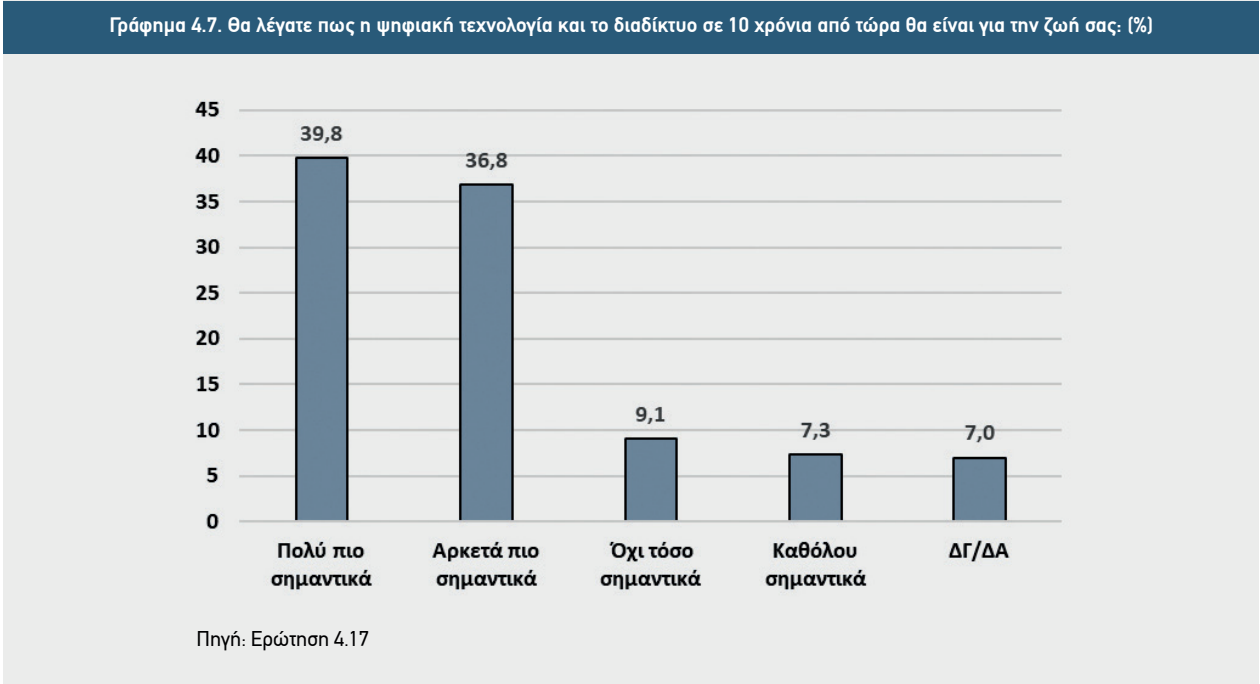
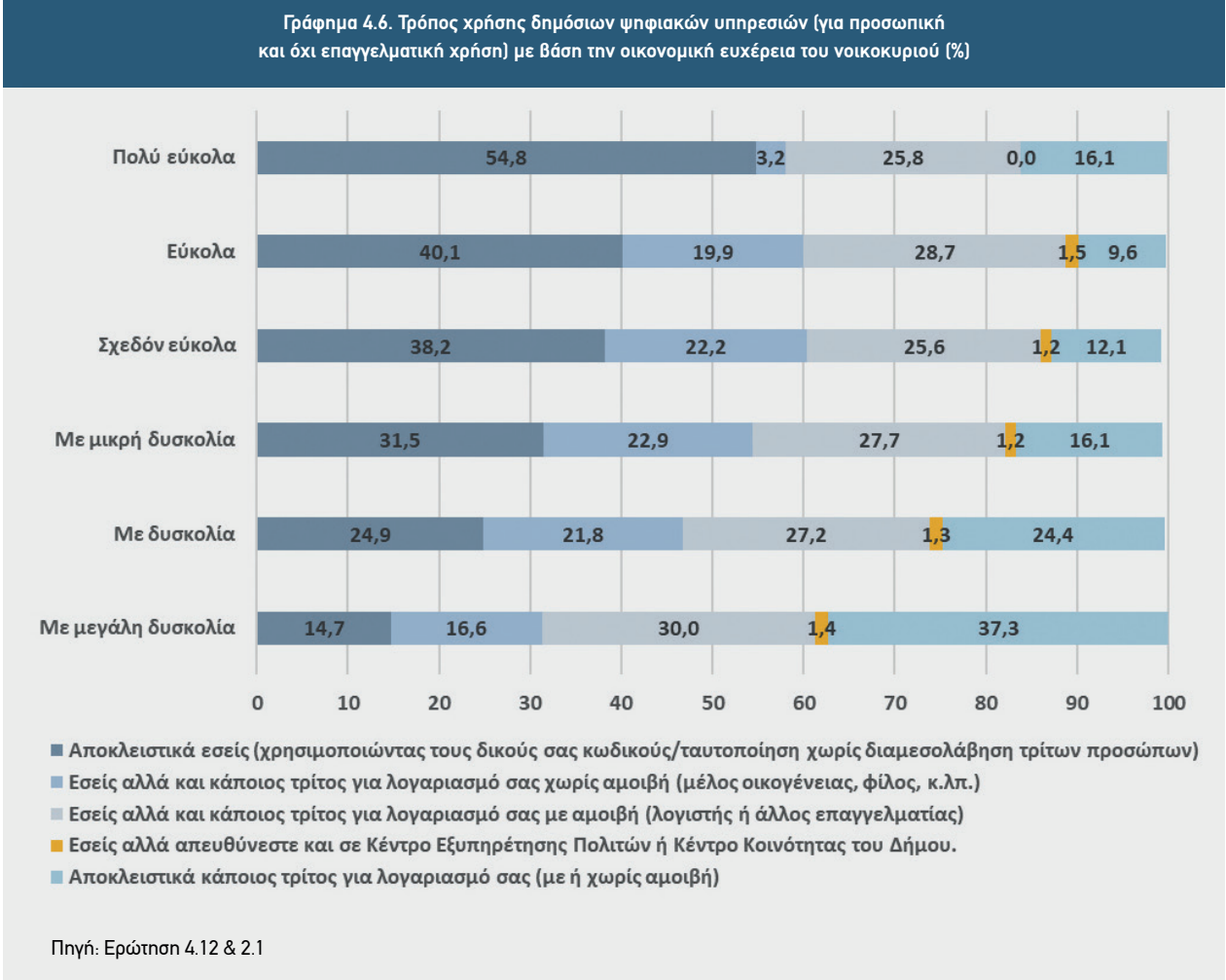

Ενδιαφέρον στοιχείο της έρευνας αποτελεί η αποτίμηση της εμπειρίας των ερωτώμενων από την υποχρεωτική ψηφιοποίηση βασικών διαδικασιών της καθημερινότητας (Γράφημα 4.3). Η πλειονότητα (68,5%) δήλωσε ότι οι διαδικασίες διεκπεραιώθηκαν ταχύτερα σε σύγκριση με το παρελθόν, το 20,1% ανέφερε ότι δυσκολεύτηκε περισσότερο, ενώ το 10,2% ότι αποκλείστηκε εντελώς, αδυνατώντας να τις ολοκληρώσει.

Η ανάλυση της εμπειρίας των πολιτών από την υποχρεωτική ψηφιοποίηση βασικών καθημερινών διαδικασιών με βάση το μορφωτικό επίπεδο αναδεικνύει σημαντικές διαφοροποιήσεις (Γράφημα 4.4): όσο υψηλότερο είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο τόσο περισσότερο η ψηφιοποίηση βιώνεται ως διευκόλυνση. Αντίθετα, στα χαμηλά επίπεδα εκπαίδευσης αναδεικνύεται έντονα ο κίνδυνος αποκλεισμού, καθώς περίπου ένας στους τρεις δηλώνει ότι η ψηφιοποίηση τον έχει αποκλείσει πλήρως από τη δυνατότητα διεκπεραίωσης βασικών διαδικασιών. Τα ευρήματα αυτά συνάδουν με τη χαμηλή ψηφιακή ωριμότητα των ελληνικών νοικοκυριών και ενισχύουν την ανάγκη που έχει καταγραφεί στο JustReDI για συστηματική καλλιέργεια ψηφιακών δεξιοτήτων του γενικού πληθυσμού. Συνάδουν όμως και με την ανάγκη περαιτέρω απλοποίησης της γραφειοκρατίας.

Πέρα από τις διαφοροποιήσεις στην αποτίμηση της υποχρεωτικής ψηφιοποίησης, ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο οι πολίτες κάνουν πράξη τη χρήση των δημόσιων ψηφιακών υπηρεσιών για προσωπικούς σκοπούς. Το 28,3% των ερωτώμενων δηλώνουν ότι τις χρησιμοποιούν αποκλειστικά μόνοι τους, ενώ σχεδόν αντίστοιχο ποσοστό (27,5%) απευθύνεται σε επαγγελματία με αμοιβή. Ένα σημαντικό τμήμα (21,1% και 21,3%) βασίζεται αποκλειστικά ή μερικώς στην ανιδιοτελή βοήθεια τρίτων.

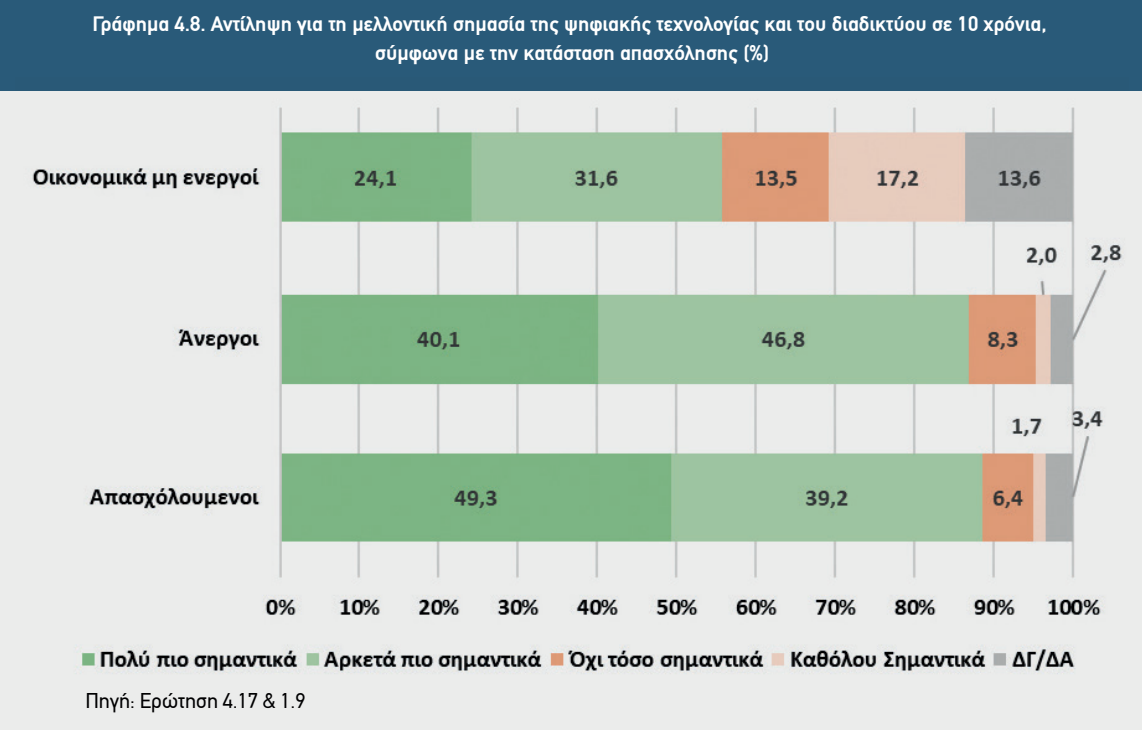

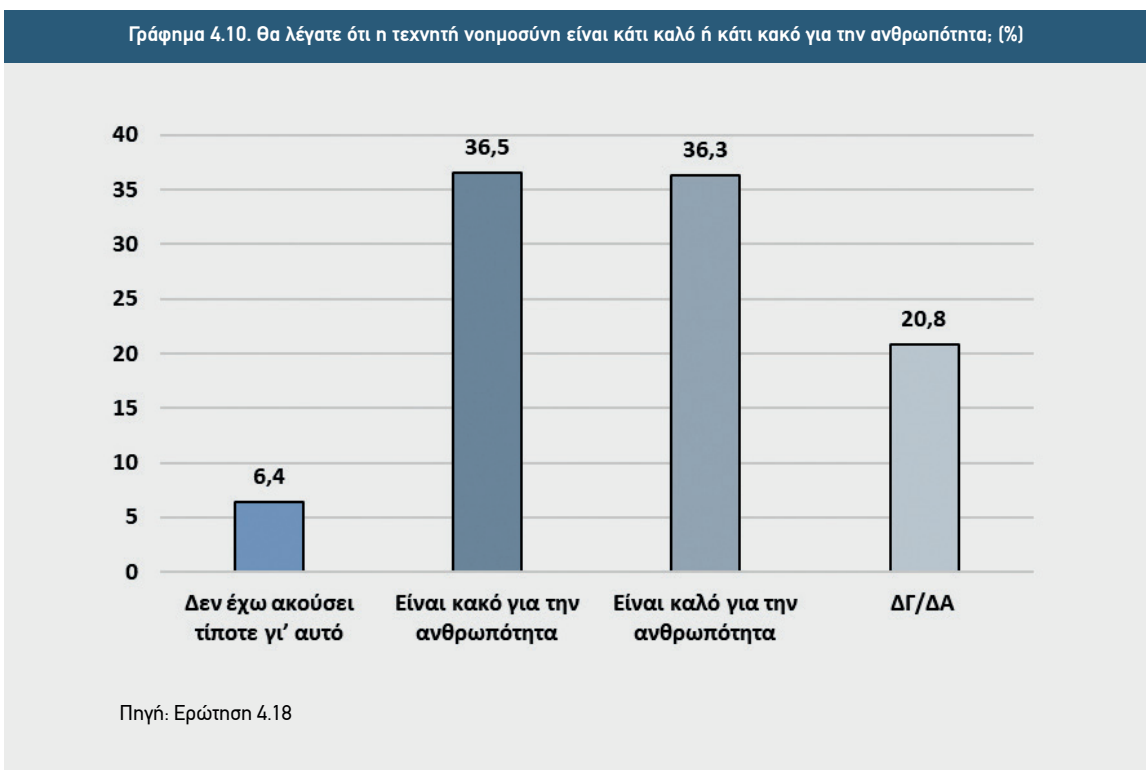
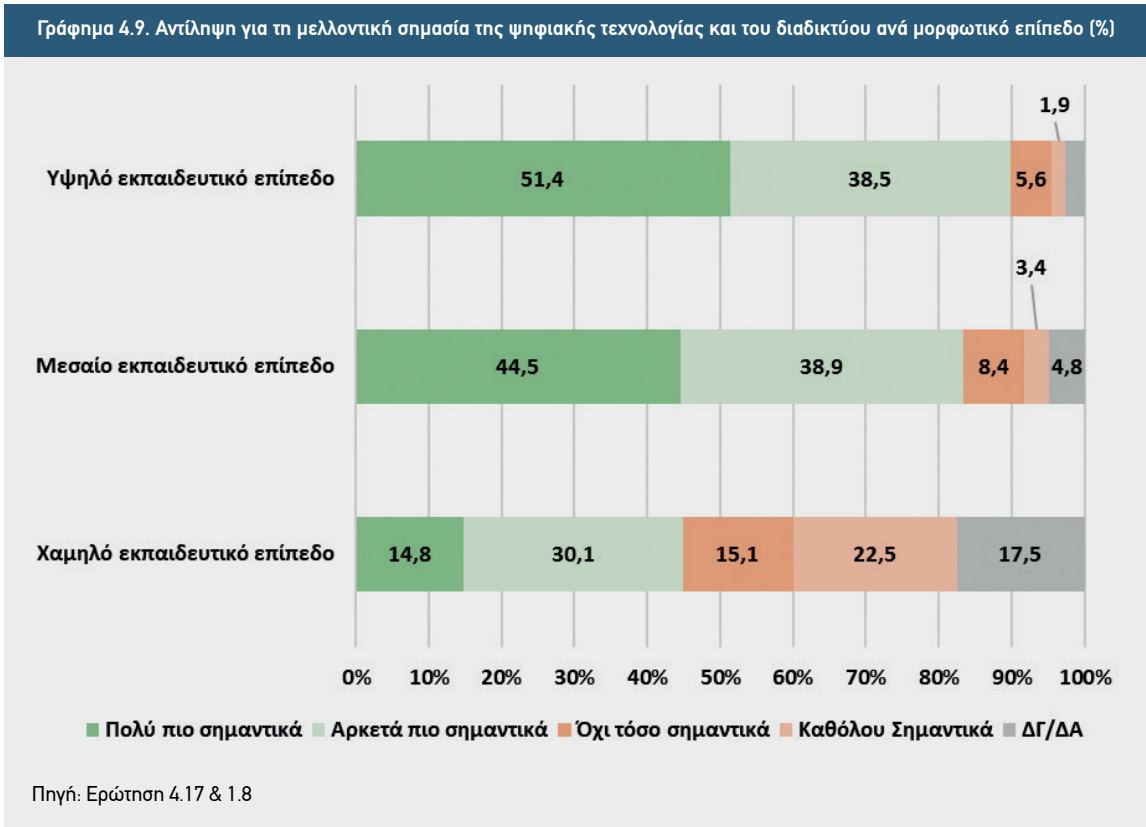

Η γενική αυτή εικόνα αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον όταν εξεταστεί σε συνάρτηση με την οικονομική ευχέρεια των νοικοκυριών (Γράφημα 4.6). Στα νοικοκυριά που δηλώνουν ότι τα βγάζουν πέρα με μεγάλη δυσκολία, το 37,3% καταφεύγει αποκλειστικά σε τρίτους. Στα νοικοκυριά που τα βγάζουν πέρα «με δυσκολία» η προσφυγή σε τρίτους παραμένει υψηλή (24,4%). Στα νοικοκυριά που τα βγάζουν πέρα «με μικρή δυσκολία» παρατηρείται μείωση της εξάρτησης από τρίτους (16,1%). Στα νοικοκυριά που τα βγάζουν πέρα «σχεδόν εύκολα» η αυτόνομη χρήση φτάνει το 38,2%. Στα νοικοκυριά που δηλώνουν ότι τα βγάζουν πέρα «εύκολα», το ποσοστό της αποκλειστικής χρήσης ανέρχεται σε 40,1%, ενώ η εξάρτηση από τρίτους πέφτει στο 9,6%. Στην κατηγορία «πολύ εύκολα» η αυτόνομη χρήση ανέρχεται στο 54,8%.

Πέρα από τη χρήση των ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αντιλήψεις των πολιτών για το πόσο καθοριστική για τη ζωή τους θα είναι η ψηφιακή τεχνολογία και το διαδίκτυο στο μέλλον (Γράφημα 4.7). Το 39,8% απάντησε ότι σε 10 χρόνια από τώρα θα είναι «πολύ πιο σημαντικά» και το 36,8% «αρκετά πιο σημαντικά». Αντίθετα, μόνο το 9,1% δήλωσε ότι θα είναι λιγότερο σημαντικά, και μόλις το 7,3% καθόλου σημαντικά.

Η διάκριση μεταξύ οικονομικά ενεργού και μη ενεργού πληθυσμού αναδεικνύει ενδιαφέρουσες τάσεις ως προς την εκτίμηση της μελλοντικής σημασίας της ψηφιακής τεχνολογίας (Γράφημα 4.8). Μεταξύ των απασχολούμενων, οι μισοί (49,3%) θεωρούν ότι η τεχνολογία και το διαδίκτυο θα είναι «πολύ πιο σημαντικά» σε δέκα χρόνια, ενώ ένα επιπλέον 39,2% τα αξιολογεί ως «αρκετά πιο σημαντικά». Οι άνεργοι εμφανίζονται πιο συγκρατημένοι, με το 40,1% να επιλέγει το «πολύ» και το 46,8% το «αρκετά». Οι οικονομικά μη ενεργοί διαφοροποιούνται αισθητά, καθώς μόλις το 24,1% πιστεύει ότι η τεχνολογία θα είναι «πολύ πιο σημαντική». Συνολικά, οι οικονομικά ενεργοί (απασχολούμενοι και άνεργοι) αναγνωρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τον κεντρικό ρόλο που θα έχει η τεχνολογία στην επόμενη δεκαετία στη ζωή τους.

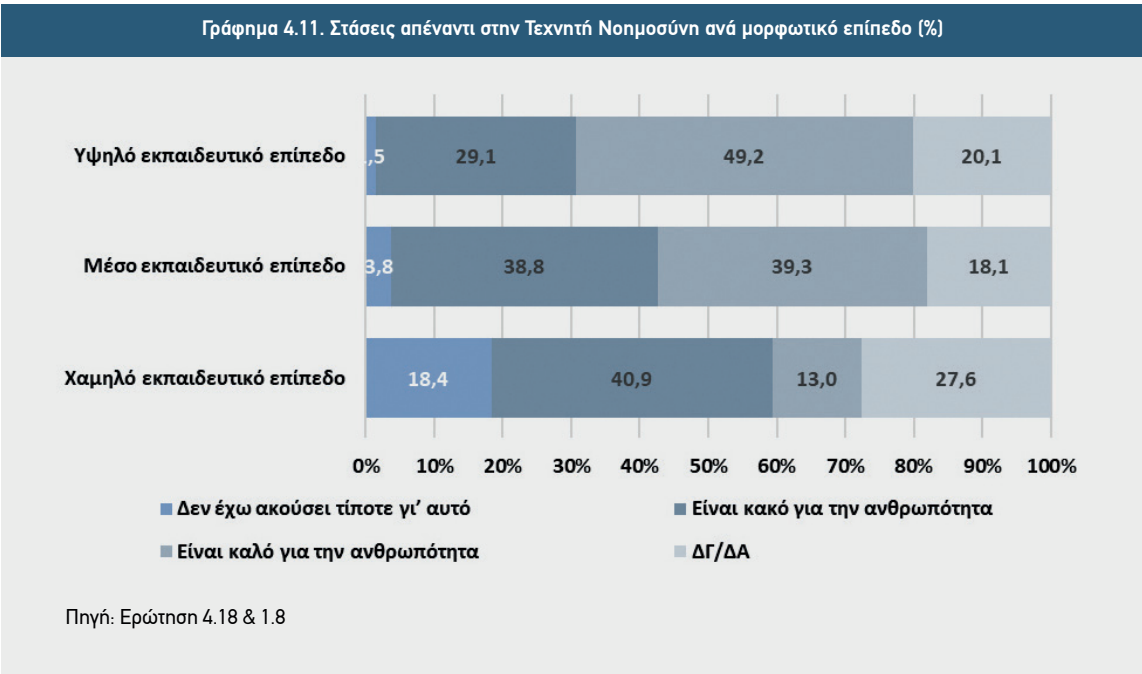

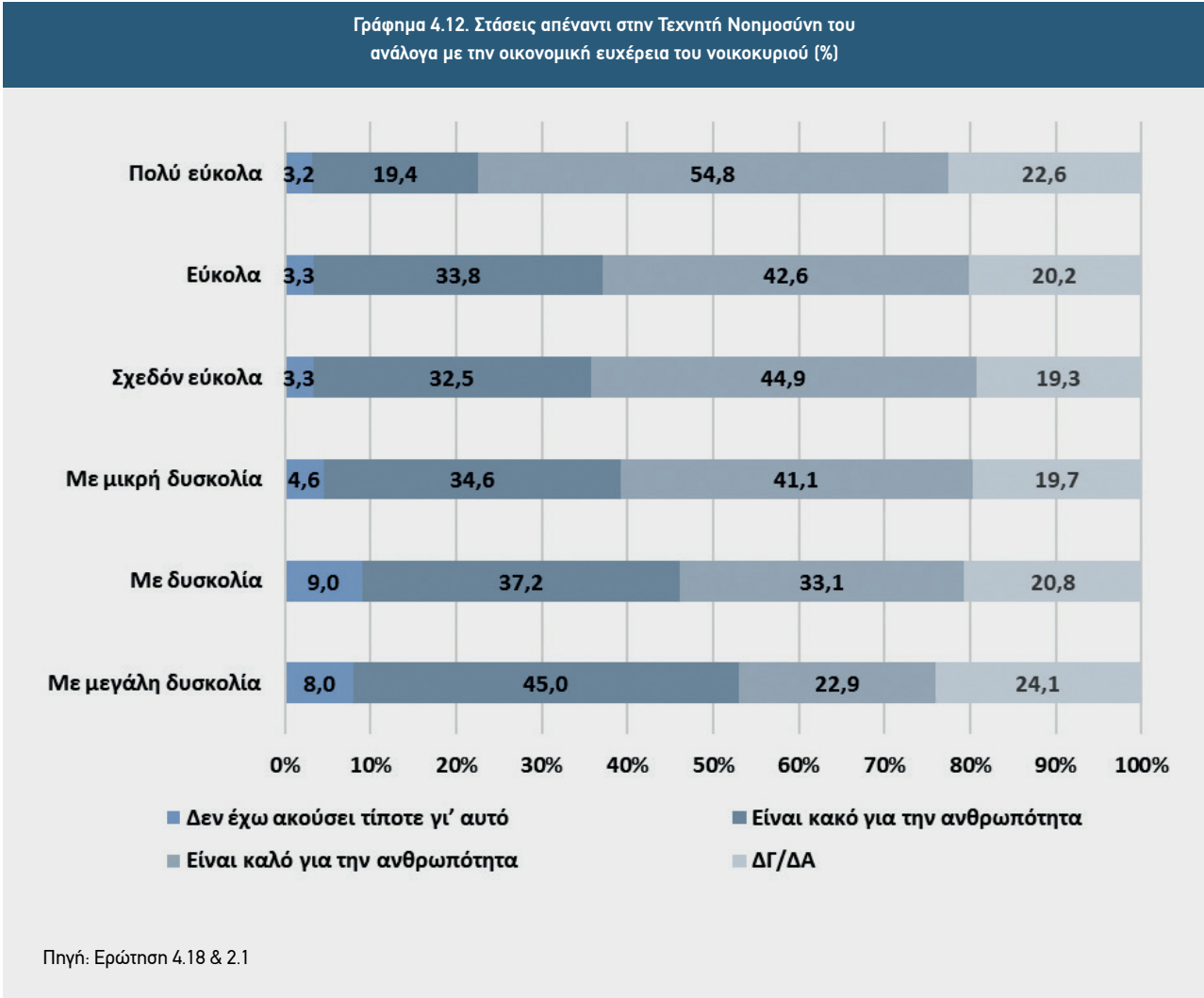
Τούτο βέβαια διαφοροποιείται αισθητά ανάλογα με το εκπαιδευτικό επίπεδο των ερωτώμενων (Γράφημα 4.9). Στις χαμηλές εκπαιδευτικές βαθμίδες οι απαντήσεις κατανέμονται πιο ισομερώς. Στα μεσαία εκπαιδευτικά επίπεδα κυριαρχούν οι θετικές εκτιμήσεις. Στα υψηλά επίπεδα οι εκτιμήσεις είναι ακόμα πιο θετικές. Συνολικά, όσο αυξάνεται το μορφωτικό επίπεδο τόσο ενισχύεται η πεποίθηση ότι η ψηφιακή τεχνολογία και το διαδίκτυο θα αποκτήσουν ακόμη μεγαλύτερη σημασία στο μέλλον.

Σε αυτό το πλαίσιο, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η στάση απέναντι στην τεχνητή νοημοσύνη (Γράφημα 4.10). Ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 6,4% δήλωσε ότι δεν είχε ακούσει τίποτα για αυτήν, ενώ το 36,5% θεωρεί ότι είναι κάτι κακό για την ανθρωπότητα, το 36,3% την αξιολογεί ως κάτι καλό. Τέλος, το 20,8% δηλώνει πως δεν γνωρίζει ή δεν απαντά στο ερώτημα.

Η στάση απέναντι στην τεχνητή νοημοσύνη διαφοροποιείται σημαντικά ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο (Γράφημα 4.11). Στα χαμηλά επίπεδα εκπαίδευσης το 18,4% δηλώνει ότι «δεν έχει ακούσει τίποτα γι' αυτό» (πολύ πάνω από το γενικό ποσοστό), το 40,9% θεωρεί ότι «είναι κακό για την ανθρωπότητα» και το 13% ότι «είναι καλό». Αξίζει να σημειωθεί ότι ένα σημαντικό ποσοστό, 27,6%, επιλέγει να μην απαντήσει ή δεν γνωρίζει κάτι γι' αυτό. Στα μεσαία εκπαιδευτικά επίπεδα το 38,8% θεωρεί ότι η τεχνητή νοημοσύνη «είναι κακή», ενώ το 39,3% την αξιολογεί θετικά, δηλώνοντας ότι είναι «καλή για την ανθρωπότητα». Στα υψηλά επίπεδα εκπαίδευσης οι αρνητικές στάσεις περιορίζονται αισθητά (29,1%) σε σύγκριση με τα χαμηλότερα, ενώ σχεδόν οι μισοί (49,2%) αξιολογούν την τεχνητή νοημοσύνη ως «καλή για την ανθρωπότητα». Ωστόσο, ένας στους πέντε δεν είναι σε θέση να απαντήσει. Σε ένα βαθμό η ανάλυση φανερώνει ότι καθώς αυξάνεται το μορφωτικό επίπεδο ενισχύονται οι θετικές στάσεις απέναντι στην τεχνητή νοημοσύνη.

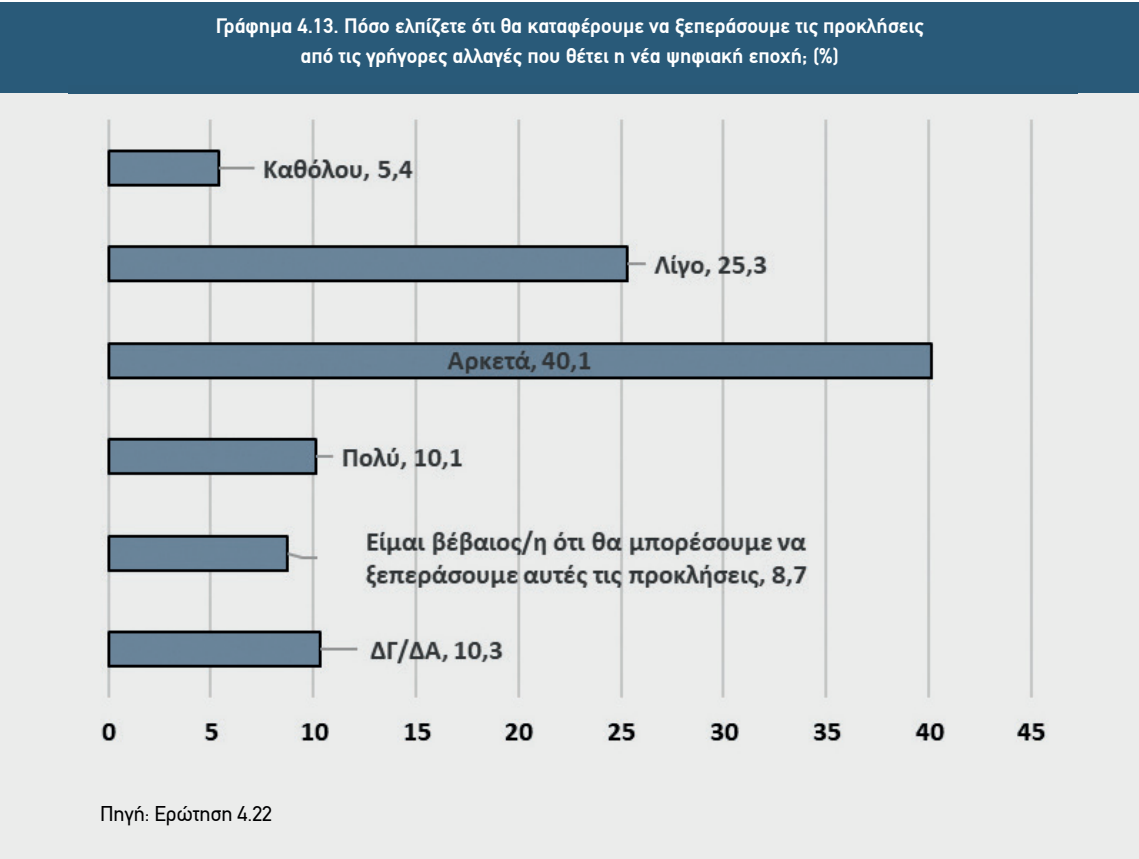

Η οικονομική κατάσταση φαίνεται, επίσης, να επηρεάζει έντονα τις στάσεις απέναντι στην τεχνητή νοημοσύνη (Γράφημα 4.12). Στα νοικοκυριά που τα βγάζουν πέρα με μεγάλη δυσκολία, το 45,0% τη θεωρεί κακή για την ανθρωπότητα. Όσοι δηλώνουν ότι τα βγάζουν πέρα με δυσκολία εμφανίζουν πιο ισορροπημένη εικόνα (37,2% κακή για την ανθρωπότητα, 33,1% καλή). Στα νοικοκυριά που αντιμετωπίζουν μικρές δυσκολίες, το θετικό ποσοστό ανεβαίνει στο 41,1%. Στα νοικοκυριά που δήλωσαν ότι τα «βγάζουν πέρα σχεδόν εύκολα», η θετική στάση φτάνει στο 44,9%. Σε όσους δηλώνουν ότι τα βγάζουν πέρα εύκολα, το 42,6% κρίνει την τεχνητή νοημοσύνη ως κάτι καλό. Τέλος, στην κατηγορία εκείνων που τα βγάζουν πέρα πολύ εύκολα, η θετική αποδοχή εκτοξεύεται στο 54,8%. Ένα σημαντικό ποσοστό ανεξάρτητα του επιπέδου οικονομικής ευχέρειας δεν ήταν σε θέση να απαντήσει. Αυτό, μαζί με το αντίστοιχο εύρημα αναφορικά με το υψηλό μορφωτικό επίπεδο αλλά και σε συνδυασμό με την διχοστασία του γενικού κοινού ανάμεσα σε τεχνο-οπтимιστές και τεχνο-πessimιστές, επιτρέπει την παραδοχή ότι προς ώρας στην Ελλάδα είτε υπάρχει περιορισμένη πρόσβαση στην τεχνητή νοημοσύνη, είτε αμφιταλάντευση ως προς την αντιλαμβανόμενη χρησιμότητά της.

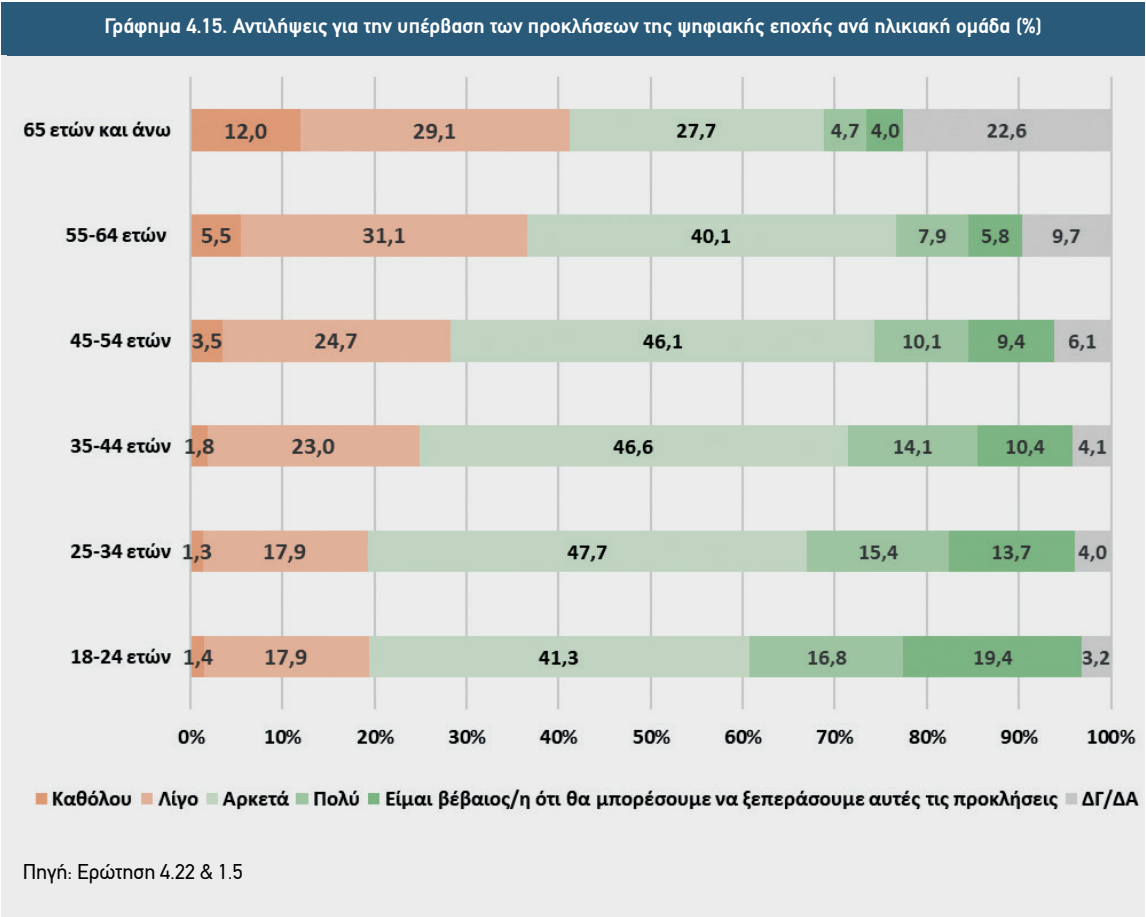
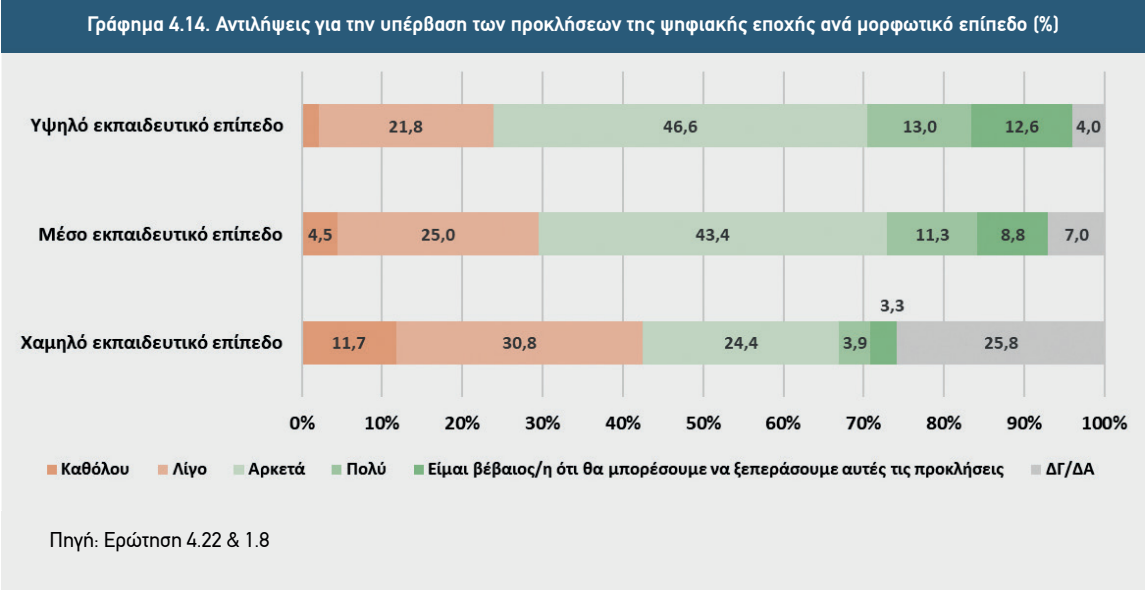

Πέρα από την αξιολόγηση της Τεχνητής Νοημοσύνης, έχει ενδιαφέρον να εξεταστεί και ο βαθμός αισιοδοξίας των ερωτώμενων για το αν η κοινωνία θα μπορέσει να ανταποκριθεί στις προκλήσεις που θέτει η νέα ψηφιακή εποχή (Γράφημα 4.13). Η πλειονότητα (40,1%) δήλωσε ότι ελπίζει «αρκετά» πως θα καταφέρουμε να ξεπεράσουμε τις προκλήσεις αυτές. Παράλληλα, ένα σημαντικό ποσοστό της τάξης του 25,3% δήλωσε ότι ελπίζει «λίγο», ενώ μόλις το 8,7% εξέφρασε απόλυτη βεβαιότητα. Επίσης, 5,4% των ερωτηθέντων δήλωσε «καθόλου». Αξιοσημείωτο είναι και το υψηλό ποσοστό (10,3%) που επέλεξε «Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ».

Η αισιοδοξία για την ικανότητα υπέρβασης των προκλήσεων της ψηφιακής εποχής διαφέρει σημαντικά ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων (Γράφημα 4.14). Στα χαμηλά επίπεδα εκπαίδευσης κυριαρχούν οι πιο επιφυλακτικές στάσεις. Στα μεσαία επίπεδα εκπαίδευσης οι θετικές απαντήσεις αυξάνονται ενώ στα υψηλά επίπεδα η αισιοδοξία ενισχύεται ακόμη περισσότερο. Η ανάλυση αναδεικνύει σε σημαντικό βαθμό ότι όσο ανεβαίνει το μορφωτικό επίπεδο, τόσο περιορίζεται η απαισιοδοξία και αυξάνεται η πεποίθηση στην ικανότητα προσαρμογής στις προκλήσεις της ψηφιακής εποχής.

Η στάση απέναντι στις προκλήσεις της ψηφιακής εποχής διαφοροποιείται έντονα ανά ηλικιακή ομάδα (Γράφημα 4.15). Συνολικά, οι νεότεροι εμφανίζονται σαφώς πιο σίγουροι και αισιόδοξοι για την προσαρμογή τους στην ψηφιακή εποχή, ενώ στις μεγαλύτερες ηλικίες επικρατεί ένας ευρύτερος δισταγμός ή/και ανασφάλεια.

Η Διττή Μετάβαση

Αντουανέττα Καπέλλα

ΕΛΕ Β' Βαθμίδας ΕΚΚΕ

Αλεξάνδρα Θεοφίλη

ΕΤΕΠ ΕΚΚΕ

Δήμητρα Κονδύλη

Διευθύντρια Ερευνών ΕΚΚΕ

Ανδρομάχη Χατζηγιάννη

Διευθύντρια Ερευνών ΕΚΚΕ

Χρήστος Στάικος

Επιστημονικός Συνεργάτης ΕΚΚΕ

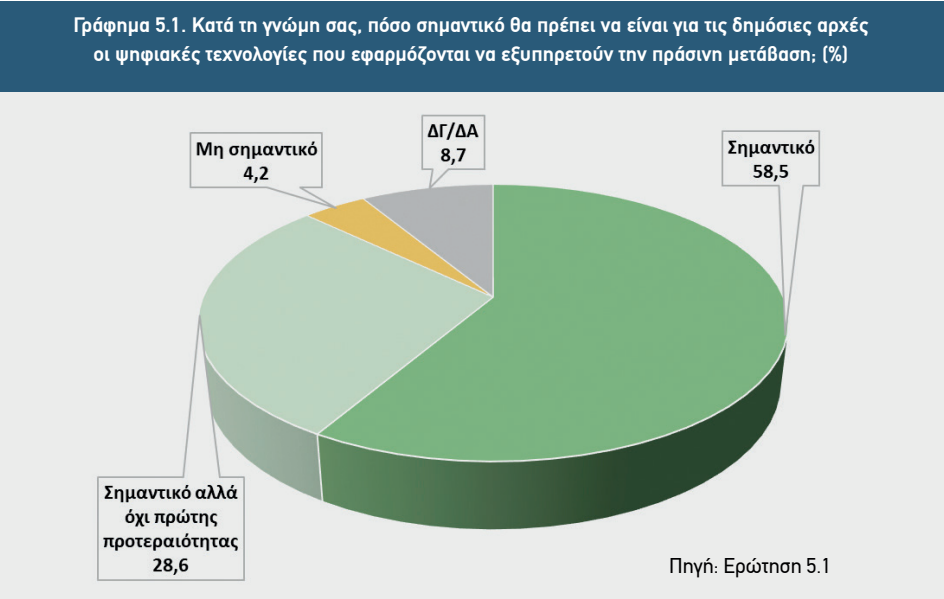
Γιώργος Παπαδούδης

Κύριος Ερευντής ΕΚΚΕ,

Συντονιστής του JustReDI

Η ενότητα που αφορά τη Διττή (ή Διπλή) Μετάβαση στο ερωτηματολόγιο της παρούσας έρευνας περιλάμβανε 20 ερωτήσεις (ή 27 εφόσον προσμετρηθούν τα υποερωτήματα τους) σχεδιασμένες να διερευνήσουν τις στάσεις, τις αντιλήψεις και τις αξιολογήσεις των συμμετεχόντων αναφορικά με τη συνδυασμένη πορεία της πράσινης μετάβασης και του ψηφιακού μετασχηματισμού της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας. Επιπλέον, επιδιώχθηκε η αποτύπωση της μεταξύ τους διασύνδεσης με στόχο την κατανόηση των επιπτώσεων της διπλής αυτής μετάβασης, ιδίως για τις ευάλωτες ομάδες και τις Περιφέρειες της χώρας, υπό το πρίσμα της δίκαιης ανάπτυξης και συμπερίληψης.

Η πλειονότητα των ερωτώμενων (58,5%) θεωρεί σημαντικό οι εφαρμοζόμενες από τις δημόσιες αρχές ψηφιακές τεχνολογίες να εξυπηρετούν ταυτόχρονα και την πράσινη μετάβαση, ενώ ένα υψηλό ποσοστό (28,6%) το θεωρεί σημαντικό αλλά όχι υψηλής προτεραιότητας. Οι ερωτώμενοι που αξιολογούν ως μη σημαντική αυτή τη σχέση ή δεν γνωρίζουν/δεν απαντούν ανέρχονται σε 4,2% και 8,7% αντίστοιχα. Διερευνώντας την ταυτότητα της ομάδας των ερωτώμενων που αξιολογεί ως «σημαντική, αλλά όχι πρώτης προτεραιότητας» αυτή τη διασύνδεση, παρατηρείται ότι δεν υπάρχει ουσιαστική διαφοροποίηση ως προς το φύλο, καθώς το 54% αυτής της ομάδας είναι γυναίκες και το 46% άνδρες. Αντιθέτως, εντοπίζεται διαφοροποίηση ως προς το μορφωτικό επίπεδο, σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα εκπαίδευσης ISCED,¹ με το 50% των ερωτώμενων να διαθέτει μέσο μορφωτικό επίπεδο (ISCED 3-4), ενώ ποσοστά της τάξης του 25% αντιστοιχούν σε άτομα με υψηλό (ISCED 5-6) και χαμηλό (ISCED 0-2) μορφωτικό επίπεδο αντίστοιχα.

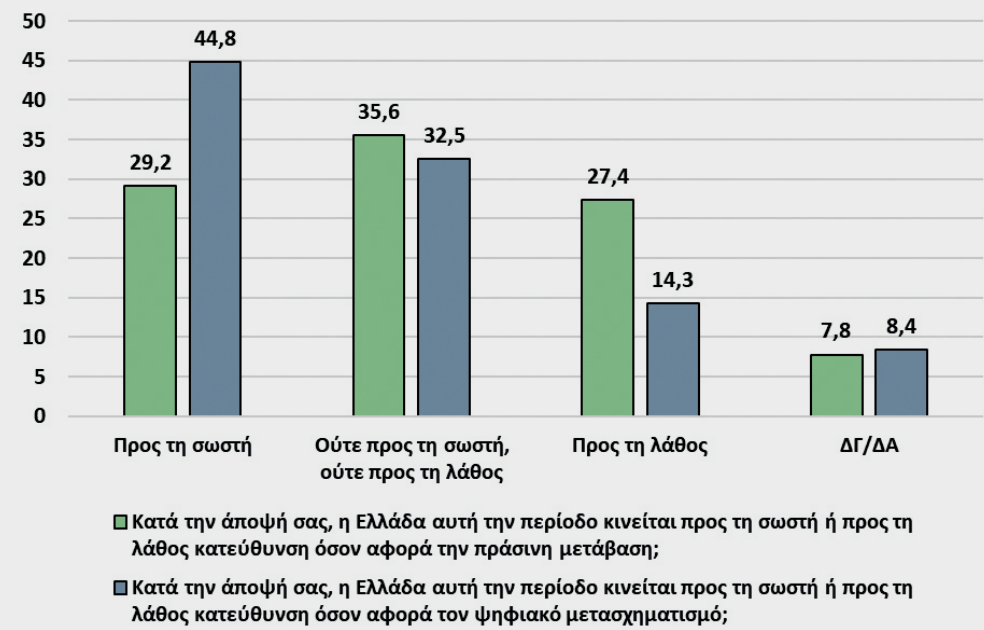

1. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_Standard_Classification_of_Education_\(ISCED\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_Standard_Classification_of_Education_(ISCED))

Οι απαντήσεις των ερωτώμενων για το αν η πορεία της χώρας (αυτή την περίοδο) είναι «προς τη σωστή ή προς τη λάθος κατεύθυνση όσον αφορά την πράσινη μετάβαση», εμφανίζουν μία σχεδόν ισόρροπη κατανομή (Γράφημα 5.2). Ειδικότερα, το 29,2% των ερωτώμενων θεωρεί ότι η χώρα κινείται προς τη «σωστή κατεύθυνση», ποσοστό αντίστοιχο με αυτούς που αξιολογούν την πορεία της χώρας «προς τη λάθος κατεύθυνση» (27,4%). Το μεγαλύτερο ποσοστό απαντήσεων (35,6%) συγκεντρώνει η άποψη ότι η Ελλάδα αυτή την περίοδο κινείται «ούτε προς τη σωστή, ούτε προς τη λάθος κατεύθυνση».

Αντίστοιχα, οι απαντήσεις για την πορεία της χώρας, προς τη σωστή ή τη λάθος κατεύθυνση όσον αφορά τον ψηφιακό μετασχηματισμό συγκρινόμενες με αυτές για την πράσινη μετάβαση, αποτυπώνουν μία διαφορετική αντίληψη των ερωτώμενων. Σχεδόν οι μισοί (44,8%) θεωρούν ότι η Ελλάδα κινείται προς τη «σωστή κατεύθυνση» όσον αφορά στον ψηφιακό μετασχηματισμό, με ένα πολύ μικρότερο ποσοστό (14,3%) να εκφράζει την αντίθετη άποψη. Όπως στην περίπτωση της πράσινης μετάβασης έτσι και στην περίπτωση του ψηφιακού μετασχηματισμού ένα σημαντικό ποσοστό (32,5%) παραμένει ουδέτερο ή αναποφάσιστο, αξιολογώντας την πορεία της χώρας «ούτε προς τη σωστή, ούτε προς τη λάθος κατεύθυνση».

Γράφημα 5.2. Κατά την άποψή σας, η Ελλάδα αυτή την περίοδο κινείται προς τη σωστή ή προς τη λάθος κατεύθυνση όσον αφορά την πράσινη μετάβαση και τον ψηφιακό μετασχηματισμό; (%)

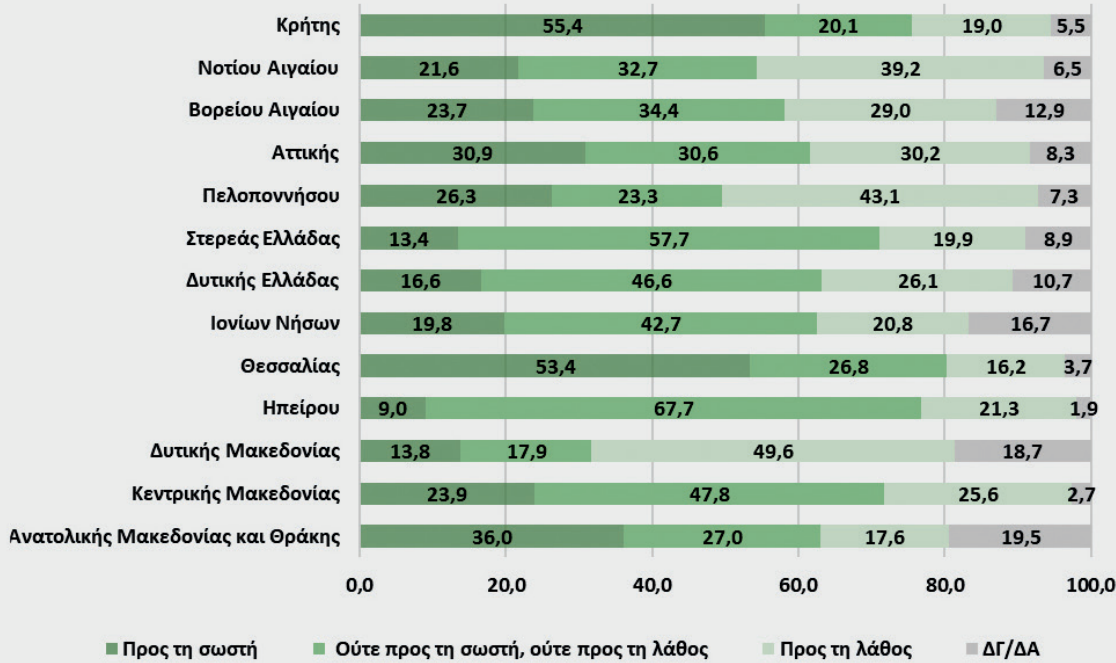
Πηγή: Ερώτηση 5.8 & 5.9

Η έρευνα καλύπτει γεωγραφικά ολόκληρο τον Ελληνικό χώρο με ένα τυχαίο και αντιπροσωπευτικό δείγμα νοικοκυριών και ατόμων καλύπτοντας και τις 13 περιφέρειες της χώρας (NUTS-2) καθώς μεταξύ τους ενδεχομένως να παρουσιάζονται διαφορές ως προς την περιβαλλοντική επιβάρυνση, τη διείσδυση ψηφιακών τεχνολογιών και υπηρεσιών αλλά και ως προς τον βαθμό οικονομικής ανάπτυξης. Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις των συμμετεχόντων σχετικά με την

πορεία της χώρας ως προς την πράσινη και την ψηφιακή μετάβαση, σε συσχέτιση με την περιφέρεια κατοικίας τους (Γράφημα 5.3).

Ειδικότερα, τα υψηλότερα ποσοστά αρνητικής αξιολόγησης της πορείας της χώρας ως προς την πράσινη μετάβαση («προς τη λάθος κατεύθυνση») καταγράφονται στις περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας (49,6%) και Πελοποννήσου (43,1%), ενώ ακολουθεί η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου με ποσοστό 39,2%. Στον αντίποδα, οι περιφέρειες Κρήτης και Θεσσαλίας καταγράφουν τα υψηλότερα ποσοστά θετικής αξιολόγησης της πορείας της χώρας ως προς την πράσινη μετάβαση, με 55,4% και 53,4% αντίστοιχα να θεωρούν ότι κινείται προς τη σωστή κατεύθυνση. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η περίπτωση της περιφέρειας Ηπείρου, όπου η πλειονότητα των συμμετεχόντων (67,7%) επιλέγει ουδέτερη στάση, αξιολογώντας την πορεία της χώρας ως «ούτε προς τη σωστή, ούτε προς τη λάθος κατεύθυνση», γεγονός που μπορεί να οφείλεται τόσο σε έλλειψη επαρκούς πληροφόρησης όσο και σε έκφραση αβεβαιότητας για τις εξελίξεις.

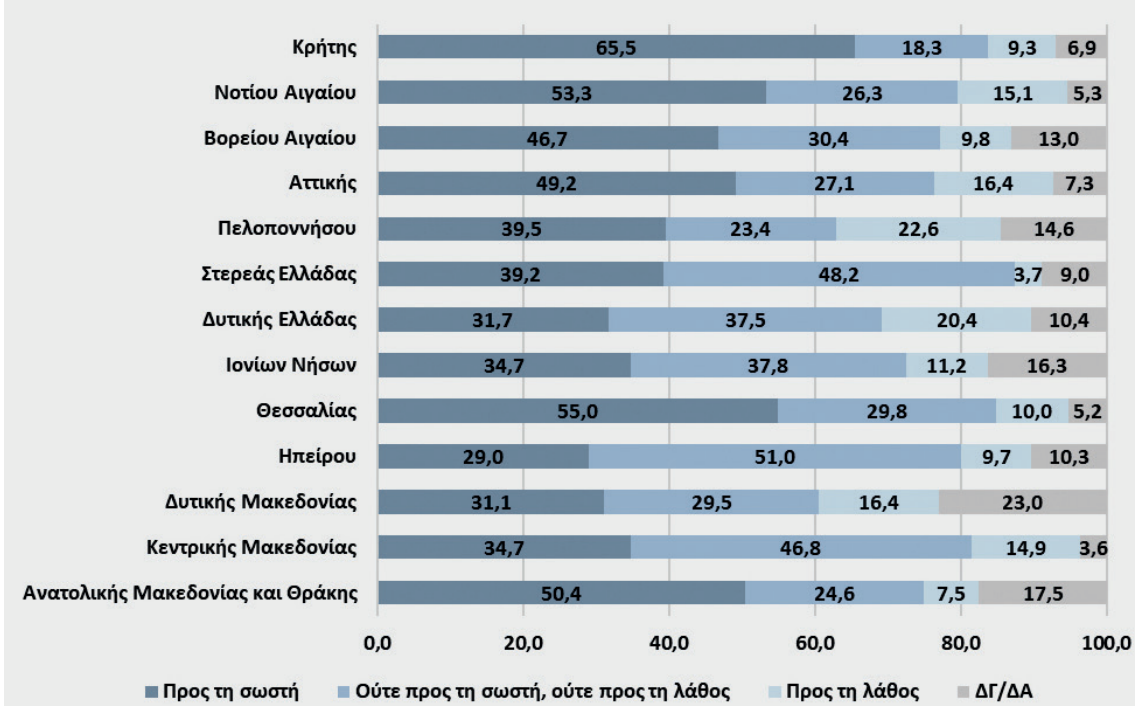
Γράφημα 5.3. Κατά την άποψή σας, η Ελλάδα αυτή την περίοδο κινείται προς τη σωστή ή προς τη λάθος κατεύθυνση όσον αφορά την πράσινη μετάβαση; (% ανά Περιφέρεια κατοικίας)

Πηγή: Ερώτηση 5.8 & 1.1

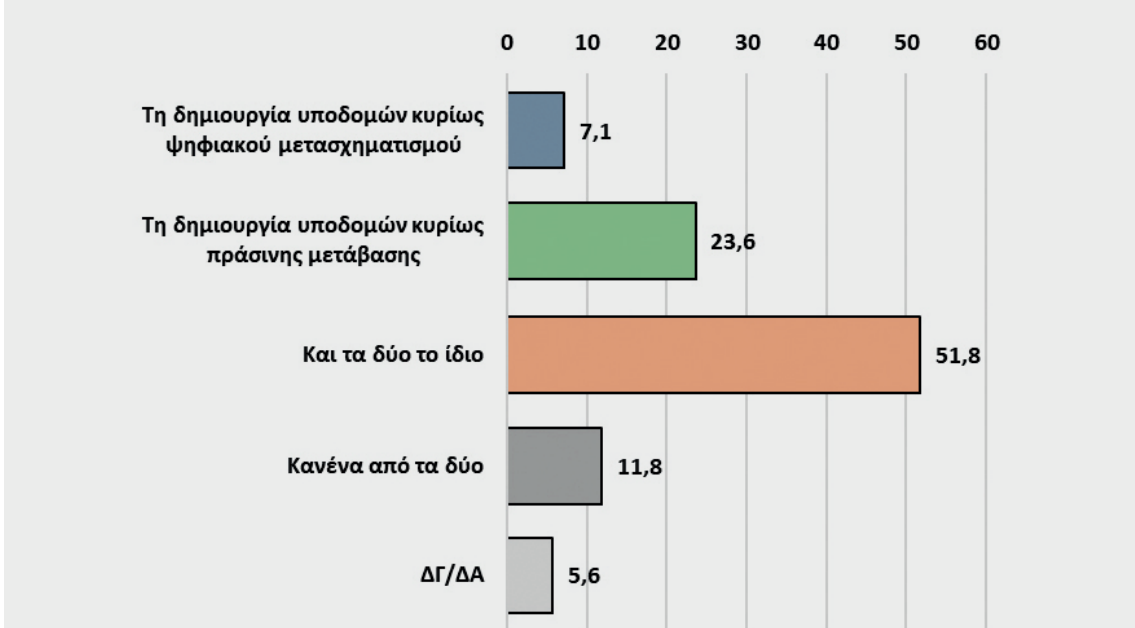
Η επεξεργασία των δεδομένων ανά περιφέρεια κατοικίας αποκαλύπτει αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις στις αξιολογήσεις των ερωτώμενων και για την πορεία του ψηφιακού μετασχηματισμού (Γράφημα 5.4). Οι περιφέρειες Κρήτης (65,5%), Θεσσαλίας (55,0%), Νοτίου Αιγαίου (53,3%), και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (50,4%) καταγράφουν τα υψηλότερα ποσοστά θετικής αξιολόγησης της πορείας της χώρας («προς τη σωστή κατεύθυνση»), γεγονός που ενδεχομένως υποδηλώνει ότι οι ψηφιακές πολιτικές και υποδομές στις περιοχές αυτές γίνονται αντιληπτές ως αποτελεσματικές και ωφέλιμες.

Γράφημα 5.4. Κατά την άποψή σας, η Ελλάδα αυτή την περίοδο κινείται προς τη σωστή ή προς τη λάθος κατεύθυνση όσον αφορά τον ψηφιακό μετασχηματισμό; (% ανά Περιφέρεια κατοικίας)

Πηγή: Ερώτηση 5.9 και 1.1

Γράφημα 5.5. Θεωρείτε (εσείς προσωπικά) ως άμεση προτεραιότητα πολιτικής για την Ελλάδα (%)

Πηγή: Ερώτηση 5.14

Αντίθετα, αυξημένα ποσοστά αρνητικής στάσης («προς τη λάθος κατεύθυνση»), εμφανίζουν περιφέρειες όπως η Πελοπόννησος, η Δυτική Ελλάδα και η Δυτική Μακεδονία (22,6%, 20,4% και 16,4% αντίστοιχα). Ιδιαίτερη σημασία έχει η καταγραφή υψηλών ποσοστών ουδέτερης στάσης («ούτε προς τη σωστή, ούτε προς τη λάθος κατεύθυνση») σε περιφέρειες όπως η Ήπειρος (51,0%), η Κεντρική Μακεδονία (46,8%), η Στερεά Ελλάδα (48,2%) και τα Ιόνια Νησιά (37,8%), όπου η πλειονότητα των ερωτώμενων δεν τοποθετείται ξεκάθαρα υπέρ ή κατά της πορείας της χώρας. Τέλος, η παρουσία σημαντικών ποσοστών στην κατηγορία «Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ» (ΔΓ/ΔΑ) σε περιφέρειες όπως η Δυτική Μακεδονία (23,0%), τα Ιόνια Νησιά (16,3%), η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (17,5%) και η Πελοπόννησος (14,6%), ενισχύει την ανάγκη για ενίσχυση της επικοινωνίας και της ενημέρωσης γύρω από τις ψηφιακές πολιτικές και εξελίξεις.

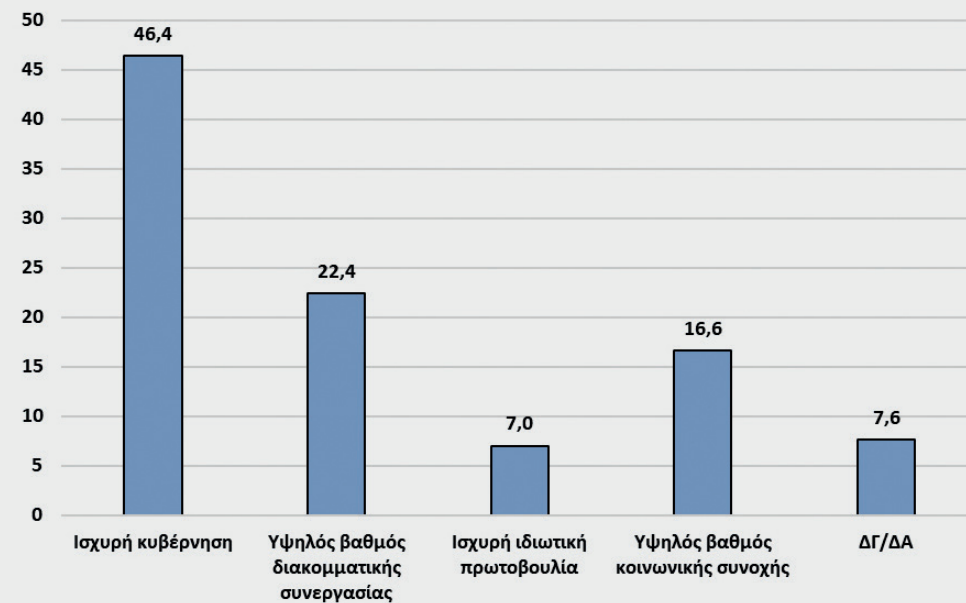
Την άποψη ότι και οι δύο τομείς – ψηφιακός μετασχηματισμός και πράσινη μετάβαση – πρέπει να προχωρήσουν παράλληλα ως ζεύγος άμεσων προτεραιοτήτων πολιτικής για τη χώρα, εκφράζει ένας στα δύο ερωτώμενα άτομα (51,8%) (Γράφημα 5.5). Το 23,6% δίνει προτεραιότητα στη δημιουργία υποδομών πράσινης μετάβασης, ενώ μόλις 7,1% θεωρεί ότι οι υποδομές ψηφιακού μετασχηματισμού πρέπει να είναι η κύρια προτεραιότητα, κάτι που ίσως αντανάκλα την αίσθηση ότι έχει ήδη σημειωθεί πρόοδος στον τομέα αυτό. Το 11,8% δεν θεωρεί καμία από τις δύο επιλογές ως άμεση προτεραιότητα πολιτικής, πιθανόν εκφράζοντας είτε απογοήτευση από τα υπάρχοντα μέτρα και πολιτικές, είτε την ανάγκη για διαφορετικές προτεραιότητες πολιτικής.

Αναφορικά με τους παράγοντες που θεωρούνται καθοριστικοί για την επιτυχή εφαρμογή καινοτόμων δημόσιων πολιτικών στο πλαίσιο της διπλής μετάβασης, και ίσως, εκτός αυτού, η «ισχυρή κυβέρνηση» αναδεικνύεται ως ο σημαντικότερος, με 46,4% των ερωτώμενων να τον επιλέγουν ως καθοριστικό (Γράφημα 5.6). Ακολουθούν η «δι-ακομματική συνεργασία» (22,4%), η «κοινωνική συνοχή» (16,6%) και η «ισχυρή ιδιωτική πρωτοβουλία» (7%), γεγονός που υποδηλώνει ότι οι πολίτες αντιλαμβάνονται την επιτυχία της διπλής μετάβασης ως αποτέλεσμα συνδυασμένων θεσμικών και κοινωνικών παραμέτρων, με έμφαση στη σταθερότητα, και σε κάποιο βαθμό τη συνεργασία και την ενεργή συμμετοχή όλων των φορέων.

Η πλειονότητα των ερωτώμενων πιστεύει ότι οι πολιτικές για την πράσινη μετάβαση έχουν βελτιώσει την ποιότητα ζωής στην περιφέρεια που διαμένει «λίγο» ή «καθόλου» (36% και 35,5% αντίστοιχα), ενώ ταυτόχρονα το ποσοστό των ερωτώμενων που θεωρεί ότι οι πολιτικές για την πράσινη μετάβαση έχουν βελτιώσει «πάρα πολύ» και «πολύ» ανέρχεται σε μόλις 2,3% και 5,0% αντίστοιχα (Γράφημα 5.7). Παραμένει σημαντικό το ποσοστό των ερωτώμενων που πιστεύουν ότι οι πολιτικές για την πράσινη μετάβαση έχουν βελτιώσει «αρκετά» την ποιότητα ζωής στην περιφέρεια διαμονής τους (15,9%).

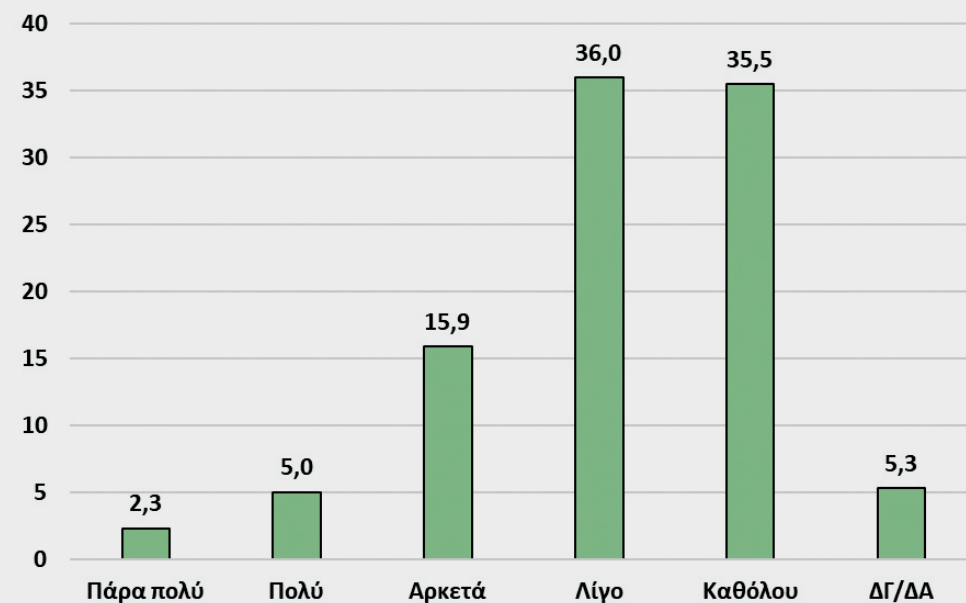
Όπως προκύπτει από το Γράφημα 5.8, η πλειονότητα των ερωτώμενων σε όλες σχεδόν τις περιφέρειες αξιολογεί τις πολιτικές πράσινης μετάβασης ως λίγο ή καθόλου αποτελεσματικές. Ενδεικτικά, τα υψηλότερα ποσοστά μιας τέτοιας αξιολόγησης καταγράφονται στην Ήπειρο (87,9%), στη Δυτική Ελλάδα (86,7%), στην Πελοπόννησο (85,1%) και στη Δυτική Μακεδονία (78,7%), γεγονός που υποδηλώνει απογοήτευση ή απουσία αποτελεσμάτων από τις εφαρμοζόμενες πολιτικές. Αντίθετα, θετική αξιολόγηση («πάρα πολύ/πολύ») εμφανίζεται σε περιορισμένο βαθμό, με υψηλότερα ποσοστά στην Ανα-

Γράφημα 5.6. Ποιος θεωρείτε (εσείς προσωπικά) πως είναι ο σημαντικότερος παράγοντας για την εφαρμογή καινοτόμων δημοσίων πολιτικών για τη διπλή μετάβαση στην Ελλάδα; (%)

Πηγή: Ερώτηση 5.20

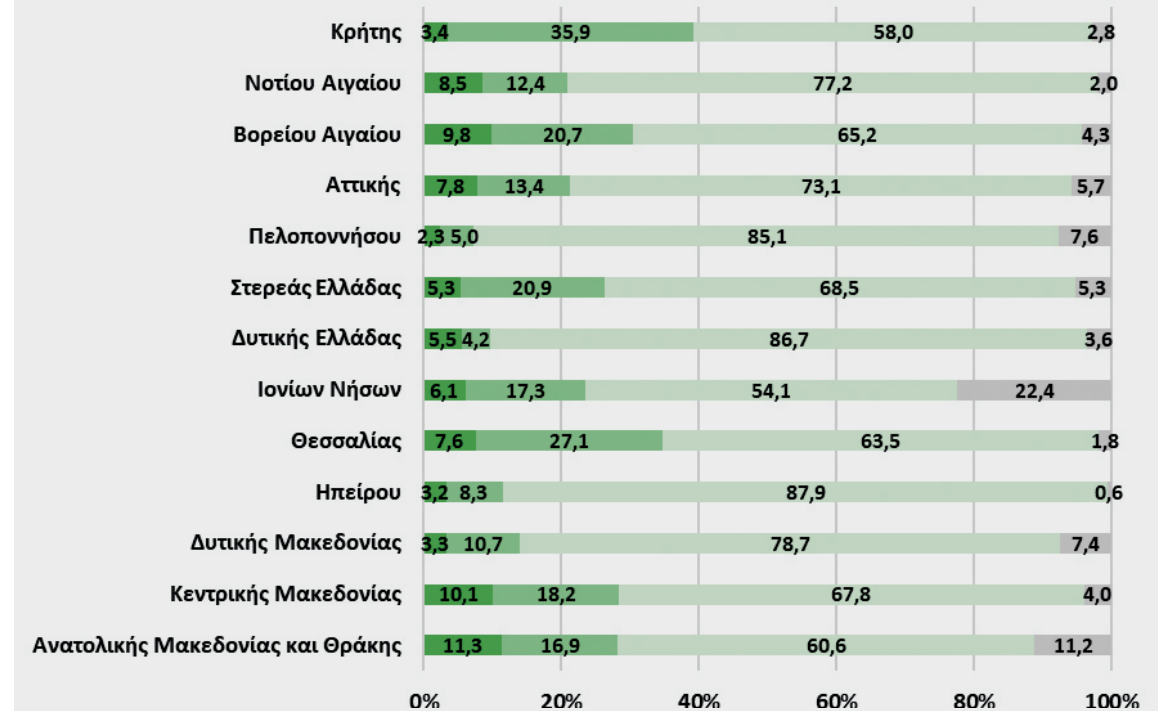
Γράφημα 5.7. Πιστεύετε ότι οι πολιτικές για την πράσινη μετάβαση έχουν βελτιώσει την ποιότητα ζωής στην περιφέρειά σας (π.χ., καθαρότερος αέρας, μείωση της ρύπανσης); (%)

Πηγή: Ερώτηση 5.16

τολική Μακεδονία και Θράκη (11,3%), στο Βόρειο Αιγαίο (9,8%) και στην Αττική (7,8%). Η Κρήτη αποτελεί αξιοσημείωτη εξαίρεση, καθώς καταγράφει το υψηλότερο ποσοστό μέτριας αποδοχής («αρκετά») με 35,9%. Παράλληλα, υψηλά ποσοστά αβεβαιότητας («Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ») παρατηρούνται στα Ιόνια Νησιά (22,4%), στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (11,2%) και στην Πελοπόννησο (7,6%), γεγονός που ενισχύει την ανάγκη για ενίσχυση της ενημέρωσης γύρω από τις πράσινες πολιτικές σε περιφερειακό επίπεδο.

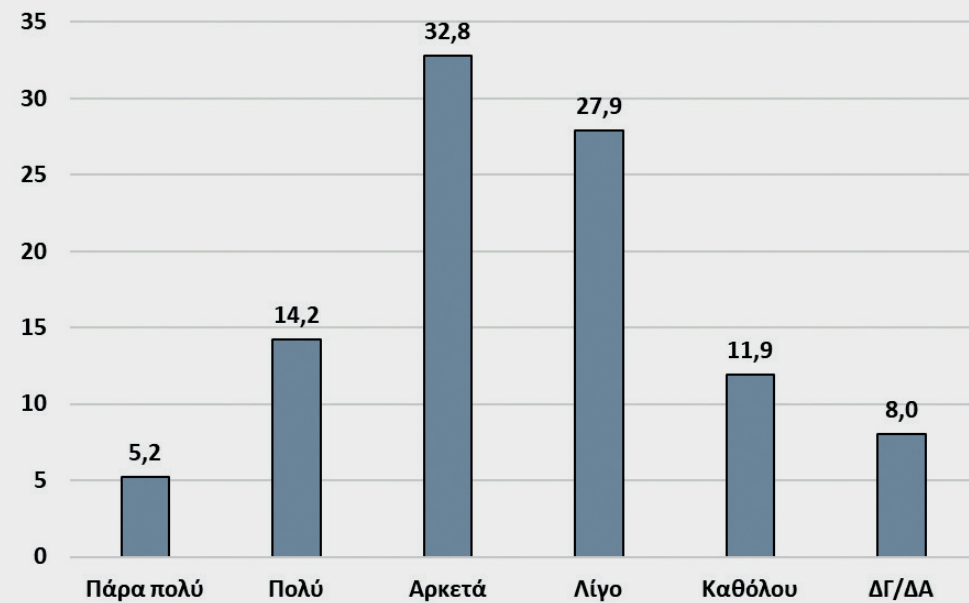
Γράφημα 5.8. Πιστεύετε ότι οι πολιτικές για την πράσινη μετάβαση έχουν βελτιώσει την ποιότητα ζωής στην περιφέρειά σας (π.χ., καθαρότερος αέρας, μείωση της ρύπανσης); (% ανά Περιφέρεια)

Πηγή: Ερώτηση 5.16 και 1.1

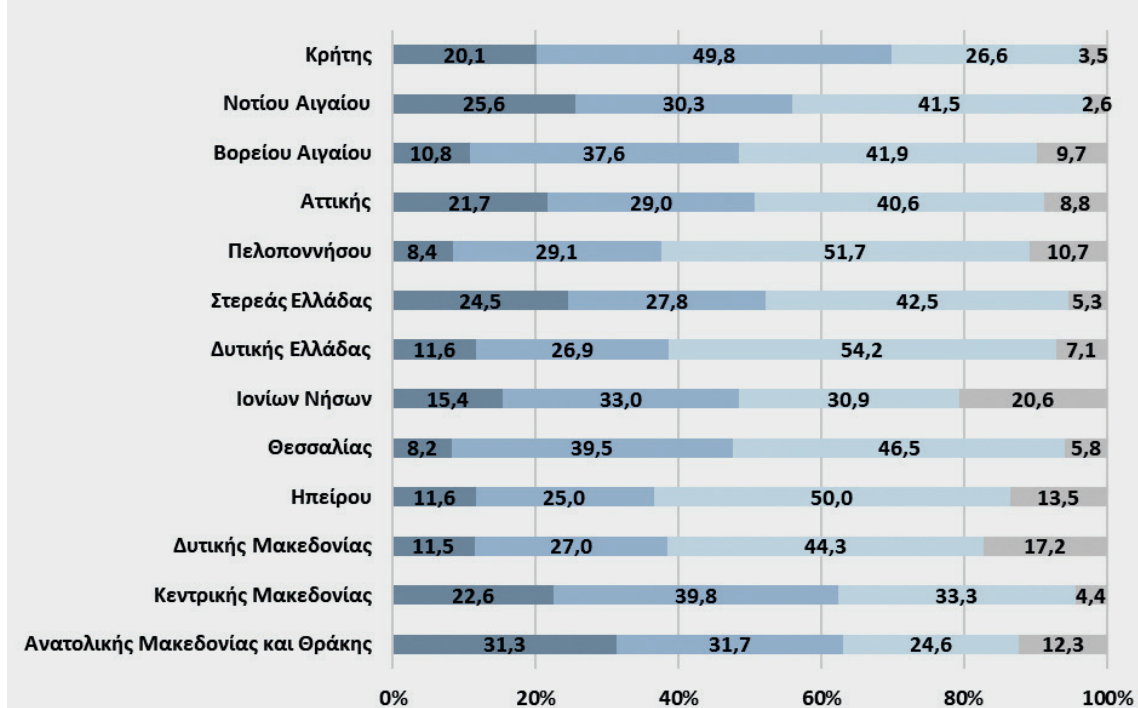
Οι ερωτώμενοι, στην αντίστοιχη ερώτηση για τη συμβολή των πολιτικών για τον ψηφιακό μετασχηματισμό στη βελτίωση της ποιότητας ζωής στη περιφέρεια διαμονής τους (Γράφημα 5.9), απαντούν «αρκετά» σε ποσοστό 32,8%, «λίγο» σε ποσοστό 27,9% και «καθόλου» σε ποσοστό 11,9%, διαμορφώνοντας μία διαφορετική εικόνα σε σχέση ό,τι περιγράφηκε παραπάνω για τις πολιτικές αναφορικά με την πράσινη μετάβαση. Επιπροσθέτως, το ποσοστό αυτών που δηλώνουν ότι οι πολιτικές για τον ψηφιακό μετασχηματισμό έχουν βελτιώσει την ποιότητα ζωής τους «πολύ» και «πάρα πολύ» είναι υπερδιπλάσιο του αντίστοιχου της αξιολόγησης των πολιτικών της πράσινης μετάβασης.

Γράφημα 5.9. Πιστεύετε ότι οι πολιτικές για τον ψηφιακό μετασχηματισμό έχουν βελτιώσει την ποιότητα ζωής στην περιφέρειά σας (π.χ., υποδομές για το διαδίκτυο, ψηφιακές υπηρεσίες); (%)

Πηγή: Ερώτηση 5.17

Γράφημα 5.10. Πιστεύετε ότι οι πολιτικές για τον ψηφιακό μετασχηματισμό έχουν βελτιώσει την ποιότητα ζωής στην περιφέρειά σας (π.χ., υποδομές για το διαδίκτυο, ψηφιακές υπηρεσίες); (% ανά Περιφέρεια)

Πηγή: Ερώτηση 5.17 και 1.1

Τα ευρήματα καταδεικνύουν ότι ο ψηφιακός μετασχηματισμός, σε αντίθεση με την πράσινη μετάβαση, έχει καταφέρει να πείσει τους πολίτες για τη θετική του επίδραση στην καθημερινότητά τους, αν και παραμένουν σημαντικές περιφερειακές διαφοροποιήσεις (Γράφημα 5.10). Ειδικότερα, οι περιφέρειες Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (31,3%), Νοτίου Αιγαίου (25,6%), Στερεάς Ελλάδας (24,5%), Κεντρικής Μακεδονίας (22,6%), Αττικής (21,7%) και Κρήτης (20,1%) καταγράφουν τα υψηλότερα ποσοστά θετικής αξιολόγησης («πάρα πολύ/πολύ»), γεγονός που υποδηλώνει ότι οι ψηφιακές πολιτικές έχουν αρχίσει να επηρεάζουν θετικά την καθημερινότητα των πολιτών στις συγκεκριμένες περιοχές. Παράλληλα, υψηλά ποσοστά μέτριας αποδοχής («αρκετά») καταγράφονται στην Κρήτη (49,8%), στην Κεντρική Μακεδονία (39,8%), στη Θεσσαλία (39,5%) και στο Βόρειο Αιγαίο (37,6%), γεγονός που φανερώνει ότι οι πολίτες αναγνωρίζουν βελτιώσεις, χωρίς ωστόσο να τις θεωρούν καθοριστικές.

Αντίθετα, αυξημένα ποσοστά αρνητικής αξιολόγησης («λίγο/καθόλου») παρατηρούνται στις περιφέρειες Δυτικής Ελλάδας (54,2%), Πελοποννήσου (51,7%), Ηπείρου (50,0%), Θεσσαλίας (46,5%) και Δυτικής Μακεδονίας (44,3%), γεγονός που ενδέχεται να αντανάκλα ανισότητες στην πρόσβαση ή την ποιότητα των ψηφιακών υπηρεσιών, καθώς και περιορισμένη εφαρμογή σχετικών πολιτικών σε τοπικό επίπεδο. Τέλος, η παρουσία υψηλών ποσοστών αβεβαιότητας («Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ») σε περιφέρειες όπως τα Ιόνια Νησιά (20,6%), η Δυτική Μακεδονία (17,2%) και η Ήπειρος (13,5%) υποδηλώνει είτε περιορισμένη ενημέρωση είτε αδυναμία σύνδεσης των ψηφιακών πολιτικών με την καθημερινή εμπειρία των πολιτών.

Δράση ενίσχυσης επενδύσεων «Εμβληματικές δράσεις σε διαθεματικές επιστημονικές περιοχές με ειδικό ενδιαφέρον για την σύνδεση με τον παραγωγικό ιστό» / Ανθεκτικότητα, Συμπερίληψη και Ανάπτυξη:
Προς μια Δίκαιη Πράσινη και Ψηφιακή Μετάβαση των Ελληνικών Περιφερειών – ΤΑΕΔΡ-0537352.
Η δράση υλοποιείται στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας Ελλάδα 2.0
με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης – NextGenerationEU.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ ΕΡΓΟΥ

ΦΟΡΕΙΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ

ΦΟΡΕΙΣ ΣΥΜΠΡΑΞΗΣ

Η ΔΡΑΣΗ ΥΛΟΠΟΙΕΙΤΑΙ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Με τη χρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης
NextGenerationEU